

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Bc. Lucie Moravcová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociálně psychologické důsledky rozvodu
manželství (komparace z aspektu pohlaví)**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:
Bc. Lucie Moravcová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „ Sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství (komparace z aspektu pohlaví)“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 20.3.2012

.....

Bc. Lucie Moravcová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, za užitečné rady, podporu a optimismus, který mi poskytovala v průběhu zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým za jejich pomoc a morální podporu, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Lucie Moravcová

OBSAH

Úvod

1. <u>Žena versus muž</u>	5
1.1. Současná společnost	5
1.2. Gender	8
1.3. Postavení mužů a žen ve společnosti	12
1.4. Genderové nerovnosti	14
1.5. Role muže a ženy v rodině	17
1.6. Dílčí závěr	22
2. <u>Rozvod manželství</u>	23
2.1. Manželství	23
2.2. Zrušení manželství rozvodem	24
2.3. Historický vývoj právní úpravy zániku manželství	25
2.4. Současná právní úprava rozvodu manželství	27
2.5. Psychosociální rozvod	30
2.6. Dílčí závěr	32
3. <u>Důsledky rozvodu manželství</u>	34
3.1. Rozvod a jeho následky	34
3.2. Péče o děti po rozvodu manželství	41
3.3. Význam otce i matky pro zdravý vývoj osobnosti dítěte	43
3.4. Vliv rozvodu na psychiku a zdraví dítěte	44
3.5. Popouzení proti jednomu z rodičů	47
3.6. Syndrom odcizeného rodiče	48
3.7. Dílčí závěr	52
4. <u>Vyrovňávání se s důsledky rozvodu manželství</u>	54
4.1. Porozvodová adaptace, formování nových rodinných vztahů	54
4.2. Možnosti využití poznatků sociální pedagogiky	56
4.3. Osobnost sociálního pedagoga a možnosti jeho působení	58
4.4. Dílčí závěr	60
5. <u>Výzkum zaměřený na problematiku sociálně psychologických důsledků rozvodu manželství</u>	62
5.1. Cíl výzkumu, stanovené hypotézy	62
5.2. Zvolená výzkumná metody	63
5.3. Charakteristika výzkumného vzorku	65
5.4. Realizace výzkumu	66
5.5. Zpracování a vyhodnocení získaných dat	67
5.6. Interpretace výsledků	94
5.7. Závěrečné vyhodnocení výzkumu	97
Závěr	100
Resumé	103
Anotace	104
Seznam použité literatury	105
Příloha	

Úvod

Má diplomová práce se zaměřuje na jeden z aktuálních problémů současné společnosti, kterým je velmi vysoká míra rozvodovosti manželství. Zaměřím se na rozvody manželství obecně, především však pojednám o nejčastějších důsledcích, se kterými je rozvod manželství spojen, a to zejména v oblasti ekonomické, psychologické, ale i v oblasti péče o nezletilé děti. Současně vymezím problémy, které rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům.

Téma práce je mi velmi blízké. S rozvody manželství se v podstatě denně setkávám ve svém zaměstnání a vždy se zamýšlím nad tím, z jakého důvodu narůstá počet rozvodů manželství a jaké jsou příčiny tohoto nežádoucího vývoje. Na dramatické proměně instituce manželství a s tím související narůstající rozvodovosti v posledních desetiletích, se podílí několik faktorů. Mezi ty nejvýznamnější patří změna společenského postavení žen, nestabilita na trhu práce a rychlost životního stylu. Uchování stability vztahu již není tak významné jako tomu bývalo dříve. Západní civilizace je převážně výkonově orientovaná a hodnotový žebříček se během posledních desetiletí velmi podstatně proměnil. Jsme také svědky obrovských změn ve vědě, technice, životním stylu a v mnoha dalších oblastech našich životů. Počet změn, které nás obklopují, neustále narůstá. Na jedince jsou kladeny obrovské nároky bez ohledu na to, zda se jedná o muže či ženu. Rychlost životního stylu a nedostatek času mají za následek skutečnost, že ze strany společnosti není věnována pozornost problematice partnerských vztahů a řešení problémů ve vztazích. Vztahy mezi lidmi obecně ztrácejí na intenzitě a četnosti. Následkem všech těchto skutečností narůstá rozvodovost a mnoho dětí tak vyrůstá v neúplných rodinách. Všechny změny, kterými jsme během posledních let prošli, se odráží nejen v rodině, její současné podobě, ale také v proměnách postavení mužské a ženské role v naší společnosti. Otázky související s genderovou problematikou nejsou hlavním tématem mé práce. S ohledem na stanovený cíl práce, tedy porovnání důsledků rozvodu manželství z hlediska obou pohlaví, jsem považovala za nutné o této oblasti alespoň stručně pojednat. Otázky související s genderovou problematikou jsou rovněž velice aktuální v současné společnosti.

Téma mé diplomové práce je tématem velmi obsáhlým, které lze pojmout z několika úhlů pohledu. Já jsem soustředila pozornost na vše, co s rozvody manželství bezprostředně souvisí, pojednávám zejména o problémech, které vnímám v této souvislosti jako nejaktuálnější a nejdiskutovanější. *Středem mého zájmu a cílem mé práce je uceleně pojednat a poukázat na narůstající rozvodovost manželství, pojednat o negativních následcích rozvodu manželství a upozornit na důsledky, které rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Poukáži na složitost rozvodového procesu jednak z pohledu obou pohlaví, tedy muže a ženy, ale zaměřím se i na skutečnost, jak se s rozvodem manželství a jeho dopady vyrovnávají nezletilé děti.* Práci strukturuji do 5 hlavních kapitol, z nichž každá obsahuje další podkapitoly. Závěr každé kapitoly pak bude obsahovat určité shrnutí, můj vlastní názor na danou problematiku.

Teoretickou část práce začnu pojednáním o současné společnosti a o změnách, kterými si naše společnost během posledních desetiletí prošla, neboť právě v důsledku všech těchto proměn a stavu současné společnosti, dochází k nárůstu rozvodu manželství a vzniku neúplných rodin. Hlavním cílem mé diplomové práce je porovnat důsledky rozvodu manželství z aspektu pohlaví. Za účelem naplnění těchto cílů se tedy zaměřím i na roli muže a ženy v manželství, v rodině, na jejich postavení v současné společnosti. Zmíním se také o pojmu gender, který s touto problematikou velmi úzce souvisí. Ve druhé kapitole již pojednám o samotném rozvodu manželství, zaměřím se na historický vývoj právní úpravy zániku manželství, vymezím současnou právní úpravu a pojednám o tzv. psychosociálním rozvodu. Jádro mé práce pak tvoří pojednání o důsledcích rozvodu manželství, psychologických, ekonomických, které porovnáám z aspektu pohlaví a zmíním se také o důsledcích rozvodu manželství pro nezletilé děti. Teoretickou část práce uzavřu pojednáním o porozvodové adaptaci. Vzhledem k tomu, že se problematika rozvodů a jejich následků dotýká celé naší společnosti, závěr práce věnuji sociální pedagogice a jejím možnostem při řešení dané problematiky.

V závěrečné kapitole bude realizován samotný výzkum zaměřený na důsledky rozvodu manželství, zejména v oblasti ekonomické, sociální a s ní související řešení bytové situace po rozvodu manželství. Zaměřím se však i na oblast péče o nezletilé děti po rozvodu manželství a na problematiku vyrovnávání se s porozvodovou situací, navázání nového partnerského vztahu a případně založení nové rodiny. Důsledky

ve všech těchto oblastech porovnáám z hlediska obou pohlaví a budu se snažit vymezit, které problémy rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Výzkum potvrdí či vyvrátí platnost stanovených hypotéz. Pro jejich ověření a splnění cílů diplomové práce bude využita metoda dotazníkového šetření. V závěru práce pak budou shrnuty získané poznatky a popis verifikace či falzifikace stanovených hypotéz.

1. Žena versus muž

1.1. Současná společnost

„Dnes je podle mého názoru nejdůležitější zabývat se příčinami, proč lidstvo nedělá nic, aby odvrátilo hrozby, o kterých tolik ví, a proč se nechá unášet jakýmsi samopohybem. Nestačí vymýšlet nové stroje, nová opatření, nové instituce. Je potřeba změnit a prohloubit pochopení toho, kdo jsme a co na světě děláme. Pouze takové nové chápání nám umožní dospět k novým způsobům chování, novému žebříčku hodnot a cílů, které naplní globální opatření, smlouvy a instituce novým duchem a smyslem.“

Václav Havel

Současná společnost bývá charakterizována jako pozdně, vysoce či postmoderní. Lidstvo prošlo během posledních desetiletí mnoha podstatnými změnami. Cílem této práce není popsat všechny charakteristiky současné společnosti, spíše se zaměřit na procesy a jevy, které vedly k podstatným změnám v její současné podobě a jež mohly podstatnou měrou přispět ke změně v podobě rodiny, částečného znevážení, resp. snížení významu instituce manželství a s tím související neustále narůstající rozvodovosti manželství.

V 90. letech minulého století se lidem otevřely nové možnosti. Máme v mnohem větší míře možnost studovat, cestovat i pracovat v zahraničí, můžeme si svobodně zvolit, v jaké oblasti života se budeme nejvíce angažovat a v jakém povolání se budeme realizovat. Velmi podstatné změny, které mají velký podíl na podobě a stavu současné společnosti se však odehrály ještě dříve, a to přibližně v 50. letech minulého století a souvisí především se vzděláváním žen a jejich masovým nástupem do zaměstnání. V dobách dřívějších většina žen nesměla pracovat a byly tak závislé na svém manželovi. Pokud žena nebyla zaměstnána, žila jen prostřednictvím příjmu, který se manžel uvolil rodině poskytnout. V souvislosti s nástupem žen do zaměstnání se však stávají alespoň částečně nezávislé, neboť i přes to, že ve velké většině případů stále pečují o rodinu a domácnost, mají svůj vlastní příjem a postupně se tak vymaňují ze závislosti na svém

manželovi. Možnost pracovat umožňuje ženám eventuální rozchod s manželem za nižší cenu než ženám v domácnosti. Je to právě práce, resp. zaměstnání, které tak dalo ženám klíč ke svobodě.¹

Jedním z hlavních důvodů společenských změn je tedy zrovnoprávnění žen. Ženy si dnes mohou samy svobodně rozhodnout, jak prožijí svůj život. Matkou se dnes žena může, ale také nemusí stát. Obrovskou změnu do životů žen i mužů přineslo masové rozšíření a dostupnost hormonální antikoncepce. Hormonální antikoncepce dává ženě do rukou suverénní rozhodnutí o tom, zda, kdy a kolik dětí bude mít. Díky hormonální antikoncepci přestali mít reprodukci pod kontrolou muži a stala se doménou žen. Dostupnost umělé výživy pak napomohla k možnosti rozdělení péče a starostlivosti o děti mezi ženu a muže.

Rodinný život s sebou vždy přinášel konflikty a napětí různé intenzity. Tyto konflikty a napětí se však zintenzivnily novým vývojem, který změnil strukturu společnosti a současný rodinný život. Urbanizace a industrializace dvacátého století, ženy v zaměstnání, kontrola plodnosti prostřednictvím antikoncepce, to vše jsou změny, které přispěly k nárůstu rozvodovosti.² Se všemi společenskými změnami souvisí i skutečnost, že lidé dnes kladou mnohem větší důraz na své osobní uspokojení, zvyšují se jejich nároky na osobní spokojenost a štěstí. Ženou se za hmotnými statky a upřednostňují peníze a majetek před duchovními hodnotami. Došlo rovněž i k velkým změnám v hodnotových orientacích. Hodnoty se velmi rychle pozměnily. Často se hovoří o určitém rozvolnění, resp. ztrátě hodnot nebo orientace k hodnotám, případně i o úplné absenci morálky. Nárůst poznatků a masové užívání různých informačních technologií vede ke ztrátě komunikace mezi lidmi.

Vlivem všech těchto skutečností dochází ke znehodnocování mezilidských vztahů a k narušování vztahů partnerských. V souvislosti s možnostmi cestování a mnohých dalších možností, které s sebou současná doba přináší, se současně zmenšil prostor pro zakládání rodin. Rozvod již s ohledem na všechny výše uvedené změny není tak neobvyklý ani ostrakizovaný v té míře, jak tomu bývalo u dřívějších generací.³

¹ Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 105

² Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 8

³ Plaňava, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, s. 130

Současná společnost je také charakteristická nárůstem počtu lidí žijících bez partnera a nárůstem počtu nesezdaných soužití. Nesezdaní však mohou být, jak uvádějí Waite – Gallagher, mnohem méně spokojení a šťastní než lidé žijící v manželství. Tyto pocity souvisí s absencí závazku, se stresovými situacemi a pocitem nejistoty. Pokud se také rozpadne nesezdané soužití, mohou být stresové situace a dopady rozpadu mnohem výraznější než po rozvodu manželství, zejména z důvodu složitých právních i sociálních důsledků.⁴

S nárůstem počtu osaměle žijících lidí i nesezdaných soužití souvisí nárůst počtu svobodných matek a neúplných rodin. Stále více žen a mužů uzavírá sňatek později a stále se rodí méně a méně dětí. Velkým problémem také je, že převážně ženy, kterým na profesní kariéře opravdu záleží, se často rozhodují pro bezdětnost. Tlak na zvyšování produktivity a neustále se zvyšující soutěživost v globalizující se ekonomice často zužuje prostor pro kombinaci mateřství s profesní kariérou. Mnoho žen v současnosti chápe rodinu, resp. děti jako překážku, brzdu jejich kariéry. Na první pohled se běžnému člověku může zdát, že jde o určitou anomálii, tento trend však je logickým vyústěním tržní, konzumně orientované společnosti, která klade největší důraz na individuum, na individuální svobodu a nikým neomezovanou možnost volby každého jedince.⁵ Téměř ve všech společnostech došlo k podstatnému poklesu porodnosti, vesměs pod míru prosté reprodukce, která předpokládá jako kulturně žádoucí model rodiny aspoň se dvěma dětmi. Problém reprodukce obyvatel a optimální fungování rodiny tak patří v současné době k velkým problémům západních společností.⁶

Změn, kterých si během posledních desetiletí lidstvo prošlo, je opravdu mnoho. V souvislosti se všemi těmito proměnami společnosti a neustále se zrychlujícím tempem našeho života se také stále více dostáváme do složitých životních situací, které mnohdy vyžadují větší mobilizaci sil, mohou zanechávat i určité psychické následky. Jsme vystavováni přemíře různých podnětů, dostáváme se do časové tísně. Urychlování změn ve společnosti, rozvoj civilizace a s tím související odlišný způsob života velmi úzce souvisí s nárůstem psychických problémů a se stále častějším výskytem stresu a stresových situací v našem každodenním životě. Na jedince jsou v mnoha oblastech

⁴ Waite, L., J. – Gallagher, M. *The Case For Marriage*. New York: Broadway books, 2000

⁵ Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 103

⁶ Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 3

kladeny stále větší a větší nároky a ne všichni jsou schopni je zvládat. Mezi tyto náročné životní situace patří i rozvod manželství. Při napomáhání řešení těchto složitých životních situací má velmi podstatnou úlohu sociální pedagogika, která se snaží pomoci v této rychle se měnící době těm, kteří tempu doby nestačí, nejsou vybaveni dostatečnou flexibilitou, nezvládají úkoly před ně kladené, a proto selhávají.⁷

1.2. Gender

K poměrně rozsáhlým změnám došlo také v postavení mužů i žen v současné společnosti. Vztahy mezi muži a ženami, jejich postavení v současné společnosti, nejsou ústředním tématem mé práce. Oblast, které se budu ve své práci převážně věnovat, je problematika rozvodu manželství a jeho důsledků, které následně porovnam z aspektu pohlaví. Pro naplnění tohoto cíle a pochopení celkového kontextu tedy považuji za nutné se o této problematice alespoň stručně zmínit. Téma postavení mužů a žen je velice aktuálním nejen v současné době a právě změny v postavení obou pohlaví velkou měrou ovlivňují stabilitu manželství a přispívají k narůstající rozvodovosti manželství.

Rozdíly mezi muži a ženami jsou charakteru biologického a sociálního. Až do poloviny 20. století převládala představa, že psychické rozdíly mezi pohlavími jsou ovlivněny tělesností, která je determinována genetickou výbavou a hormonálními vlivy. Pozdější výzkumy však poukázaly na relativitu biologických vlivů na výslednou ženskou a mužskou identitu. Společensko-politický vývoj od začátku 60. let dvacátého století vedl ke zdůraznění vlivu kulturních a psychosociálních faktorů.⁸

Z biologického hlediska se rodíme jako muži nebo ženy. Výchova v raném dětství, následné vzdělávání a zaměstnání směřují muže a ženy do odlišných pozic. U většiny dětí ihned po narození padají poznámky o jejich vzhledu a chování, stereotypně podle pohlaví. Už v novorozeneckém věku se matky chovají jinak k chlapcům a jinak k dívkám. Chlapci jsou od nejútlejšího věku oblékáni jinak než děvčátka, dostávají jiné hračky, rodiče také u chlapců více podporují orientaci na výkon

⁷ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 50

⁸ Poněšický, J. *Fenomén ženství a mužství. Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: TRITON s.r.o., 2003, s. 16

a soutěživé chování, zatímco dcery jsou více chváleny za čistotu, pořádek, mírné a slušné vystupování.⁹ Všechny tyto reakce a chování znamenají začátek procesu učení genderové roli, tedy procesu, který má v životě dítěte velký význam.

Rozdíly mezi muži a ženami tedy mají biologickou a sociální povahu.

„Pohlaví se týká biologických rozdílů mezi samcem a samicí druhu – viditelných rozdílů v pohlavních orgánech a z toho vyplývajících rozdílů v reprodukční funkci.“¹⁰ Pohlaví je tedy biologická danost, popis určitých tělesných charakteristik jedince, jedná se o univerzální kategorii, která je nezávislá na času a místě.

„Gender se naopak týká kultury – sociálního rozlišení maskulinity a feminity.“¹¹ Rozdíly mezi pohlavími tak mohou být přirozené, genderové rozdíly však vyplývají z kultury.

Výraz gender odkazuje k rozdílům mezi mužem a ženou, resp. mezi mužským a ženským. Tyto rozdíly mnozí vnímají jako něco daného a neměnného, tudíž i jako něco normálního či dokonce přirozeného. Ve skutečnosti se však jedná o náš lidský „výtvar“, resp. naši konstrukci. Z genderového hlediska jde tedy o takové rozdíly mezi mužem a ženou, které nejsou nikterak předurčeny biologicky ani nám nejsou dány dopředu, nýbrž vznikají a jsou ovlivněny kulturou, historií a prostředím, ve kterém žijeme.¹²

Ve společnosti tedy existuje cosi jako mužská či ženská role, resp. určité očekávání, které má společnost od mužů a od žen. S tímto právě souvisí pojem převzatý z angličtiny – gender, který označuje sociální rozdíly mezi muži a ženami. Tyto rozdíly jsou kulturně a sociálně podmíněny, mohou se měnit v průběhu času a liší se jak v rámci jedné kultury, tak i mezi různými kulturami.

Definice „gender“ podle Velkého sociologického slovníku vymezuje tento pojem následovně: „gender je termín používaný pro skupinu vlastností a chování formované

⁹ Karsten, H. *Ženy – muži, Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, s. 32, 33

¹⁰ Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 20

¹¹ Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 20

¹² Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 11

kulturou a spojené s obrazem muže a ženy. Nejbližším českým ekvivalentem pojmu gender je termín rod. Toto označení však není zcela adekvátní a navozuje nepřesné souvislosti. Koncepce gender zdůrazňuje kategorie kontrastujících charakteristik s označením „feminní“ či „maskulinní“, které odrážejí očekávání spjatá s rolemi muže a ženy. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa působení, gender vyjadřuje, že velmi rozdílné názory na přiměřené chování žen a mužů mohou mít jak různé společnosti, tak tytéž společnosti v různých obdobích historie, nebo odlišné skupiny v rámci téže společnosti.“¹³

Učení se pohlavní roli začíná již od nejtělejšího dětství. Rodiče oblékají své děti do odlišného oblečení. Často také dávají dětem odlišné hračky, které jsou velmi významným prostředkem, jak děti naučit různým dovednostem a rolím. Chlapcům jsou vybírány zpravidla hračky v podobě různých aut, zbraní, letadel, děvčatům nejčastěji v podobě různých panenek a odlišných doplňků k nim. Chlapcům se dostává pochvaly, když se chovají a projevují odvážně, aktivně, tvrdě, od děvčat se naopak očekává, že budou mírná, jemná a citlivá. Určitou představu o genderových rolích však děti získávají i mimo svou rodinu, převážně kontaktem s druhými dětmi. Všechny tyto skutečnosti podstatnou měrou samozřejmě ovlivňují i média. Rozdíly v osobnosti chlapců a dívek zpravidla s věkem roste, což poukazuje na velkou sílu kulturního vlivu.¹⁴ Určité rozdíly mezi dívkami a chlapci, resp. muži a ženami, mohou být samozřejmě podmíněny pohlavím, tlak společnosti a tlak sociálního prostředí je však nepopíratelný.

Pokud jde o vznik a vývoj pohlavních rozdílů, resp. vývoj genderové identity, existují v tomto směru různé teorie a přístupy. Jednou z nejznámějších je teorie utvrzování, která hlásí, že pohlavně specifické chování se vytváří tím, že již malí chlapci a dívky jsou od nejtělejšího dětství utvrzování ve způsobech chování, které společnost považuje za přiměřené jejich pohlaví. Za takovéto chování se jim pak dostává souhlasu, uznání, pochvaly či odměny. Projevují-li se však způsobem nepřiměřeným, resp. způsobem, který je připisován opačnému pohlaví, je takové chování případně buď ignorováno, nebo si v častějších případech vyslouží nesouhlas, kritiku či upření privilegií, odepření lásky nebo jiné negativní sankce.

¹³ Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 339

¹⁴ Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 48

Podle Karstena existují tři teze teorie utvrzování.

1. Od chlapců a dívek se již v dětství očekává rozdílné chování. „Správný“ chlapec nepláče, brání se a prosazuje si svá práva. U dívek se naopak slzy tolerují, nemusí se nijak bránit, naopak se od nich očekávají vlastnosti jako poddajnost, přizpůsobivost a ústupnost.
2. Rodiče a další blízké osoby se jinak chovají k chlapcům a jinak k dívkám. Agresivní chování se již od útlého věku více trpí chlapcům než dívkám, ti jsou často pobízeni ke skrývání slabosti. Naopak dívky jsou pobízeny k tomu, aby byly přítulné, slušné a spořádané, mazlivé a citlivé.
3. Na chlapce i dívky působí v příslušném směru rozdílné chování blízkých osob (chlapci jsou vedeni k tomu, aby se chovali jako chlapci, dívky se učí vystupovat jako dívky).¹⁵

V souvislosti s problematikou genderu je také nutno zmínit termín genderové stereotypy. „Stereotyp je označení pro zjednodušující souhrnný popis určité společenské skupiny. Může být pozitivního či negativního charakteru a s tím či oním stereotypem je – či v minulosti byla – spojována prakticky každá společenská skupina. Genderové stereotypy tedy představují jakési zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ a „feminní žena.“ Genderové stereotypy jsou univerzálně platné, předpokládá se, že charakteristiky, které tvoří genderový stereotyp, sdílí všichni příslušníci daného pohlaví.“¹⁶ V dnešní době se stále mnoho lidí při jednání s druhými o genderové stereotypy opírá.

Genderové stereotypy a představy jsou často pocit'ovány jako něco daného. Ženy jsou často charakterizovány jako emocionální, citově založené, bezmocné, empatické, jemné, něžné, poslušné, pečlivé a opatrné, přívětivé, slabé, soucitné, nerozhodné, nesamostatné, atd. Od mužů je naopak očekávána aktivita, bojovnost, technická zdatnost, jsou považováni za dominantní, neohrožené, autoritativní, ctižádostivé, jsou odhodlaní, silní a energetičtí, realističtí, rozhodní, sebevědomí, rozvážní, atd.¹⁷

Důležité v tomto směru je, že skutečnost, zda jsem muž či žena, stále silně ovlivňuje mé možnosti, šance, životní perspektivy, ale i hodnotové orientace a volbu

¹⁵ Karsten, H. *Ženy – muži, Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, s. 32-33

¹⁶ Renzetti, C., M., Curran, D., J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 20

¹⁷ Karsten, H. *Ženy – muži, Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, s. 24

životních strategií. Tento fakt má také velký vliv na směr a výši vzdělání, často ovlivňuje i výběr povolání či profese a má tak bezesporu vliv i na výši dosaženého výdělku i pracovní pozici. „Gender je mocnější než pohlaví, jakkoli by se mohlo zdát, že opak je pravdou. Gender na nás vyvíjí větší tlak, působí silněji v našich životech, výrazněji než pohlaví nám organizuje náš všední život.“¹⁸

1.3. Postavení mužů a žen ve společnosti

Postavení žen i mužů se od dob minulých velmi podstatně změnilo. V průběhu historického vývoje společnost přisoudila mužům i ženám určité role. V prvobytně pospolné společnosti byla reprodukce rodu jedinou funkcí, ale i smyslem lidského života. Mateřství bylo ve společnosti velmi ceněno a ženy byly nositelkami řadou priorit. Lidé žili v tlupách, ve kterých bylo postavení jedinců podřízeno pevné hierarchii, založené na dělbě práce. Při dělbě práce byla vždy zdůrazňována mateřská role žen, neboť právě ženy zabezpečovaly trvalé přežití tlupy rozením dětí.

Hlavním zdrojem obživy a také základním ekonomickým odvětvím bylo zemědělství, a to v podstatě až do poloviny druhého tisíciletí. Vítaný v těchto dobách byl velký počet dětí, tito byli mimo jiné významnými pomocníky při obsluze dobytka a práce na poli. Nejdůležitější úlohou ženy bylo především rodit děti a částečně pomáhat v hospodářství. Hlavním místem a sférou její působnosti tedy byla rodina. Muži byla vyhrazena naopak správa světa vnějšího – lov a ochrana komunity. Tímto byl položen základ nerovného postavení mužů a žen ve společnosti. Tento stav přetrval po několik dalších století. Muž byl považován za živitele rodiny, zatímco žena zůstávala doma a pečovala o rodinu a domácnost.

Již v polovině druhého tisíciletí však dochází v Evropě ke zrychlování společenského vývoje, dochází k rozvoji řemesel a manufaktur. Zemědělství přestává být hlavní sférou hospodaření. Postupem dalších let se zavádí povinná školní docházka, zvyšuje se úroveň vzdělanosti a dochází k emancipaci žen. Právě vzdělání pomohlo mnoha ženám k uvědomění si svého postavení ve společnosti a podněcovalo je v další práci v oblasti sociální, politické a vzdělávací, při které byly nuceny překonávat různé

¹⁸ Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s.12

překážky v podobě předsudků společnosti podporované náboženstvím a konzervativní tradicí.¹⁹

V důsledku společenských a ekonomických změn 18. a zejména pak 19. století došlo k mnoha proměnám ve společnosti, zejména pak v podobě manželství a rodiny. První projevy bojů žen za svá práva a nerůznějších feminizačních snah můžeme sledovat již v dobách dřívějších. Jako významným obdobím bývají vnímána léta 1540 – 1640, kdy se ženy snažily prosadit svá práva zejména v oblasti podnikání a obchodu, které byly doposud doménou mužského světa.²⁰ Postupně začaly tyto boje žen o svá práva přinášet první výsledky. Během devatenáctého století získaly ženy právo na vzdělání, včetně vzdělání vysokoškolského, právo mít svůj vlastní majetek a také právo, které jim bylo až do počátku dvacátého století odpíráno, právo volební.

V souvislosti s postavením obou pohlaví ve společnosti je důležité zmínit i oblast zaměstnání, resp. trhu práce. V minulosti „správná dáma“ nesměla pracovat, pokud nebyla svobodná. V případě, že se již provdala, mohla pracovat, pouze pokud ještě neměla děti. Týkalo se to však převážně žen z měšťanských rodin, ženy pocházející z dělnického prostředí pracovaly běžně a vykonávaly často fyzicky velmi náročnou a namáhavou práci. Mužům byl otevřen široký okruh a rozsah rozličných zaměstnání. Ženy však směly vstupovat jen do některých, zpravidla šlo o různé pomocné profese, některé dělnické obory, případně služby na nízké úrovni (úřednické práce, šití, montáže, atd.). Ve společnosti byla ženská práce vnímána jako sekundární k práci mužské, většině lidí připadalo normální, že by ženy měly zaujímat nižší příčky v pracovní hierarchii a také že by měly dostávat nižší plat než muži.²¹

Přibližně od padesátých let minulého století mnohé ženy opouštějí domácnost a začínají se věnovat profesní kariéře. V převážné většině rodin dnes pracují oba rodiče. Ženy mají v současné době možnosti, které pro ně nebyly dříve myslitelné. Zaměstnanost žen v současné době znamená pro většinu z nich získání placené práce a tím i určité finanční nezávislosti. Byla to právě zaměstnanost žen, která vtiskla ženám vlastní identitu a nabořovala tradiční schéma: muž – pracující otec – živitel, žena - matka

¹⁹ Tomeš, J. *Ženy ve spektru civilizací*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 28-34

²⁰ Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 283

²¹ Renzetti, C., M., Curran, D., J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 308

v domácnosti – starající se o výchovu dětí a domácí práce. Ženy dnes kombinují pracovní povinnosti s těmi rodinnými. Je třeba podotknout, že muž již nestojí stranou, nýbrž je vtažen do víru nově organizované rodinné struktury.²² Postupně také stoupá angažovanost muže v činnostech, které byly dříve považovány za doménu žen.

1.4. Genderové nerovnosti

Genderové nerovnosti představují kulturně podmíněné rozdíly mezi pohlavími. S genderovými nerovnostmi se i v dnešní době setkáváme poměrně často, především v oblasti rodiny a na trhu práce. Dosažení rovnováhy rodinných a pracovních povinností lze zařadit mezi základní práva žen. Je to úkol, který dnes stojí před celou naší společností. Pokud jej chceme vyřešit, musíme znát hlavně důvody těchto rozdílů a nerovností. Je jich samozřejmě více, ale k nejdůležitějším patří zažité role mužů a žen, vazby uvnitř rodiny a vůči okolnímu světu, existence, případně absence rodinné i sociální politiky a také celkový sociální a kulturní kontext.²³

Pokud jde o tradiční rozdělení rolí v rodině, převládá v mnoha rodinách názor, resp. představa, že muž má vydělávat peníze a žena má pečovat o rodinu a domácnost. Tento model, resp. tato vžitá představa u nás přetrvávala z dob dávno minulých. Ženy jsou však dnes velice aktivní na trhu práce, stále ve větší míře vstupují na pracovní trh a dnes můžeme říci, že v mnohých oblastech aspirují na stejné pracovní pozice a uplatnění jako muži. Muž již tedy není jediným živitelem rodiny a příjem ženy se stal nutnou součástí celkového příjmu rodiny, umožňující dosáhnout rodině přijatelné životní úrovně.

Převážná většina žen dnes pracuje na tzv. dvě směny, jednak ve svém zaměstnání a následně pak v souvislosti s péčí o rodinu a domácnost. V naší společnosti však stále přetrvává představa o tom, že rodina je finančně závislá především na práci muže. Neplacená práce v domácnosti, realizována především ženami, je silně podceňována a spolu s péčí o děti bývá považována za součást přirozenosti ženy. I v současné společnosti tedy přetrvává tendence podceňovat ženinu ekonomickou aktivitu a její

²² Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 98

²³ Křížková, A., Hašková, H., Dudová, R., Maříková, H., Uhde, Z. *Práce a péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 19

přínos k finančnímu zabezpečení rodiny.²⁴ Naproti tomu muži jsou také diskriminováni, neboť se u nich dopředu předpokládá, že se péče o dítě a domácnost nebudou účastnit a jejich hlavním úkolem je finanční zabezpečení rodiny.

Další oblastí genderové nerovnosti je oblast práce, pracovního trhu, zaměstnání a příjmů. Ženy jsou v určitém směru diskriminovány ještě před samotným vstupem do zaměstnání. Při přijímacím hovoru se zaměstnavatel ve velké většině případů dotáže na věk, počet dětí a plány do budoucna. Tyto údaje by ho samozřejmě neměly zajímat a věnovat by se měl pouze schopnostem a kvalifikačním předpokladům dané uchazečky. Nicméně realita je i v dnešní době jiná a mnoho žen při ucházení se o určité zaměstnání těmto dotazům musí čelit.

Rozdíly mezi mužskou a ženskou prací zůstávají zachovány. Stále existuje dělení podle genderu v mnoha profesích. Lidé jen obtížně upouštějí od tradičního způsobu myšlení. Ženy se z důvodu péče o dítě často vzdávají budování kariéry. Domácí povinnosti a péče o malé děti s sebou nesou to, že se žena musí na několik let vzdát své práce a vrací se do ní jen postupně. Několikaleté přerušení zaměstnání u ženy v případě mateřské dovolené znamená v mnohých profesích určité zastarání kvalifikace, což způsobuje i narušení kontaktu se zaměstnavatelem. Kariéra muže pak trvá v podstatě nepřetržitě od ukončení studia až po odchod do důchodu. Muži tak stále zastávají většinu profesí, které poskytují vysokou prestiž, odbornost a vysoký příjem.²⁵ Muži jsou také častěji dosazováni do vedoucích a odpovědných pozic z důvodu předpokládaného vyššího pracovního nasazení. Hlavně mladé ženy a ženy s malými dětmi jsou považovány za rizikové zaměstnankyně. Automaticky se u nich předpokládají problémy při snaze o skloubení pracovních a rodinných povinností. Nerovnosti se objevují i ve finančním ohodnocování práce muže a ženy ve stejné, případně obdobné pracovní pozici. Žena nacházející se na stejné pracovní pozici jako muž, není zpravidla stejně ohodnocena, má méně materiálních zdrojů a ženy všeobecně mají v dnešní společnosti stále méně moci a méně příležitostí k seberealizaci než muži.

Český trh práce ženy prokazatelně omezuje a v mnohých ohledech je vůči nim diskriminační. Ženy v porovnání s muži i v současnosti vydělávají přibližně o 25%

²⁴ Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 66

²⁵ Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 116-120

méně a častěji než muži se koncentrují na tzv. sekundárním trhu práce, tzn. v pozicích s nízkou prestiží, horšími podmínkami i vyšší nejistotou. Ženy jsou rovněž více ohroženy nezaměstnaností, zejména pak ženy s malými dětmi do šesti let a ženy samoživitelky. Ty často představují skupinu ohroženou dlouhodobou nezaměstnaností, někdy i chudobou.²⁶

V posledních letech však můžeme sledovat určité vyrovnání stereotypů pohlavních rolí. Ženy toho během několika posledních desetiletí vybojovaly a získaly opravdu mnoho. Ještě na konci 19. a počátku 20. století nemohla většina žen volit, natož aby se mohla vůbec ucházet o nějaké místo v politice. Nemohly studovat na univerzitě, získat půjčku v bance, když se žena provdala, musela opustit své pracovní místo a věnovat se rodině. Pokud žena odešla od manžela, čekala ji chudoba, neměla žádný přístup k informacím o antikoncepci a dokonce ani základní vědomosti o vlastním těle. Fakticky byly ženy definovány jako podřadné bytosti.²⁷

Zejména v postavení žen ve společnosti se toho během posledních desetiletí změnilo mnoho. Je to hlavně vzdělání, které podstatnou měrou přispělo ke zrovnoprávnění obou pohlaví. Před několika desítkami let bylo vzdělání a zaměstnání pro mnohé ženy a dívky víceméně pouhou vnější nutností, s níž bylo třeba počítat při cestě ke správnému cíli, tzn. ke sňatku a založení rodiny. V dnešní době maturuje i studuje na vysokých školách více dívek než chlapců. Sílí tedy zastoupení žen v intelektuálních povoláních, v administrativě, v novinářství, televizi, filmu, rozhlase i reklamě. Se ženami se dnes můžeme setkat v mnohých oblastech, které byly dříve vyhrazeny mužům. Roste také počet žen ve školství, sociálních službách a zdravotnictví. K vysokým a odpovědným místům, zvláště v ekonomice, financích a politice, však mají ženy omezený přístup prakticky dodnes.²⁸

V posledních letech můžeme také sledovat výraznější snahy mnoha států a vrcholných představitelů těchto států o odstranění nebo alespoň zmírnění genderových nerovností. Významným legislativním opatřením v oblasti snižování, resp. odstraňování genderových nerovností v oblasti rodiny bylo zejména zavedení institutu rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku od 1.10.1990. Tímto počinem byli oba rodiče

²⁶ Křížková, A., Hašková, H., Dudová, R., Maříková, H., Uhde, Z. *Práce a péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 151

²⁷ Biddulph, S. *Mužství. Jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál, 2007, s. 27

²⁸ Bourdieu, P. *Nadvláda mužů*. Praha: Univerzita Karlova. Karolinum, 2000, s. 82

zrovnoprávnění v souvislosti s péčí o malé dítě a pobíráním této dávky. Zaměstnavatel je tak nyní povinen poskytnout rodičovskou dovolenou i muži.

Také například otázka rovného postavení žen ve vědě se začíná prosazovat jako politicky aktuální téma v různých zemích Evropy. Jedním z důležitých témat, kterému je věnována pozornost, je dostatečné zastoupení žen ve vědě a výzkumu, zejména pak ve vedoucích pozicích. V Evropě se rozvíjí řada různých programů pro mladé ženy a dívky v technických a přírodních vědách, které financují jak soukromé firmy, tak stát, ministerstva, ale i ženské neziskové organizace. Pozornost začíná být věnována takovým problémům, jako je například spojení a harmonizace vědecké kariéry a rodiny.²⁹

Stále je však ještě mnoho oblastí, na kterých je třeba v tomto směru pracovat. Stát by se měl snažit více umožnit rodinám s nezletilými dětmi kombinovat pracovní a rodinné role. Pracovní uplatnění je pro ženy stále velmi často nejisté, přičemž podmínky mateřství jsou nastaveny jako neslučitelné s pracovními rolemi. Na úrovni politik států by mělo dojít k rozpoznání hodnoty rodiny, většímu zdůrazňování jejího významu pro současnou společnost a uznání práva na práci v součinnosti s právem na péči, kdy tato práva by se měla vzájemně kombinovat, nikoliv vylučovat. Stát by neměl předpokládat, že kombinace práce a rodiny v životě je jen „ženský“ problém. Omezuje tím takto i muže, které separuje od možnosti být se svým dítětem doma a reprodukuje genderové nerovnosti nejen na trhu práce, ale i v samotné rodině. Součástí politiky zaměstnanosti by se měla stát opatření pro kombinaci pracovního i rodinného života jak pro ženy, tak i pro muže.³⁰

1.5. Role muže a ženy v rodině

Jednou z hlavních oblastí, ve které se výrazně projevuje nerovné postavení mužů a žen, resp. nerovnoměrné rozdělení jejich rolí, je rodina. Česká rodina si bezesporu také prošla během posledních desetiletí mnoha výraznými změnami. Technický pokrok a společenské změny se odráží nejen na stavu naší společnosti, ale také na podobě

²⁹ Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 146

³⁰ Křížková, A., Hašková, H., Dudová, R., Maříková, H., Uhde, Z. *Práce a péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008

a funkcích současné rodiny. I přes mnohá negativní proroctví, mnohdy až katastrofické vize o klesající soudržnosti dnešní rodiny, hrozbách, které plynou z rozvolněnosti manželských vztahů a nárůstu rozvodů, však stále zůstává nejvýznamnějším opěrným bodem a základní institucí socializace člověka.³¹

Jednoznačné vymezení pojmu rodina je problematické, neboť toto se liší podle přístupu různých vědních disciplín. Problematikou rodiny se zabývá celá řada vědních disciplín. Nalezneme také celou řadu vymezení pojmu rodina včetně různých vymezení jejích funkcí. Literatura také uvádí různé definice na základě různých aspektů (rolí, komunikace, procesu socializace, atd.).

Rodina je nejmenší sociální skupinou, spojovacím článkem mezi jednotlivcem a společností.³² Lze ji v současnosti považovat za „institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.“³³

Rodina je nejstarší společenskou institucí a stále představuje základní jednotku naší společnosti „Rodina je lidskému jedinci prvním přirozeným společenským prostředím, do něhož vstupuje na začátku své existence. Je nejdůležitějším převodním mechanismem v předávání hodnot z generace na generaci a je také jednou z nejvýznamnějších hodnot současné společnosti. Rodina je malá, primární, neformální sociální skupina, kterou tvoří jedinci spojení pokrevními, manželskými a adoptivními vztahy. Je to specifická biosociální skupina, ve které se uskutečňují některé společensky i osobně potřebné činnosti a vztahy, které nemohou v plné míře přebírat jiné instituce.“³⁴

Rodina se v posledních desetiletích velmi proměňuje ve všech rozvinutých zemích naší civilizace a stále více se odklání od tradičního pojetí rodiny. I v současné době však

³¹ Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 7

³² Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životní pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, public promotion, 2008, s. 108

³³ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk - prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 78

³⁴ Klapilová, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, Olomouc: Vydavatelství univerzity Palackého, 1996, s. 27

plní celou řadu různých funkcí. Pečuje o zdraví svých členů, zabezpečuje je hmotně, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, zabezpečuje výživu a kulturní návyky svých členů, ovlivňuje děti, chrání je a podporuje. Určité role plní rodina i ve vztahu ke společnosti. Jde především o reprodukci obyvatelstva.³⁵

U některých významných funkcí rodiny dochází k jejich výraznému selhávání. Škola ve velké míře převzala od rodiny vzdělávání dětí, masmédiá zrušila monopol rodiny na socializaci dětí k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Nemocnice, lékaři a rozličná sociální zařízení převzali od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. V jedné funkci je však rodina stále nenahraditelná. A to citové bezpečí, které poskytuje všem svým členům.³⁶

V souvislosti s tématem práce, zejména pak pro pochopení celkového kontextu, stručně pojednám o funkcích, resp. změnách ve funkcích rodiny, ke kterým během posledních desetiletích došlo.

1. *Biologicko-reprodukční funkce rodiny* – zahrnuje sexuální život manželů a plození potomstva. V současnosti však dochází k poklesu porodnosti, menšímu počtu dětí v rodině, zvyšuje se počet neúplných rodin. Poznávání a rozšiřování různých nových způsobů antikoncepce znamená konec živelné reprodukce v rodině. Lidé jsou dnes zaměřeni na jiné hodnoty a životní cíle, nejsou již přednostně orientováni na rodinný život a výchovu dětí.³⁷
2. *Sociálně – ekonomická funkce rodiny* - tato funkce obsahuje řadu aspektů. Rodina je první sociální skupinou, kde se dítě učí přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat návyky a způsoby chování běžné ve společnosti.³⁸ Rodina také zajišťuje materiální zabezpečení svých členů. V současné době však narůstá nezaměstnanost, mnoho rodin žije v nouzi, materiálním, finančním a hmotném nedostatku.
3. *Socializačně – výchovná funkce* - zahrnuje socializaci dětí a sociální kontrolu. V posledních letech je narušována celou řadou různých situací, narůstajících konfliktů v rodině, rozvodovými rozepřemi, neshodami mezi partnery,

³⁵ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 79

³⁶ Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 22

³⁷ Klapilová, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, Olomouc: Vydavatelství univerzity Palackého, 1996, s. 27

³⁸ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 80

závislostí některého z členů na alkoholu, drogách, hracích automatech. Dynamika společenského života také nedovoluje věnovat rodině a výchově dětí tak soustředěnou péči, jako tomu bylo dříve. Devalvace tradičních hodnot také způsobuje, že hodnoty, které vznikají ve vědomí mladé generace, se vytváří kontrastně vůči generaci starší, zejména pak vůči rodině.³⁹

4. *Emocionální funkce* - pro každého představuje rodina opěrný bod, v němž hledá bezpečí a porozumění. Rodina poskytuje citové bezpečí svým členům a v této funkci je nenahraditelná. Základy citového života poznává dítě v rodině, proto má v citové výchově rodina nezastupitelnou cenu. Výchova bez lásky může v dítěti vzbudit pocit bezmocnosti, bezcennosti, který se u mnohých dětí přenáší až do dospělosti. Dítě, kterému se v rodině nedostávalo citových podnětů, nedovede dávat city najevo ani v pozdějším životě při zakládání vlastní rodiny a při výchově vlastních dětí.⁴⁰
5. *Ochranná funkce* – spočívá v zajišťování životních potřeb.
6. *Rekreační funkce* - rodina je také institucí, která by měla pamatovat na rekreaci, relaxaci a zábavu. V tomto směru je významné, do jaké míry tráví členové rodiny pohromadě svůj volný čas, čemu se v tomto volném čase věnují, jak tráví dovolené, atd.⁴¹ V současné době jsou však ženy stále více orientovány na kariéru, narůstá tak počet dvoukariérových manželství a času, který rodina tráví pohromadě, stále ubývá.

Proměny současné rodiny zasáhly také sociální role rodičů. Dlouhodobá demokratizace uvnitř rodiny má za následek skutečnost, že muž ztratil své dřívější výsadní postavení v rodině. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely pouze muži.⁴² V souvislosti s rolemi obou pohlaví v rámci rodiny je také třeba zdůraznit, že rozdělení rodinných povinností mezi muži a ženami je stále nerovnoměrné. Dělbá práce v domácnosti je soukromý problém každé rodiny. Pokud však jde o tradiční rozdělení rolí v rodině, převládá stále v mnoha rodinách názor, že muž má vydělávat peníze a žena má pečovat o rodinu a domácnost. Mnohé ženy však jsou dnes velmi aktivní na trhu práce a věnují se svému zaměstnání v podstatě stejně jako jejich partneři.

³⁹ Klapilová, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, Olomouc: Vydavatelství univerzity Palackého, 1996, s. 30

⁴⁰ Brtníková, M. *Svět muže, žena a jejich dětí*. Praha: Horizont, 1991, s. 72

⁴¹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 81-83

⁴² Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 83

Rozdělení prací a povinností v domácnosti, případně péči o nezletilé děti, má však velký vliv i na pracovní angažovanost ženy či muže, neboť se jim zvětšuje či naopak zmenšuje prostor pro seberealizaci mimo rodinu. V současné společnosti se stále předpokládá, že každodenní odpovědnost za chod rodiny a domácnosti se vztahuje především k ženám a je jen jejich problémem, jak dokážou skloubit pracovní a rodinné povinnosti. Na muže v tomto směru není vyvíjen tak silný sociální tlak.⁴³ Ženy dnes stále obstarávají většinu domácích prací, jako je úklid, vaření, praní a nákupy. Většina žen je dnes zaměstnána mimo domov stejně, jako jejich manželé. Zaměstnané ženy pak zpravidla doma nastupují na „druhou směnu“: část dne pracují ve svém zaměstnání za plat, poté však přijdou domů, kde je čeká další práce, tentokrát již neplacená. Práce v domácnosti bývá společností značně podceňována, mnoho lidí jí nepovažuje za „skutečnou“ práci, tedy za práci, která vyžaduje nějaké speciální dovednosti, schopnosti, vzdělání či praxi. Je tomu tak zejména proto, že v naší společnosti se status jedince – tedy to, jak na něj pohlížejí a váží si jej ostatní lidé i on sám – odvozuje mimo jiné zejména od toho, kolik vydělává peněz. Jiní jsou zase toho názoru, že věda a výzkum již pokročily natolik, že různé moderní vymoženosti, které jsou v současnosti v domácnosti dostupné, ženám práci podstatně usnadňují.⁴⁴

Rovněž i většina činností nutných pro zaopatření dětí spadá do okruhu působnosti žen. Ženy tak v souvislosti s péčí o dítě na několik let přerušují kariéru ve svém zaměstnání a po tuto dobu jsou finančně závislé na svém partnerovi. Současně se musí vyrovnat se skutečností, že péče o domácnost a rodinu je stále nedoceňována, resp. brána jako jakási samozřejmost. Muži koordinují své zaměstnání s rodinným životem mnohem snáze. Otázka, zda přerušit profesní činnost, aby mohli pečovat o rodinu a dítě, pro ně zpravidla nevystává.⁴⁵ Na druhou stranu mají ženy velkou výhodu v tom, že s dětmi tráví zpravidla mnohem více času než jejich partneři. Mohou si tak s nimi vytvořit velmi blízký vztah, denně sledovat, jak děti rostou a mohou se na jejich vývoji alespoň v prvních letech života dítěte výrazněji podílet. Muži, zvláště pokud mají náročná a odpovědná zaměstnání, takovéto možnosti zpravidla nemají.

⁴³ Maříková, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 137

⁴⁴ Renzetti, C., M., Curran, D., J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 231-232

⁴⁵ Karsten, H. *Ženy – muži, Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, s. 124 - 126

1.6. Dílčí závěr

V úvodní části práce jsem se snažila poukázat na změny, kterými si společnost během posledních desetiletí prošla, a které velmi úzce souvisí s podobou současné rodiny, kvalitou mezilidských vztahů a také s postavením muže a ženy v současné společnosti. Otázka postavení muže a ženy v současné společnosti není ústředním tématem mé práce. S ohledem na skutečnost, že v následujících kapitolách se budu snažit porovnat důsledky rozvodů manželství z aspektu pohlaví, považuji za nutné se o této otázce alespoň stručně zmínit. Tato otázka je také velmi diskutovaným tématem v současné společnosti a podle mého názoru právě změny v postavení obou pohlaví v současné společnosti jsou jedním z podstatných aspektů, které úzce souvisí s narůstající rozvodovostí manželství.

Snažila jsem se poukázat na skutečnost, že i když ženy mají v současné společnosti stejná práva jako muži, stále mezi oběma pohlavími přetrvává mnoho rozdílů a nerovností v rozličných životních oblastech, zejména pak v rodině a na trhu práce. Na druhou stranu se zvláště v západní civilizaci ženám dostává v posledních letech poměrně značné satisfakce. I přes tradiční model, kdy většinu činností v souvislosti s péčí o rodinu a domácnost vykonává převážně žena, dochází podle mého názoru i v této oblasti k pokroku. Převážně u střední a zvláště pak u mladší generace se zapojení mužů do dělby práce v domácnosti přeci jen zvyšuje. K pozitivním změnám v tomto směru samozřejmě došlo i v jiných oblastech.

V souvislosti s narůstající rozvodovostí nejčastěji hovoříme o změně úlohy žen ve společnosti. Ženy dnes již nejsou finančně ani společensky závislé na mužích a rozdíly mezi oběma pohlavími se pozvolna zmenšují. Můžeme se mnohem častěji setkat se ženami, které disponují vlastnostmi, jež byly dříve přisuzovány tradičně výlučně mužům. I mnohé ženy se dnes dovedou prosadit, dokážou být drsné, dominantní a ctižádostivé. Nesporné tedy je, že během několika posledních desetiletí se toho v oblasti zrovnoprávnění mužů i žen událo a učinilo opravdu mnoho a podle mého názoru se v budoucnu ještě mnohé změní. Řešení problematiky rovného postavení mužů i žen ve společnosti však bude vyžadovat další změny legislativní, institucionální, ale zejména pak změny v přístupu široké veřejnosti, resp. změny v přístupu každého jednotlivce.

2. Rozvod manželství

V následující kapitole se budu věnovat již samotnému rozvodu manželství, přičemž stručně pojednám o historickém vývoji právní úpravy zániku manželství, vymezím současnou právní úpravu a zmíním se i o tzv. psychosociálním rozvodu. Ještě než přejdu k samotnému rozvodu, stručně vymezím pojem manželství a jeho význam v současné společnosti.

2.1. Manželství

V zákoně o rodině je manželství definováno jako trvalé společenství muže a ženy, založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Těžiště plnění společenského účelu manželství, jmenovitě manželství s nezletilými dětmi, je tedy v plnění výchovné funkce. Biologická funkce manželství pak spočívá v tom, že toto společenství je nejvýhodnějším prostředím k zajištění reprodukce společnosti a k uspokojení citových i sexuálních potřeb.

Podle zákona o rodině muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.⁴⁶

Manželství plní tři základní funkce: funkce sexuálního soužití, výchova dětí a vzájemná pomoc. V jednotlivých stádiích manželství některá z funkcí převažuje, zatímco jiné jsou méně důležité. Pokud jde o manželství mladých lidí, převažuje funkce sexuálního soužití, neboť tito manželé ještě nemají děti, jsou zdraví a význam vzájemné pomoci není tak významný. Po narození dětí v manželství je dominující funkcí výchova těchto dětí. Ve stáří pak sexuální potřeby ustupují, děti jsou již soběstačné a nejdůležitější funkcí manželství je zpravidla vzájemná pomoc manželů, neboť některý z nich nemusí být zcela zdravý a někdy je odkázán na pomoc druhého.⁴⁷

⁴⁶ Holub, M., Nová, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 14, 34

⁴⁷ Choděra, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 11

Manželství a rodina jsou v posledních desetiletích vystaveny řadě zátěží. „*Mění se rozsah a struktura rodin, bohatství vztahů, projevuje se nižší akceptace rodinných hodnot, mění se dělba práce v rodině, mění se formy rodinného spolužití, projevuje se větší křehkost rodinných vztahů.*“⁴⁸ U předchozích generací byl rozvod méně častý proto, že akcent na individuální práva byl menší. Normy byly jasné a individuální práva byla podřazena závazným pravidlům a plněním povinností. Postupnou emancipací žen, zvyšováním jejich vzdělání, nástupem do zaměstnání, se však situace podstatně změnila. Ženy se staly existenčně nezávislými na svých partnerech a začaly o svém životě rozhodovat dle svých představ. Dnes jsou to právě ženy, které častěji podávají návrh na rozvod manželství a řeší tak manželské problémy velmi radikálně. V zákonech došlo také během posledních let k mnoha změnám, jejichž cílem bylo rozvod urychlit a usnadnit. Rozvod manželství se zkrátka stal v současné společnosti relativně běžnou záležitostí a manželství méně závazným a tudíž i snadněji zrušitelným svazkem.

2.2. Zrušení manželství rozvodem

Mnoho lidí se domnívá, že po uzavření sňatku se jejich život ustálí, poplyne klidnějším tempem. Rozvod však tento mýtus vyvrací, stejně jako naši pomyslnou jistotu, že víme, kdo jsme a kam směřujeme.⁴⁹ Rozvod patří mezi nejbolestnější a nejkomplicovanější životní události, jaké kdy lidé prožijí. „Zpřetrhává vztahy, ruší vědomí návaznosti života a dotýká se samé podstaty lidské identity.“⁵⁰

Na stoupající rozvodovosti se podílí řada faktorů. Příčiny růstu rozvodovosti představují složitý problém, který velmi úzce souvisí se společenským vývojem naší civilizace. Stoupající rozvodovost je předmětem zájmu mnoha vědních oborů, mnoha odborníků, a to především proto, že ohrožuje rodinu, základní jednotku naší společnosti.

Rozvod má své aspekty sociální, právní, etické, emoční a samozřejmě velmi důležité aspekty psychologické. Netýká se jen rodičů a dětí, ale i širší rodiny. Rozvod

⁴⁸Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, public promotion, 2008, s. 93

⁴⁹Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007

⁵⁰Everett, C., Everett, S., V. *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. Praha: Talpress, 2000, s. 11

se v naší zemi bohužel stává velmi častým jevem a jeho důsledky mohou poznamenat a ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.⁵¹

Rozvod manželství je jediným právním prostředkem zániku manželství za života manželů. „Rozpad manželství za života obou partnerů však vždy nemusí být spojen s právním aktem. V řadě kultur končí manželství prostým, společností nekontrolovaným, nevidovaným a nesankcionovaným rozchodem partnerů. Rozvod lze chápat jako významnou událost v životě lidí s řadou sociálních důsledků, mezi něž patří zejména narušení fungování rodiny a výchovy dětí, ale často i výrazná změna ekonomického i sociálního statusu některých členů původní rodiny, změna jejich způsobů života, zaměstnání, apod. Důsledkem rozvodu jsou neúplné rodiny, které se stávají závažným sociálním problémem. Rozvod jako právní akt má v jednotlivých společnostech našeho kulturního typu různé podoby zahrnující různou míru společenské regulace v závislosti na kulturně-historickém vývoji i na vývoji legislativy.“⁵²

Z důvodu uceleného pohledu na rozvodovou tematiku nejprve pojednám o právní stránce rozvodu, včetně stručného historického vývoje právní úpravy zániku manželství, následně se zaměřím na důsledky psychologické, ekonomické i sociální, které srovnám z aspektu pohlaví.

2.3. Historický vývoj právní úpravy zániku manželství

Pro porozumění problematice rozvodovosti je třeba tuto zařadit do historického kontextu. O historickém vývoji se však zmíním pouze stručně, neboť tato tematika je poměrně rozsáhlá. Podrobněji vymezím až současnou právní úpravu.

Manželství bylo dříve považováno za posvátnou instituci. Kanonické právo katolické církve, které u nás po staletí vytvářelo právní rámec manželství, je orientováno na stabilitu a posvátnost manželského svazku. Rozvod byl až na výjimečné případy téměř nemožný. Křesťanství pojímalo manželství jako nezrušitelnou instituci.

⁵¹ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002, s. 39

⁵² Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 955

Rodina jednou založená byla považována za doživotní. Kanonické právo tedy rozvod v dnešním slova smyslu nemohlo připustit.

Všeobecný občanský zákoník upravoval rodinné právo v našich zemích od roku 1811 až do roku 1950. Nerozlučitelnost manželství byla změkčována i obcházena institucí neplatnosti manželství a institucí rozvodu od stolu a lože. Pokud jde o neplatnost manželství, tato mohla být prohlášena z řady příčin. Od počátku neplatné bylo prohlášeno například manželství dosud nekonzumované, tedy takové, v němž nedošlo dosud k souloži, neplatnost způsobovaly ale i jiné zjištěné překážky platnosti, jako například impotence muže, trvající jiný svazek manželský, příbuzenství v přímé linii prvního stupně, zabití předešlého manžela, atd. Od roku 1869 po rozhodnutí soudu (před touto dobou po napomínání duchovního pastýře) a po prokázání překážky mohlo dojít u katolíků k rozvodu od stolu a lože. V případě rozvodu od stolu a lože však byla pouze legalizována skutečnost, že manželé spolu přestali žít, tento způsob rozvodu zprošťoval od „manželských povinností“, povoloval oddělené bydliště a zahrnoval opatření o výživném. Manželský svazek však i nadále trval. Rozvod od stolu a lože tedy neotevíral možnost nového sňatku, případně založení nové rodiny.

Nový sňatek umožňovala pouze rozluka. Ta však byla možná pouze pro nekatolíky a Židy. Rozluka již měla důsledky podobné dnešnímu rozvodu. Byla však povolována pouze výjimečně. Pravověrný katolík stále nemohl ani po rozvodu uzavřít nový církevní sňatek, byl tu pro něj možný pouze rozvod od stolu a lože.

Postupem doby však počet rozvrácených manželství rostl. Stále zřejmější se stávala sociální neudržitelnost rozvodu bez možnosti uzavřít sňatek nový. Po první světové válce a vzniku Československa byla v květnu roku 1919 přijata tzv. manželská novela, z.č. 320/1919 Sb., která umožnila rozluku katolického manželství a zavedla možnost civilního sňatku. Tento zákon rozšířil důvody pro rozluku a podstatně tak liberalizoval možnost rozluk a tím i opětovného manželství. Mezi důvody pro rozluku byly zahrnuty například zlé nakládání, zlomyslné opuštění, zhýralý život, ale také například i vzájemný nepřekonatelný odpor. Zejména poslední uvedený důvod umožňoval soudu vzít v úvahu i subjektivní vůli zúčastněných. Spory o to, zda byla platná úprava příliš liberální či nikoliv se pak prolínaly celou první republikou. Tyto otázky jsou však stále živé i dnes. Otázka, zda a nakolik má být státem omezována vůle

občanů ve věci na jedné straně tak intimní, jako je rozvod manželství a zánik rodiny, na druhé straně však pro společnost velmi důležité, patří k základním tématům i v současnosti.⁵³

Zákon o právu rodinném, z.č. 265/1949 Sb., nabyl účinnosti od ledna roku 1950. Tento zákon zcela odstranil užívání pojmu rozluka a hovoří již pouze o rozvodu. V tomto období však byl rozvod považován za velmi negativní jev, který narušuje a nabourává základy socialistického státu. Důvody rozvodu tedy byly vždy pečlivě zkoumány.

V dubnu r. 1964 pak nabyl účinnosti zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Tento zákon ve znění několika novel platí v podstatě dodnes. Teprve nejrozsáhlejší novela, zákon č. 91/1998 Sb., akceptovala celospolečenské změny, ke kterým u nás došlo. Novela se dotkla mnoha právních institutů zákona o rodině a přinesla i změny v dalších předpisech. Rozvodové řízení se tedy postupem vývoje stále zjednodušovalo. Dnes je již rozvod v podstatě běžnou záležitostí, setkali jsme se s ním všichni buď osobně, nebo prostřednictvím našich blízkých, kteří si rozvodem prošli. Statistiky vypovídají o tom, že v současnosti ženy častěji podávají návrh na rozvod manželství. Nejsou to však vždy ženy, kdo způsobil rozpad manželství a jeho následný rozvod. Ženy jsou zpravidla iniciativnější a mají snahu a větší tendenci řešit nefungující, případně narušený vztah, právě tímto způsobem.

2.4. Současná právní úprava rozvodu manželství

Náš současný právní řád je v tomto směru daleko liberálnější než byly normy katolického církevního práva. Nezná již rozvod od stolu a lože, rozvedení mohou uzavírat nový sňatek, zákon dnes připouští rozvod na návrh jedné strany, dokonce i proti odporu strany druhé.⁵⁴

⁵³ Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 205-207

⁵⁴ Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 208

Návrh na rozvod manželství může podat kterýkoliv z manželů u příslušného soudu. Příslušným soudem je podle § 88 občanského soudního řádu soud, v jehož obvodu měli oba manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů. Pokud manželé společné bydliště neměli, je příslušným soudem soud, v jehož obvodu má bydliště druhý manžel, tedy žalovaný. Není-li takového soudu, je příslušným soudem soud, v jehož obvodu bydlí žalobce, resp. návrhovatel.

Současná právní úprava se snaží co nejvíce chránit zájmy nezletilých dětí a uchránit je tak od negativních důsledků rozvodu. Ve všech případech je vždy třeba nejprve rozhodnout o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství. Soud tedy musí nejprve upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti, tzn. musí určit, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Soud může tímto rozhodnutím současně upravit i styk dítěte s druhým rodičem. O tomto rozhodují opatrovnická oddělení příslušných soudů. Řízení se koná u okresního soudu, v jehož obvodu má nezletilé dítě faktické bydliště. Teprve po pravomocném rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství se občanskoprávní oddělení začne zabývat samotným rozvodem manželství.

Zákon o rodině upravuje tři způsoby zániku manželství.

Sporný rozvod, rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

§ 24 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění:

„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.“

V případě sporného rozvodu platí, že i když mezi rozvádějícími se manžely panuje určitá jednota, pokud jde o samotný rozvod, tzn. oba se chtějí rozvést, nejsou vyřešeny všechny otázky rozvodu, např. porozvodového uspořádání. V tomto řízení musí být vždy prokázána existence rozvratu, resp. hlubokého a trvalého rozvratu manželského vztahu, kdy již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud je vždy povinen zjistit objektivní stav a vzít v úvahu příčiny rozvratu manželství. Jedná

se tedy typicky o případy, kdy jeden z manželů podá návrh na rozvod manželství, druhý z manželů však s tímto návrhem nesouhlasí a rozvádět se nechce. Může však jít i o jakékoliv jiné případy, kdy se manželé na příčinách rozvodu nedohodnou.

Nesporný rozvod, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu

Právní řád v současné době umožňuje díky §24a zákona č. 94/1963. Sb., o rodině, v platném znění, tzv. smluvní rozvod, neboli rozvod dohodou.

§ 24a odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění:

„ Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost,*
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.“*

Tento způsob je samozřejmě mnohem rychlejší a také méně bolestivý pro všechny zúčastněné. Jak vyplývá z výše uvedených zákonných ustanovení, řízení o rozvod manželství nemůže skončit před právní mocí rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem. Jednoznačnou výhodou tzv. nesporného rozvodu je komplexní řešení všech právních následků rozvodu manželství. Je ovšem možný pouze v těch případech, kdy již došlo ke zklidnění vztahů mezi manžely, kdy již mezi nimi nepřetrvávají negativní emoce.⁵⁵ Řízení o rozvod tak většinou představuje jedno časově nenáročné jednání, kdy soud pouze zjistí, zda jsou splněny všechny podmínky uvedené v ust. § 24a zákona o rodině.

⁵⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné PRÁVO*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 125

Tvrdoštní klauzule

Zákon o rodině pamatuje ve svém ust. § 24b) i na možnost zamítnutí návrhu na rozvod manželství.

§ 24b, odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění:

„Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášt' závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.“

§ 24b, odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění:

„Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24 zákona o rodině.“

Tato úprava určitým způsobem zajišťuje ochranu toho z manželů, vůči kterému by zánik manželství znamenal citelnou nespravedlnost nejen z hlediska ekonomických dopadů, ale i důsledků důchodových, bytových, pojistných (nevyléčitelná nemoc) a osobních. Ve většině případů tento druh rozvodu nedopadá na manželství s nezletilými dětmi, ale na manželství starších osob, v němž manželé strávili většinu svého života a mají morální právo očekávat podporu a ochranu pro dobu svého stáří.⁵⁶

2.5. Psychosociální rozvod

„Jestliže se mají minimalizovat rozvodové ztráty a na troskách manželství postavit jiný domov (případně s jiným partnerem), musí dojít k procesu zvanému psychický rozvod, zkráceně PSYCHOROZVOD.“⁵⁷

Právní aspekty rozvodu a rozvodové řízení u příslušného soudu představují pouze jednu stránku rozvodu manželství. Samotné rozvodové řízení u soudu zahrnuje období nesporně kratší ve srovnání s tzv. psychosociálním rozvodem. Rozvádějící se manželé

⁵⁶ Holub, M., Nová, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 47-48

⁵⁷ Plaňava, I. *Po rozvodu*. MONA.1986, s. 27

mají jisté obavy a pociťují negativní důsledky v souvislosti s rozvodem manželství již v okamžiku, kdy se k rozvodu manželství rozhodnou. Vyrovnání se s rozvodem a jeho negativními důsledky pak může trvat i několik let.

„ Psychosociální rozvod chápeme jako sled procesů (intrapsychických i interakčních), kdy se všichni přímo zúčastnění (manželé – rodiče, dítě či děti, prarodiče) vyrovnávají s rozpadem manželství tak, aby se mírnily či minimalizovaly ztráty i důsledky rozvodových frustrací a též vytvářely předpoklady k uspokojivému žití po rozvodu. Tento dlouhý adaptační a adjustační proces zahrnuje řadu úkolů, jejich plnění na sebe navazuje, případně se může i prolínat.“⁵⁸ Psychosociální rozvod začíná zpravidla dlouhou dobu před podáním návrhu na rozvod manželství a pokračuje ještě po pravomocném rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Nedokončený psychosociální rozvod se může velmi negativně projevovat problémy v novém partnerském vztahu, nevhodnou rodičovskou komunikací, obavami navazovat další partnerský vztah nebo i problémovým vztahem k sobě samému.

Různí autoři popisují jednotlivé fáze psychorozvodu odlišně.

I. Plaňava zformuloval tyto čtyři psychorozvodové úkoly.

1. *Partnerské odpoutání a distance od manželství* – v této fázi jde především o emoční odžití a kognitivní zpracování skutečnosti, že manželství končí. Oba partneři musí přijmout fakt rozpadu jejich manželství, musí prožít emoční „bouře“, tzn. stavy zoufalství, depresivní nálady, někdy i agresivní tendence.
2. *Oddělení manželství od rodičovství* - v této fázi je nutné, aby si rodiče uvědomili, že děti potřebují ke svému zdárnému vývoji spolupráci obou rodičů.
3. *Ochrana dětí, respektování jejich potřeb, zájmů i prožitků při současném respektování postoje, že rozvodem děti vždy něco ztrácejí a strádají* – ve všech etapách rozvodového procesu je nutné zajišťovat běžnou péči o děti včetně jejich zájmových činností, dbát o udržování kontaktů dítěte s prarodiči a příbuznými z obou stran, poskytovat dětem přiměřené informace o tom, co se v rodině děje a co se bude dít v blízké budoucnosti,
4. *Utváření porozvodových perspektiv, porozvodové identity a nového životního stylu* – pokud odezněly emoční bouře, je kognitivně zpracována minulost, pokud

⁵⁸ Plaňava, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, s. 166

oba bývalí manželé dokáží mírnit strádání svých dětí, uvolňuje se prostor k reálným pohledům i jednáním směrem do budoucnosti. V této fázi oba rozvedení navazují nové kontakty a vztahy, formulují dohody o tom, jak bude fungovat porozvodové rodičovství, vyjednávají a akceptují finanční vyrovnání a otevírají se směrem k budoucnosti, tzn. i k novým partnerským vztahům.⁵⁹

2.6. Dílčí závěr

Tak, jako se mění naše společnost, podoba našich rodin i mezilidských vztahů vůbec, dochází v souvislosti se všemi proměnami i k narůstající rozvodovosti manželství. V dobách dřívějších bylo manželství nejen církví, ale celou společností, velmi vysoce ceněno a rozvod v dnešním slova smyslu byl v podstatě nemožný. Církev měla velký zájem na tom, aby manželství bylo stabilním a celoživotním svazkem a rozvod byl považován za velmi negativní jev. Postupem vývoje se však rozvodové řízení stále zjednodušovalo a dnes můžeme říci, že se rozvod stal běžnou součástí našich životů. Rozvod již tedy zdaleka není neobvyklým jevem a není ani ostrakizovaný v té míře, jako tomu bývalo u dřívějších generací. Mnozí z nás si rozvodem prošli osobně, jiní zprostředkovaně prostřednictvím svých blízkých či známých.

Rozvod představuje v životě rozvádějících se manželů, ale i celé rodiny, zásadní změnu. Rozpad rodiny představuje nejen pro rodiče, ale i pro děti, jedno z nejsložitějších životních období. Klade nesmírné nároky na psychiku rozvádějících se rodičů, ale i jejich dětí a dalších rodinných příslušníků. Každý člověk má samozřejmě jiné adaptační mechanismy, které jej chrání před úzkostí, stresem a tedy i negativními dopady rozvodu manželství. Každý životní příběh je jiný a každý rozvod má také odlišnou historii. Poznatky získané v tomto směru tedy nelze žádným způsobem zobecňovat.

Někteří se s rozvodem manželství vyrovnají sami, bez větších obtíží, jiní se s následky rozvodu nesmíří a nevyrovnají ani po mnoha letech. Zvláště pokud se rozpadá manželství s nezletilými dětmi, bývají tyto situace velice náročné a asi jen

⁵⁹ Plaňava, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, s. 166-168

výjimečně dochází k tomu, že by žádný z manželů citově nestrádal. Rozvod zanechává rozvádějící se manžele s pocitem osamění, odmítnutí, někdy i deprese, přičemž tyto stavy a pocity mohou trvat i několik let. S rozvodem manželství jsou spojeny i mnohé další, zpravidla negativní, důsledky, o kterých pojednám v následující kapitole. Tyto důsledky se budu snažit také porovnat z aspektu pohlaví, neboť jsou určité problémy, které rozvod přináší ženám a jiné, které zase přináší mužům.

3. Důsledky rozvodu manželství

3.1. Rozvod a jeho následky

Rozpad manželství zásadně změní stabilní vztahy k rodině a patří tak k jedné z nejbolestnějších životních událostí, jaké kdy lidé prožijí. Rozvodem manželství všichni něco, resp. někoho ztrácí – partneři navzájem jeden druhého, děti pak jednoho z rodičů. Ten, kdo opouští rodinu, ztrácí domov, byt. Nejtěžší ztráty jsou však citové. Následky rozvodu manželství se promítají do mnoha životních oblastí. Významně postižena bývá životní úroveň obou rozcházejících se partnerů, jejich zaměstnání, mění se často i vztahy k příbuzným, známým, mohou se však měnit i postoje k dětem, případně i postoje k uzavření dalšího manželství.⁶⁰

Rozvod je v našem životě velmi výrazná změna, která velmi podstatně ovlivní způsob života a dalšího fungování. Přináší změny v režimu dne, v zajišťování péče o děti, změny finančního rozpočtu, mnohdy také změny v životní úrovni, kontaktech s lidmi a rodinou. Situaci velmi výrazně ovlivňuje skutečnost, se kterým z rodičů budou nadále děti žít nebo zda je péče společná či střídavá. To, jak se s rozvodem vyrovnáme, ovlivňuje také zdravotní stav, životní fáze, skutečnost, zda jsme zaměstnaní či nikoliv, zda žijeme sami či s novým partnerem, záleží také na tom, jaké máme kolem sebe další vztahy a jakou v nich máme podporu.⁶¹

Každý má také jiné životní zkušenosti a jinak se vypořádává s různými životními situacemi. Oba rozvádějící se manželé se musí vypořádat s novým uspořádáním, osobní ztrátou i finančními problémy. Rodiče musí vybudovat nový rodinný systém, který nebude nikterak narušovat vztahy s prarodiči a ostatními příbuznými, musí vymezit nová pravidla, jak a v jakých termínech se budou rodiče podílet na školních, ale i mimoškolních aktivitách svých dětí. Pro rodiče samoživitele bývá obtížné nalézt dostatek času, někdy i energie, aby na zvýšené potřeby dětí dokázali reagovat. Rozvod zanechává muže i ženy s pocitem určitého osamění, smutku, deprese, někdy i odmítnutí. Tyto pocity často přetrvávají několik let a vyrovnávání se s nimi je zcela individuální.

⁶⁰ Dytrych, Z., Schiller, V., Prokopec, J. *Rodiče nezletilých dětí a rozvod*. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1986, s. 2

⁶¹ Poupětová, Š. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 2009, s. 141

Existují problémy, které rozvod přináší ženám a jiné, které zase přináší mužům. Ženy a muži prožívají i manželství odlišně a různým aspektům života přiřkládají odlišnou váhu. Stále ještě je úkolem muže především finanční zabezpečení rodiny a úkolem ženy pak péče o rodinu a domácnost. Od žen se i v dnešní době stále více než od mužů očekává, že zapomenou na své vlastní zájmy, touhy a postaví do popředí zájmy dětí a svého manžela.⁶²

Psychologické důsledky rozvodu manželství

Rozvod manželství představuje velmi smutnou životní zkušenost. Někteří lidé mohou být ve vztahu nespokojeni dlouhodobě a rozvod se tak pro ně může stát určitou úlevou. Jiní mají naopak pocit, že zpretrhání dlouholetých vazeb znamená rozbití všeho, co mnoho let budovali, a důvěrně známé věci, i když o ně příliš nestáli, postrádají. Dokonce i ti, kteří se chtěli rozvést a rozvod přivítali, často prožívají pocity smutku obvyklé při úmrtí blízké osoby.⁶³ Z hlediska životních změn způsobujících stres, zaujímá rozvod manželství ve statistikách druhé místo hned za úmrtím blízkého člověka. Psychické dopady jsou zpravidla tím intenzivnější, čím delší dobu žijí manželé spolu. Ke slovu se v tomto období dostávají hlavně emoce. Objevují se prudké výkyvy nálad, pocity bezmoci a zoufalství, bezradnosti, lítost i vztek. Tyto emoce bývají zpočátku často směřovány vůči bývalému partnerovi. V pozdější fázi však již převažuje zaměření se na sebe sama. Lítost, obavy, nejistota, smutek, pocity osamělosti a méněcennosti. Mnoho mužů i žen v období rozvodu a často i několik let po něm trpí mnoha různými potížemi, jako je nespavost, podrážděnost, únava, nesoustředěnost, precitlivělost a lítostivost. Někteří mohou v zoufalství přistoupit k nadměrnému užívání alkoholu, přejídání se, užívání tisíců léků či jiných drog. Takovéto způsoby řešení složité situace však zpravidla vedou k vyčerpání, závislosti, fyzickým či psychickým onemocněním, případně k osamělosti.⁶⁴

Mnoho rozvádějících se tyto emočně vypjaté situace žádným způsobem neřeší. Nevyhledá lékaře ani žádného odborníka a své potíže se snaží vyřešit volně prodejnými léky. Takovýmto způsobem řešená stresová situace však může vážně ohrozit jejich

⁶² Dudová, R. *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=233&1st=108>

⁶³ Smith, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 23

⁶⁴ Poupětová, Š. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 2009, s. 37

zdraví. Mohou se u nich objevit tzv. psychosomatická onemocnění, jako například poruchy kardiovaskulárního systému, zažívacího traktu, či dýchací soustavy.

V souvislosti s psychologickými důsledky rozvodu manželství lze jen stěží porovnat, zda jsou tyto tíživější pro ženy či pro muže. Analýzu genderových odlišností, pokud jde o prožívání rozvodu, komplikuje několik faktorů. Pocity rozvádějících se manželů se zpravidla odlišují v závislosti na tom, z jakého důvodu k rozvodu došlo a kdo dal k rozvodu manželství podnět. Důležité také je, jak dlouho manželství trvalo, kdo je tím, kdo opouští svého partnera a naopak tím, kdo je opuštěn, zda máme nového partnera či nikoliv. Záleží také na skutečnosti, jak proběhlo rozvodové řízení, resp. zda se jednalo o rozvod sporný či nesporný. V případě dohody manželů, tedy v případě nesporného rozvodu, jsou psychické dopady bezesporu menší než v případě rozvodu sporného. Pokud jde o rozvod sporný, návrh zpravidla podává jeden z manželů, kdy druhý z manželů s návrhem mnohdy není předem obeznámen a srozuměn. Často se stává, že druhý z manželů s rozvodem manželství nesouhlasí, zjišťují se příčiny rozvodu manželství a celé soudní řízení je tak pro všechny zúčastněné psychicky velmi náročné.

Každý člověk má také jiné adaptační mechanismy a jinak se vyrovnává se stresem a složitými životními situacemi. Někteří mohou rozvod zvládnout relativně bez větších obtíží, jiní se s rozpadem vztahu nevyrovnají ani po několika letech. Pocity rozvádějících se manželů se mohou průběžně měnit i během rozvodového řízení. Výzkumy ukazují, že asi nejobtížněji se s touto situací vyrovnávají ženy s nezaopatřenými dětmi. Tyto ženy mívají hlubší deprese než ženy bezdětné nebo ženy s dětmi dospělými. Tyto deprese pak velmi úzce souvisí s jejich složitou finanční situací.⁶⁵

Ekonomické důsledky rozvodu manželství

Pokud jde o sociální a ekonomické důsledky rozvodu manželství, má v tomto směru rozvod a následný rozpad rodiny, horší dopady na ženy nežli na muže. Během rozvodu manželství a zejména v období následném jasně vidíme cenu, kterou žena platí za tradiční uspořádání genderových rolí v rodině. Pokud žena v rodině spoléhala nebo

⁶⁵ Renzetti, C., M., Curran, D., J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 242

byla z jakýchkoliv důvodů odkázána na ekonomické zajištění ze strany manžela a nemá žádné vlastní příjmy a prostředky, ocitá se následkem rozvodu manželství ve velmi složité situaci.

Největší porozvodovou zátěží pro ženy je ta skutečnost, že se stávají „samoživitelkami.“ V převážné většině případů jsou děti svěřovány do péče matkám, především z důvodu, že ženy tráví čas s dítětem od jeho narození, nejsou tak pracovně vytížené jako muži a budou tak moci péči a výchovu dítěte lépe zabezpečit. Po rozvodu se však ženy ocitají ve složité ekonomické situaci. Zvláště ženy, které před rozvodem nebyly zaměstnány, byly na rodičovské dovolené nebo pomáhaly svému manželovi s podnikáním, jsou nuceny si po rozvodu urychleně opatřit nějaký příjem. Zaměstnání však musí volit tak, aby jej bylo možno skloubit s péčí o děti a domácnost. Jsou tedy v jeho výběru značně omezeny a často jsou nuceny přijímat práci méně kvalifikovanou, či méně finančně ohodnocenou. Ženy v důsledku rozvodu často ustupují od svých představ o zaměstnání a vzdávají se svých profesních plánů. Kvůli rozvodu se ocitají v pozici, ve které mají mnohem větší odpovědnost vůči svým dětem. Mohou spoléhat již pouze samy na sebe a jejich děti jsou závislé pouze na nich. Velkým problémem se pak stává například úraz matky, onemocnění, případně jiná pracovní indispozice. Pokud matka nemůže vydělávat, je pak odkázána na pomoc okolí.⁶⁶

Před rozvodem manželství se o spoustu povinností ženy dělily se svým partnerem, rozvodem manželství se však vše mění a ženy zpravidla zůstávají na vše samy. Nemají na sebe čas, žijí v neustálém shonu, jsou frustrovány. Ženy samoživitelky následkem velkého množství povinností a nedostatku volného času často nedokážou, případně nemohou uspokojit všechny potřeby svých dětí. Mohou být vůči nim přehnaně kritické, častěji udělují tresty a méně projevují lásku vůči svým dětem. Z hlediska výchovy jsou toto všechno faktory, které brzdí zdravý vývoj osobnosti dítěte.⁶⁷

Osamělé matky s malými dětmi často zůstávají bez finančních prostředků. Rozvod pro ženy znamená výrazný pokles životní úrovně. V době před rozvodem manželství má rodina k dispozici zpravidla dva platy. Po rozvodu však ženě zůstává příjem pouze jeden, přičemž odpovědnost za chod domácnosti a výchovu dětí spočívá většinou pouze

⁶⁶ Dudová, R. *Ekonomické zajištění rodin rozvedených matek*. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25053/Ekonomicka-situace-matek-po-rozvodu.html>

⁶⁷ Bakošová, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, public promotion, 2008, s. 118

na ženě. Manžel sice platí pravidelně výživné na nezletilé děti, nicméně tato částka zpravidla nepokryje potřeby rodiny, často ani samotných dětí, v žádném případě se nevyrovná tomu, čím otec přispíval před rozvodem manželství. Žena tak sama živí rodinu a současně zajišťuje péči o nezletilé děti. Navíc mnohé ženy se také musí vyrovnávat s tím, že muži výživné na nezletilé děti buď nehradí vůbec, nebo je neplatí včas, případně v plné výši.⁶⁸

Situace je obzvlášť složitá pro ženy, které jsou v období rozvodu na rodičovské dovolené. Tyto ženy se často ocitají ve velice složité finanční situaci, neboť kromě rodičovského příspěvku nemají žádný další příjem a mnohdy jsou po rozvodu manželství závislé na sociálních dávkách. Komplikované pro tyto ženy bývá například pokrýt náklady na bydlení. Rodina zpravidla potřebuje stejný prostor na bydlení, ale chybí jeden plat pro jeho financování. Dalším problémem jsou finanční náklady, které rodič vydává nezletilému dítěti. Zajistit dítěti vzdělání, podporovat jej v jeho zájmech, koníčcích, sportech a jiných mimoškolních aktivitách, na toto vše jsou vynakládány nemalé finanční prostředky, které si rodič, jemuž byly děti svěřeny do péče, leckdy nemůže dovolit.

Ženy žijící sami s dětmi tvoří v řadě zemích větší část chudého obyvatelstva. V České republice se chudoba dotýká ve vysokém procentu právě rodin s nezaopatřenými dětmi. Příjmy těchto rodin nejsou schopny pokrýt nezbytné náklady a rodiny jsou pak často odkázány na úspory, případně půjčky, jejichž důsledkem je vysoká zadluženost domácností.⁶⁹

Matky jsou však nuceny zvládat a překonat celou řadu dalších obtíží, které samostatné rodičovství přináší. Jde především o navazování nových známostí, ztrátu některých přátel, mnohdy hledání si nového zaměstnání nebo přechod z role ženy v domácnosti v pracující ženu. Mnohé ženy tak mají pocit, že zůstaly na vše samy. Navíc děti právě v tomto období potřebují od matek mnohem více pozornosti, mají zvýšenou potřebu předvídatelnosti, pocitů jistoty a bezpečí.⁷⁰

⁶⁸ Dudová, R. *Ekonomické zajištění rodin rozvedených matek*. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25053/Ekonomicka-situace-matek-po-rozvodu.html>

⁶⁹ Hroncová, J., Kraus, B. a i. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2006, s. 218

⁷⁰ Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 94-95

Pokud tedy jde o oblast sociálních a ekonomických důsledků rozvodu manželství, můžeme říci, že složitější situaci mají v tomto směru zpravidla ženy. Na druhou stranu ne vždy musí být důsledky rozvodu nutně negativní. V některých případech se rozvod a s ním spojené snížení životní úrovně, může stát určitým impulzem k nezávislosti a větší aktivitě. Ženy jsou po rozvodu v mnohých případech nuceny hledat si nové, lépe placené zaměstnání, zvyšují si kvalifikaci, dále se vzdělávají, aby obstály na trhu práce a byly schopny zajistit rodině odpovídající příjem. Postupně se tak vlivem vyššího vzdělání a lépe placeného zaměstnání ekonomická situace rodiny zlepšuje, ženy si zpravidla více důvěřují a mohou si také samy rozhodovat o tom, jak budou finanční prostředky využity.⁷¹

V ekonomické oblasti nebývají důsledky rozvodu pro muže tak tíživé jako pro ženy. Muži si zpravidla nechávají pracovní postavení, které získali v průběhu manželství. Ztrátou rodiny často získají větší časový prostor, který investují do své práce. Příjem, který dříve z velké části odevzdávali rodině, si nyní mohou, mimo soudem stanovené výživné, ponechat pro své osobní potřeby.

Pokud však jde o ekonomické důsledky rozvodu manželství, vznikají zpravidla mužům problémy s opatrováním nového bydlení. Zůstane-li žena s dětmi po rozvodu v dosavadním bydlišti, je to většinou muž, který je nucen hledat si náhradní bydlení, za které vynakládá nemalé finanční prostředky. Ne každý muž však má možnost nalézt v tak rychlé době nové bydlení. Mnozí na nové bydlení nemají dostatek finančních prostředků. Často se tak můžeme setkat s případy, že i po rozvodu žijí rodiče z důvodu finanční tísně v jednom bytě a často tyto situace přináší různé konflikty, které mají opět velmi negativní dopad převážně na nezletilé děti.

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely

V případě složitých životních situací, resp. dostane-li se jeden z manželů do tíživé finanční situace, lze využít institut „výživné rozvedeného manžela.“ Cílem je zmírnit tuto nerovnováhu finančního a materiálního zabezpečení, ke kterému může důsledkem

⁷¹ Dudová, R. *Ekonomické zajištění rodin rozvedených matek*. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25053/Ekonomicka-situace-matek-po-rozvodu.html>

rozvodu u jednoho z manželů dojít. Rozvedení manželé se mohou na výživném dohodnout, pokud však k dohodě nedojde, může se kterýkoliv z nich obrátit na soud. Výživné se platí v pravidelných opětuujících se částkách, splatných vždy na měsíc dopředu. Manželé se mohou dohodnout formou písemné smlouvy i na poskytnutí jednorázové částky.

Rozvedený manžel, který není schopen se sám živit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Pokud se nedohodnou, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Předpokladem pro přiznání je však neschopnost dotyčného manžela se sám živit. Soud musí vždy zvážit všechny okolnosti. Skutečnost, že někdo pracovat nechce, není samozřejmě důvodem pro přiznání výživného. Manžel k poskytování výživného také musí mít možnosti a schopnosti. Nelze například požadovat výživné po někom, kdo sám žije například na hranici životního minima. Pokud jde o soudní praxi, často právě v případech rozvodů s malými dětmi bývá přiznáváno výživné tomu z rozvedených rodičů, který pečuje o velmi malé děti, které není možno umístit v jeslích nebo mateřských školách. Důležitá však je skutečnost, že se jedná o přiměřenou výživu. Přiměřená výživa je méně než stejná životní úroveň, která mezi manžely existovala po dobu trvání manželství.

V souvislosti s neustále stoupajícím počtem rozvodů manželství narůstá i počet žen, které nejsou schopny zajistit si výživu svou prací. Jedná se zpravidla o ženy, které pečují o nezletilé děti, v důsledku čehož pracují na zkrácený úvazek nebo i ženy starší, které byly celá „produktivní léta“ v domácnosti, zabezpečovaly chod celé rodiny a ztratily tak svou kvalifikaci. V převážné většině případů uplatňují právo na výživu proti svému bývalému manželovi ženy. V literatuře se v souvislosti s tímto hovoří o tzv. feminizaci chudoby.⁷²

Zákon o rodině upravuje také tzv. „sankční výživné.“ Je tím poskytováno určité zvýhodnění manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. V tomto případě lze tomuto manželovi přiznat proti bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely. Toto výživné však lze

⁷² Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006

přiznat pouze na dobu tří let od rozvodu manželství, neboť tato doba je považována jako dostatečná k tomu, aby rozvedený manžel nějakým způsobem vyřešil svou situaci a našel způsob, jak svou výživu zajistit vlastními silami. Pokud by i po třech letech trvala situace, kdy není schopen se sám živit, může po této lhůtě požádat o výživné rozvedeného manžela.⁷³

Důležitá v tomto směru je také skutečnost, že výživné musí být poskytováno v souladu s dobrými mravy. Soud vždy v každém případě důkladně zvažuje všechny okolnosti a zpravidla se zabývá i příčinami, které vedly k rozvratu manželství. Pokud například požádá o výživné rozvedené manželky žena, která ještě v době trvání manželství byla svému muži nevěrná, přičemž právě nevěra byla příčinou, resp. důvodem rozvodu manželství, bylo by v rozporu se zásadami společenské morálky, aby této ženě bylo přiznáno výživné rozvedené manželky. Nicméně ustanovení upravující dobré mravy nelze aplikovat mechanicky, vždy je třeba důsledně se zabývat všemi okolnostmi případu.⁷⁴

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely zaniká, pokud oprávněný manžel nabude schopnost sám se živit, uzavře-li oprávněný manžel nové manželství, smrtí oprávněného či povinného manžela, uplynutím doby tří let nebo poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy.⁷⁵

3.2. Péče o děti po rozvodu manželství

Podle mnohých odborníků, kteří se zabývají rozvodovou problematikou, jsou nejtěžšími důsledky rozvodů manželství poznamenány děti. Hlavním důvodem jejich emocionálních problémů je pak právě snížený kontakt s jejich otci. Rozvodem však děti ztrácejí mnohem více, nejen každodenní kontakt s jedním rodičem, zpravidla tedy otcem. Děti obvykle vidí mnohem méně i svou matku, neboť ta musí věnovat více času svému zaměstnání a péči o domácnost. V mnohých případech také dochází k úplnému

⁷³ www.epravo.cz. *Rozvod a jeho následky z hlediska výživy manžela*. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozvod-a-jeho-nasledky-z-hlediska-vyzivy-manzela-15951.html>

⁷⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006

⁷⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006

přerušení kontaktu s příbuznými, většinou prarodiči ze strany otce. Děti mohou také přijít o svůj domov, jeho okolí a dosavadní přátele.⁷⁶

V oblasti porozvodové péče o děti jsou bezesporu ženy zvýhodněny před muži. Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů, je nejčastější variantou úpravy poměrů dítěte po rozvodu manželství. Ve velké většině případů jsou děti svěřovány do péče matkám. Mnoho otců tak trpí ztrátou kontaktu se svým dítětem. I v případě, kdy vztahy otce s dítětem jsou sebelepší, fakticky otec ztrácí možnost každodenního kontaktu se svým dítětem a tím i velkou část vlivu na formování osobnosti svých dětí.⁷⁷ V současné době běžná úprava styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče, je vždy v rozsahu jednoho víkendu za čtrnáct dní, tři týdny, případně měsíc během letních prázdnin a jednou za dva roky týden jarních prázdnin. Čtyři dny v měsíci je příliš krátká doba na to, aby byla většina dětských potřeb ve vztahu k tomuto rodiči uspokojena. Vše samozřejmě závisí na dohodě a komunikaci mezi rodiči. Pokud si rodiče stanoví jiný plán, případně jiné termíny styku s dítětem, je to možné a vše závisí na jejich dohodě. Důležité je, aby oba rodiče důkladně zvážili to, co dětem nejvíce prospěje.

Druhou variantou úpravy poměrů k nezletilému dítěti, je svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů. Zde je dítě v určité, přesně vymezené době, svěřeno do péče jednoho rodiče a v jiné, časově srovnatelné době, je pak svěřeno do péče rodiče druhého. Výhodou je, že dítě zůstává v intenzivním vztahu s oběma rodiči a rovněž oba rodiče mají dostatek prostoru se podílet na výchově svého dítěte. Podmínkou v případě střídavé výchovy je bezpochyby společná vůle obou rodičů, neboť tento typ výchovy vyžaduje vyšší míru spolupráce a komunikace obou rodičů.

Třetí možností pak je svěření dítěte do společné výchovy obou rodičů. Poměry dítěte zůstávají v tomto případě stejné jako před rozvodem, není rozhodnuto o svěření do péče jednomu z rodičů ani o střídavé výchově a výživné se rodičům nestanoví. Výhoda této úpravy spočívá v tom, že je zajištěno právo dítěte na výchovu ze strany obou rodičů a také samozřejmě právo obou rodičů podílet se na výchově a tak i spoluvytváření osudu svého dítěte. V našich podmínkách však institut společné výchovy příliš využíván není. V převážné většině soudních rozhodnutí dochází

⁷⁶ Warshak, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 56

⁷⁷ Bakalář, E., Novák, D., Nováková, M. a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 114

ke svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů. Poměrně častěji se dnes setkáváme i s využitím institutu střídavé výchovy. Pokud však jde o výchovu společnou, tato je nejnáročnější na komunikaci a spolupráci dítěte i obou rodičů. Jen v ojedinělých případech spolu rodiče po rozvodu dokáží komunikovat na takové úrovni, že jsou schopni nadále společně pečovat o dítě a vychovávat je.⁷⁸

3.3. Význam otce i matky pro zdravý vývoj osobnosti dítěte

V souvislosti s péčí o nezletilé děti a rozhodování o úpravě poměrů k nezletilým pro dobu po rozvodu manželství bych se ráda zmínila o významu a důležitosti obou rodičů pro zdravý vývoj osobnosti dítěte. V oblasti porozvodového uspořádání a rozhodování o úpravě poměrů k nezletilým dětem jsou ženy většinou zvýhodňovány před muži. Matčina důležitost pro dítě je na veřejnosti prezentována mnohem častěji a samozřejměji a také je jako přirozená a samozřejmá vnímána.

Otec i matka hrají v životě svého dítěte odlišné role, obě jsou však velmi důležité. Pro děti je přítomnost obou rodičovských rolí v rodině nenahraditelná. Ve svém vývoji děti potřebují mít vzor v obou rodičích. Děti již od druhého roku života projevují potřebu trávit čas s dospělými obou pohlaví. Tato potřeba se projevuje převážně tehdy, když navštěvují výchovná zařízení s převážně ženským personálem. Personální obsazení mnoha výchovných zařízení může prohloubit problém nesprávné identifikace.⁷⁹ Jsou-li po rozvodu manželství svěřeny děti do výchovy matce nebo i v manželstvích, kde se otec příliš na výchově dětí nepodílí a je často nepřítomen, odráží se tato skutečnost velmi podstatně na chování a jednání dětí. Pokud chybí mužský prvek ve výchově, chybí nejen chlapcům, ale i dívkám mužský vzor, což může vést k problémům s jejich sebeurčením, mohou mít narušené vztahy s vrstevníky nebo i s opačným pohlavím.

Otec tím, že pracuje a tráví doma méně času než matka, se stává představitelem vnějšího světa a vyšších nároků, které na dítě čekají. Matka zpravidla s dětmi tráví více času, má možnost být s dětmi během mateřské dovolené, později se také od ženy

⁷⁸ Holub, M., Nová, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004

⁷⁹ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 82

očekává, že bude více pečovat o rodinu a domácnost než muž. Pokud žena po rozvodu manželství zůstane sama, je jasné, že nemohou být naplněny mnohé potřeby dítěte. Když dítěti chybí otec, má sklon projevovat se asociálně, nedisciplinovaně, někdy může být i agresivní vůči dospělým.⁸⁰

Oba rodiče mají pro dítě velký význam také v souvislosti s vedením k nezávislosti dítěte. Většinou otcové povzbuzují své děti k větší nezávislosti a vytváří tímto vhodnou protiváhu k ochranným tendencím matek. Matky jsou zpravidla více ochranné, zejména vůči prvorozeným dětem, otcové spíše očekávají nereálný stupeň autonomie a nezávislosti, zejména tedy u chlapců. Pokud se na výchově podílí oba rodiče, jejich vzájemná očekávání vyústí v přístup realističtější a méně extrémní. Jeden rodič se přiučí něčemu z chování toho druhého.⁸¹

Oba rodiče, tedy otec i matka, se pro děti také stávají představiteli možného partnerského vztahu. Dítě tento vztah sleduje a učí se, jaká jsou pravidla jeho fungování, jak takovýto vztah vypadá. Z existence tohoto vztahu pak čerpá jistotu pro první kroky ve společnosti, sledováním se ale učí například i řešení konfliktů a napětí v partnerském či jakémkoliv mezilidském vztahu.⁸²

3.4. Vliv rozvodu na psychiku a zdraví dítěte

Rozvod manželství má neblahé a negativní důsledky i pro nezletilé děti. Adaptace dětí na rozvodovou a porozvodovou situaci je závislá na mnoha okolnostech. Podstatnou roli hraje věk dítěte, jeho chování, inteligence, porozvodové uspořádání. Jak se převážná většina dětí s rozvodem manželství vyrovná, závisí především na rodičích samotných. Mnoho rodičů je během období rozvodu zaujato svými problémy a na své děti nemají tolik času. Mohou být i méně vnímaví k potřebám svých dětí. To se samozřejmě může neblaze projevit na adaptovanosti dětí na rozvodovou situaci, na jejich reakcích a někdy také i na jejich psychickém stavu. Právě těmito

⁸⁰ Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, public promotion, 2008, s. 108

⁸¹ Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002

⁸² Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 81-82

negativními důsledky rozvodů manželství na nezletilé děti se zvyšuje společenská nebezpečnost rozvodů.

Pro děti je vždy velice zneklidňující vidět své rodiče, jak se mezi sebou dohadují a navzájem soupeří. Může to u těchto dětí i dospívajících často vést k depresi, která způsobuje velký smutek a pocity beznaděje. Tyto děti často mohou mít i poruchy spánku a příjmu potravy. Mohou si sami přivodit zdravotní komplikace a ohrožovat své zdraví užíváním, resp. nadužíváním alkoholu či jiných drog. Nejčastějšími příznaky deprese u dětí a dospívajících je nedostatek zájmu o věci, které je dříve zajímaly, hluboký smutek, nadměrný pláč, pocity bezmocnosti, stranění se rodině a blízkým přátelům, obtíže a problémy při rozhodování, někdy i sebevražedné myšlenky. Rozvod rodičů vyvolává v dětech i dospívajících odlišné emoce. Mohou se cítit v nebezpečí a obávají se, co s nimi bude v budoucnu. Dospívající někdy mohou chtít opustit domov a začít žít po svém.⁸³

V případě rozvodu s nezletilými dětmi je jednou z nejpodstatnějších věcí respektovat vztah dítěte s druhým rodičem. Děti se v tomto období obávají ztráty kontaktu s oběma rodiči, proto je třeba, aby rodiče svým dětem pomohli udržet si toto bezpečné pouto. Oba rodiče by v co nejvyšší možné míře měli dávat svým dětem jednoznačně najevo, že ten druhý stále zůstává jejich rodičem, má je rád a děti jej musí poslouchat.

Stále je ve společnosti vžitá představa, že rozvod děti poškozuje, vždy jim způsobuje dlouhodobé adaptační problémy. U dětí z rozvedených rodin se sice vyskytuje více problémů a mnohdy hůře prospívají než děti z rodin úplných, nicméně důležité je v tomto směru podotknout, že zdrojem těchto obtíží není rozvod sám. Tyto zpravidla vyplývají z přetrvávajícího konfliktu mezi rodiči. Většina dětí bývá svědky toho, jak se rodiče již nějakou dobu hádají, křičí, vyhrožují si, jsou také často svědky odchodu jednoho z rodičů z domova. Rodiče jsou zpravidla v této složité životní situaci zaměstnáni sami sebou, snaží se všechny vzniklé problémy vyřešit a neumějí, případně nemohou na smutek a pocity dětí reagovat. Příčinou častých dlouhodobých problémů dětí je tedy vleklý rodičovský konflikt. Rodiče by se měli snažit myslet v první řadě

⁸³ Kuehn, E. *Divorce: Finding a place*. Minnesota: Capstone Press, 2001, s. 12-14

na prospěch svých dětí a neventilovat před nimi své konflikty. Mělo by být samozřejmostí, že děti nebudou zatahovány do rodičovských sporů.

Děti dnes a denně pozorují své rodiče, sledují jejich chování a získávají tak podněty, jež poté aplikují ve svých partnerských vztazích. O vztazích nás tedy nejvíce naučili naši rodiče. Na základě modelu chování našich rodičů si vytváříme určitá schémata chování a prožívání, podle kterých se poté řídíme ve svých partnerských vztazích. Tato schémata samozřejmě můžeme v průběhu života měnit, avšak první modely, s nimiž se seznamujeme v rodině, jsou velmi významné a patří k nejdůležitějším faktorům spokojenosti v pozdějších vztazích.⁸⁴

Rozvod a rozpad rodiny je pro děti velmi tísnivým zážitkem. Zvláště v prvních týdnech, kdy zpravidla otec odchází z domova, jsou u všech dětí patrné nějaké negativní reakce. Děti na tyto situace reagují odlišným způsobem, nicméně jisté symptomy stresu se objevují velice často. Děti cítí zlost, zmatenost, obavy a vyžadují více pozornosti od svých rodičů, často pláčou pro maličkosti. U starších dětí se pak mohou vyskytovat tělesné nevolnosti, jako například bolesti hlavy a žaludku, pro které nemůžeme najít žádnou organickou příčinu.⁸⁵

Jedním z nejdůležitějších negativních následků je špatná školní výkonnost, která se projevuje převážně ve zhoršeném prospěchu. To je dáno tím, že v důsledku stresu se u dětí projevuje stále více napětí a úzkosti. Dalšími z negativních důsledků mohou být například poruchy spánku dítěte nebo deprese. Tato složitá situace téměř vždy v dětech vzbuzuje mnoho nejistot, napětí a úzkosti. Rodiče se musí snažit tyto nejistoty a úzkosti odstranit, eliminovat. Nejspolehlivějším prostředkem k tomu je, aby dítě vědělo o všem, co se v rodině děje. Aby bylo přijatelně informováno a dokázalo si věci vysvětlit. To, co dítěti říkáme, by vždy mělo být přiměřené jeho chápavosti, mělo by to být podáno citlivě, upřímně, věcně, hlavně však bez očerňování a nepřátelských výpadů vůči druhému rodiči.⁸⁶

⁸⁴ Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 89

⁸⁵ Warshak, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996

⁸⁶ Matějček, Z., Dytrych, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H, 1992, s. 14

3.5. Popouzení proti jednomu z rodičů

Velmi negativním důsledkem rozvodu manželství bývá popouzení dítěte proti jednomu z rodičů. Bakalář cituje Trnku a ve shodě s ním míní popouzením dítěte „jakékoliv ovlivňování dítěte, ať již přímé nebo nepřímé, s úmyslem snížit hodnotu rodiče v očích dítěte.“⁸⁷ V širším slova smyslu je pak do pojmu popouzení zařazeno působení, aby se někdo na někoho zlobil, aby se ho bál, aby dotyčnému nedůvěřoval, aby o něm měl špatné mínění, aby ho nenáviděl, aby se s ním nechtěl stýkat, vytěsnil jej ze svého citového života, apod.⁸⁸

Popouzení dětí má velmi rozsáhlé negativní důsledky. Může k němu docházet v manželstvích, kde často dochází k různým konfliktům, dále při rozvodovém řízení a zejména pak při komplikacích ve styku dítěte s druhým rodičem. V důsledku popouzení dítěte může dojít ke komplikacím ve styku s druhým rodičem, někdy i k tomu, že k tomuto styku nedochází vůbec. Dítě tak bývá ochuzeno o vztah k velmi důležité a velmi blízké osobě, je zkráceno o všechna pozitiva, která z tohoto vztahu vyplývají, je poté zvýšeně náchylné k poruchám sebehodnocení a je často velmi stresováno v obdobích, kdy má ke styku s druhým rodičem dojít.⁸⁹

Bránění ve styku s druhým rodičem velmi úzce souvisí s popouzením dítěte proti druhému rodiči. Rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, se snaží omezit nebo někdy i zcela znemožnit kontakt s druhým rodičem. Vzhledem k tomu, že děti jsou v převážné většině svěřovány do péče matkám, jsou to častěji matky, které ve styku dítěte s otcem brání. Můžeme se setkat jednak se zcela otevřeným bráněním ve styku s dítětem, tzn. rodič setkání dítěte s druhým rodičem jednoznačně zakazuje. Častěji se však setkáváme s tím, že k omezování styku dochází z různých zástupných důvodů, například zdravotních potíží dítěte, jeho mimoškolních aktivit, případně naplánování atraktivního programu v době, kdy má dojít ke styku s druhým rodičem. Důsledky tohoto bránění mohou být velmi negativní. Může dojít k oslabení, někdy i ztrátě vztahu dítěte s druhým rodičem. Pokud je popouzení intenzivnější, bývá jeho důsledkem syndrom odcizeného rodiče.

⁸⁷ In Bakalář, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*, Praha: MPSV, 1993, s. 21

⁸⁸ Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002

⁸⁹ Bakalář, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*, Praha: MPSV, 1993, s. 21

3.6. Syndrom odcizeného rodiče

Pojem „parental alienation syndrome“ poprvé vymyslel a použil v 80. letech 20. století dětský psychiatr a znalec R.A. Gardner. V naší zemi se termín překládá jako syndrom odcizeného/odmítaného/zavrženého rodiče. Mnozí odborníci používají širšího pojmu „odcizení v rodině.“ Nejčastěji se užívá pojem syndrom zavrženého rodiče. Nicméně podle mnohých odborníků jde o překlad nevhodný, existuje tedy jistá nejednotnost ve výkladu tohoto pojmu. Pojem zavržení podle nich v sobě obsahuje vědomé, jednostranné zapuzení, zavržení člověka, často ještě ve spojitosti s jeho morálním odsouzením. Jde o výraz velmi emocionálně zabarvený, expresivní, s velmi negativní konotací. U mnoha rodičů může tento termín vyvolat pocit, že jsou zavrženíhodní nebo dokonce zavrženi.⁹⁰ Ve své práci tedy budu užívat pojem syndrom odcizeného rodiče.

Syndrom odcizeného rodiče je průvodním jevem rozchodu některých rodičů, jejichž dítě začne být manipulované a popouzené vůči druhému rodiči. Podle Gardnera se syndrom vyznačuje typickým vzorcem chování, který je odlišný od reakce na obyčejné popouzení dítěte. V daném případě je rodičovské programování doplněno o scénáře odsuzující, resp. zavrhuující druhého rodiče, které si vytváří samo dítě. Gardner prokázal, že dítě, které je závislé na jednom rodiči a současně je popouzeno proti rodiči druhému, si začne vyvíjet vlastní dynamiku postojů vůči tomuto rodiči a nakonec tohoto rodiče zavrhne. Ve většině případů bývá programujícím rodičem matka a zavrženým rodičem otec. Může tomu však být samozřejmě i naopak. K tomuto jevu dochází primárně v souvislosti se spory o svěřením dítěte. Ve většině případů se tak děje mezi rodiči, může však vzniknout i v jiných typech konfliktů o výchovu dítěte, např. mezi rodičem a nevlastním rodičem, mezi rodičem a prarodičem, ale i mezi rodičem a dalšími příbuznými.⁹¹

Syndrom odcizeného rodiče je tedy v původním Gardnerově smyslu vnímán jako aktivní popouzení dítěte rodičem, se kterým žije, proti rodiči druhému, bránění v kontaktu s druhým rodičem, neodůvodněné obviňování ze zneužívání dítěte chybějícím rodičem. Jev se vyskytuje především u toho rodiče, se kterým dítě žije,

⁹⁰ Český helsinský výbor. *Co je syndrom odcizeného rodiče*. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008040701>

⁹¹ Gardner, R., A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996

nevzniká však pouze popouzením, svou roli zde hraje i samo dítě, které se podílí na rozvinutí syndromu. Bez programujícího rodiče však syndrom neexistuje, dítě si ho není schopno samo vypěstovat. Musí být vystaveno psychické manipulaci a citovému vydírání, které vede k rychlé změně vztahů k druhému rodiči. Dítě záhy pocítuje k tomuto rodiči strach, odpor, někdy i nenávisť, přestože dříve jejich vztahy byly hezké a kvalitní.⁹²

Gardner ve svých publikacích podrobně popsal 8 příznaků společných pro syndrom odcizeného rodiče.

1. *Nenávistná kampaň za degradaci druhého rodiče* – dítě projevuje silnou nenávisť vůči rodiči. Tento aspekt syndromu se také výrazně projevuje při předávání dítěte druhému rodiči, přijde-li na pravidelnou návštěvu. Dítě často zatvrzele odmítá s rodičem odejít pod nejrůznějšími záminkami, které jsou navíc podpořeny druhým rodičem.
2. *Slabé, neodůvodněné zdůvodňování této nenávisti a odporu k zavrženému rodiči* – děti své chování zdůvodňují například vzpomínkami na různé bezvýznamné hádky, které se udály před mnoha lety. Podle Gardnera právě přítomnost těchto iracionálních vysvětlení je důkazem toho, že se v daném případě nejedná pouze o programování rodičem, ale o syndrom odcizeného rodiče, neboť je zde jasně patrná spoluúčast dítěte. Děti si sami vytvářejí zavrhuje scénáře, kterými doplňují to, co jim vštěpuje programující rodič.
3. *Nepřítomnost ambivalence* (černobílé hodnocení rodičů) – dítě programujícího rodiče nekriticky přijímá a odcizeného pouze kritizuje.
4. *Fenomén nezávislého myslitele* - děti často hrdě tvrdí, že nechutí stýkat se s druhým rodičem je jejich vlastní.
5. *Reflexivní podpora programujícího rodiče při rodičovských sporech* – při různých terapeutických sezeních dítě souhlasí automaticky a bez zaváhání naprosto se vším, co programující rodič tvrdí, naopak kritika dítěte vůči druhému rodiči je mnohdy silnější než kritika programujícího rodiče.
6. *Absence pocitu viny* – dítě projevuje nezájem o pocity „nenáviděného“ rodiče. Mnohdy se můžeme setkat s naprostou absencí vděku za různé dary, či jiné projevy zájmu a lásky. Dítě netrpí žádnými pocity viny, ignoruje city odcizeného rodiče.

⁹² Český helsinský výbor. *Co je syndrom odcizeného rodiče*. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008040701>

7. *Vypůjčené scénáře* - pokud jde o obsah dětských obviňování zavrženého rodiče, je patrné, že byly původně sdělovány programujícím rodičem, dítě je vyslechno a reprodukuje je jako své vlastní (tyto výpovědi však často obsahují výrazy, které děti daného věku obvykle nepoužívají).
8. *Rozšířené nepřátelství na členy původní rodiny „nenáviděného“ rodiče* – nenávist dítěte se nevztahuje pouze na rodiče, ale i na celou jeho rodinu. Pro svou nenávist k příbuzným dítě nemá žádné věrohodné zdůvodnění. Způsobuje to bolest zejména prarodičům, kteří se samozřejmě chtějí se svými vnoučaty stýkat, a je jim to takto znemožňováno. Pocit bezmoci, kterým trpí odcizený rodič, se tak přenesení i na příbuzné.⁹³

Gardner ve svých publikacích užívá pojem rodičovské programování. Tímto termínem označuje všechny taktiky, které rodič vědomě používá, aby dítěti odcizil rodiče druhého. Jedná se tedy o vědomý proces, kterým se jeden člověk snaží změnit myšlení druhého. Někteří rodiče, pokud je partner opustí, mohou zničit všechny předměty, které připomínají jeho existenci. Tím vyvolají v dítěti ztrátu jakéhokoliv kontaktu s nyní nepřítomným druhým rodičem. V jiných případech vštěpují dětem pocit, že je druhý rodič opustil a snaží se tak v dítěti vyvolat pocit, že bylo vyškrtáno ze života druhého rodiče. Dalším způsobem programování je zveličování drobných psychických problémů druhého rodiče, snahou o znepríjemnění, resp. znechucení návštěv dítěte u druhého rodiče, někdy i bráněním návštěv u druhého rodiče. Někteří rodiče odmítají podat druhému rodiči o dítěti jakékoliv informace, označují pokusy druhého rodiče kontaktovat dítě za „otravování“. Programující rodič, pokud například potřebuje dítě pohlídat, dá přednost jiným osobám před druhým rodičem, přestože ten má čas i snahu se o dítě postarat. Existuje mnoho dalších způsobů, jak může programující rodič přispět k odcizení dítěte s druhým rodičem.

Při vývoji symptomů syndromu odcizeného rodiče hraje podstatnou roli několik faktorů. Velmi významným faktorem je skutečnost, že dítě má k „milovanému“ rodiči silnější psychické pouto než k rodiči nenáviděnému. Dítě je psychicky poutáno k oběma rodičům, vazba k rodiči, který byl primárním pečovatelem v nejranějších fázích vývoje a života dítěte, je obvykle silnější a dítě touží si toto pouto zachovat. Obvykle je to otec, kdo opouští domácnost, preferovaným rodičem je tedy ve většině případů matka. Dítě

⁹³ Gardner, R., A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996

samozřejmě nechce přijít o lásku preferovaného rodiče. Opustil-li je již jeden rodič, nechtějí děti riskovat, že je opustí i rodič druhý. Strach ze ztráty matčiny lásky tedy je jedním z nejdůležitějších faktorů při vývoji symptomů. Může docházet také k tomu, že dítě, jehož matka svého bývalého manžela či partnera neustále ponižuje a uráží, se často přidá na její stranu, aby se bránilo před jejím nepřátelstvím. Dítě má obavy, že pokud by se přidalo na stranu otce, muselo by čelit podobným výpadům. Faktorů, které v daném případě působí, je samozřejmě více. Nejdůležitějším z nich však je právě přítomnost sporu o porozvodovou péči, který v sobě skrývá hrozbu narušení pouta mezi dítětem a rodičem.⁹⁴

Hlavním faktorem, který pak funguje u většiny matek, je touha zachovat psychické pouto k dítěti. Některé ženy se mohou bát, že by o dítě mohly přijít, pokud bude mít dobrý vztah s druhým rodičem. Jiné, jsou-li od svých manželů odděleny, si nemohou vybít zlost přímo na nich a mohou mít silnou potřebu po odplatě, zvláště v případech, kdy si otec našel novou partnerku. Důležitou roli zde hraje tedy motiv pomsty vůči opouštějícímu partnerovi. Snaží se jej pak připravit o to nejcennější a tím jsou právě nezletilé děti. Programování je většinou pokusem tohoto docílit.⁹⁵

V některých případech však přispívá i druhý rodič k odcizení. V kontaktu s dítětem během rozvodu nebo i v období následujícím bezprostředně po rozvodu manželství, mu může bránit pocit vlastní viny, selhání vztahující se k rozpadu rodiny, bezradnost, jak se v nové situaci chovat a jak reagovat na bolest dítěte. Někdy rodič potřebuje po rozvodu věnovat určitý čas vlastní existenční stabilizaci a přerušit tak kontakt s dítětem. Dítě si tuto situaci může mylně vysvětlit jako nezájem o svou osobu, jako opuštění, či ztrátu zájmu rodiče. Opětovné navazování kontaktu tak může být mnohdy velmi problematické. V mnoha případech oba rodiče přispívají různou měrou k odcizení tím, že své dítě nechrání před svým partnerským konfliktem. Jednotlivé případy se liší různou mírou podílu jednoho či druhého rodiče na této situaci.⁹⁶

Rodičům, kteří své děti opravdu milují, je jasný význam druhého rodiče v jejich životě. Proto se vždy snaží kontakt mezi nimi podporovat. Syndrom odcizeného rodiče vede ke ztrátě téměř všeho, co s druhým rodičem souvisí a traumaticky postihuje

⁹⁴ Gardner, R., A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996

⁹⁵ Gardner, R., A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996

⁹⁶ Lukány, J., Poupětová, Š. *Odcizení v rodině a Gardnerův „PAS“*. Dostupné z: <http://www.lukany.com/node/28>

všechny členy rozpadlé rodiny. Odcizený rodič prožívá těžké životní zklamání a ztrátu významných životních hodnot. Syndrom odcizeného rodiče je negativním a velmi závažným důsledkem rozvodu manželství. Jak soudy, tak i sociální pracovníce, by měly v konkrétních případech zkoumat a důsledně dbát na to, zda k němu nedošlo a pokud ano, jednat vždy směrem k nápravě. Syndrom odcizeného rodiče je velice rizikový jak pro psychosomatický vývoj dítěte, tak i pro jeho další budoucí život, současně velmi výrazně poškozuje i jednoho z rodičů, kterému znemožňuje realizovat jeho rodičovská práva.

3.7. Dílčí závěr

Problematika sociálně – psychologických důsledků rozvodů manželství a rozvodové situace pro děti je velmi široká. V této kapitole jsem se snažila zaměřit na nejpodstatnější aspekty tohoto problému. Každé manželství má samozřejmě jiný průběh a jinou historii, v každé rodině funguje jiné uspořádání rolí a rozdělení povinností. Každý rozvod manželství tedy bude mít i trošku jiné důsledky.

Pokud však jde o sociální a ekonomické důsledky manželství, jsou rozvodem nejvíce postiženy ženy. Stále ve většině rodin je to muž, kdo vydělává více peněz a tyto prostředky se pak dělí mezi manžele rovnoměrně. Po rozvodu manželství ženě zůstává příjem pouze jeden, jsou jí svěřeny děti do péče a je tak sama odpovědná za chod celé domácnosti i výchovu dětí. Muž sice platí pravidelné výživné na dítě, nicméně to jen stěží pokryje všechny potřeby dítěte. Navíc mnohé ženy se musí vyrovnat se skutečností, že výživné není placeno včas, v plné výši, někteří otcové výživné nehradí vůbec. Pokud tedy jde o sociální a ekonomické důsledky rozvodu manželství, jsou v tomto směru zvyhodňováni muži.

Další stránkou však je porozvodová péče o děti. V této oblasti jsou naopak zvyhodňovány ženy. Ve většině případů jsou děti svěřovány do péče svým matkám a otec tak ztrácí možnost každodenního kontaktu se svým dítětem a tím i velkou část vlivu na formování osobnosti svých dětí. Přestože v současné době vzrůstá podíl otců, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, případně je více využíván institut střídavé

výchovy, jsou to stále ve velké většině matky, kterým je dítě svěřeno do výchovy, a v oblasti porozvodové péče o děti jsou bezesporu před otci zvýhodňovány.

Pokud jde o psychologické důsledky rozvodu manželství, v této oblasti lze jen stěží hodnotit, zda jsou důsledky tíživější pro ženy či pro muže. V tomto směru záleží na mnoha dalších okolnostech, jako například délce manželství, na tom, z jakého důvodu k rozvodu došlo, také na skutečnosti, zda jsem ten, kdo opouští svého partnera nebo naopak tím, kdo je opouštěn. Každý člověk má také jiné adaptační mechanismy a jinak se vyrovnává se stresem a složitými životními situacemi. V případě psychologických důsledků rozvodu manželství tedy hraje podstatnou roli mnoho různých faktorů. Nejhůře tuto situaci zpravidla zvládají ženy s nezaopatřenými dětmi. Psychické problémy, stresy a deprese, jsou však zpravidla způsobeny tíživou finanční situací, do které se v důsledku rozvodu dostaly.

Pokud tedy chceme srovnat důsledky rozvodu manželství z aspektu pohlaví, můžeme zjednodušeně říci, že ženám zůstává možnost každodenního kontaktu s dětmi. Na druhou stranu v mnohých případech mohou mít problémy jak sebe, tak i své děti, materiálně zabezpečit.

Je tedy velmi obtížné jednoznačně říci, pro koho jsou důsledky rozvodu manželství tíživější. Záleží na životní oblasti, která je rozvodem manželství postižena, na tom, jak dlouho manželství trvalo, na schopnosti vyrovnávat se se stresem a složitými životními situacemi a na schopnosti přizpůsobovat se velkým životním změnám. Pro koho jsou důsledky rozvodu manželství velmi tíživé, jsou děti. Ty se s rozvodem svých rodičů vyrovnávají velice těžce. Důležité však je v tomto směru podotknout, že zdrojem obtíží není samotný rozvod, ale přetrvávající konflikt a nepřátelské prostředí mezi rodiči. To, jak děti rozvod a jeho následky zvládnou a vyrovnají se s nimi, tedy záleží na rodičích samotných. Ti by se vždy měli snažit chránit dítě před svým partnerským konfliktem, měli by být vnímaví k jeho potřebám a respektovat a podporovat vztah dítěte s druhým rodičem.

4. Vyrovnávání se s důsledky rozvodu manželství

4.1. Porozvodová adaptace, formování nových rodinných vztahů

Porozvodová adaptace je dlouhodobým procesem vyrovnávání s rozvodem manželství a s ním související složitou životní situací. Jedná se o proces obnovování, resp. dosahování rovnováhy psychické i sociální, která byla rozvodem manželství narušena. Tento proces i jeho délka závisí na mnoha různých faktorech, jako je důvod rozvodu, délka manželství a jeho konfliktnosti, povaha rozvádějících se manželů, citová angažovanost v manželství, apod. Podle Dytrycha a kol. začíná porozvodová adaptace po soudním rozhodnutí, někdy však i před ním, v některých případech však delší či kratší dobu po právním rozvodu. Jde zde o zabezpečení materiální úrovně a výchovy dětí v neúplné rodině, dochází ke změnám vztahů v širší rodině, navazování nových přátelských či partnerských styků, kontaktů, atd.⁹⁷

Mnozí rozvádějící se partneři se v současné době rozvádí ve velmi mladém věku, roste také počet těch, kteří se rozvádí opakovaně, kdy v souvislosti s narůstajícím počtem rozvodů narůstá i počet dětí s nevlastním rodičem. Mnozí po rozvodu manželství nechtějí zůstat sami, a jakmile se s rozvodem vyrovnají, navazují nové partnerské vztahy a zakládají nové rodiny.

Rodina s nevlastním rodičem má často nezaslouženě špatnou pověst jako rodina problémová. Život v takovéto rodině je bezesporu jiný. Muži a ženy se při přijetí role nevlastního rodiče musí vypořádat s mnoha překážkami a výzvami. Rodina s nevlastním rodičem není rodinou nukleární. Řada dospělých se však mnohdy snaží tento tradiční model rodiny naplnit i v novém manželství. Toto je však možno realizovat jen u malých dětí, zpravidla mladších osmi let. U starších dětí už pokusy o sdílení rodičovské role s nevlastním rodičem vedou ke konfliktům. Na rozdíl od nukleární rodiny se v nové rodině musí vytvořit řada nových pravidel. Členství v rodině a sdílení identity s ostatními členy není v rodině s nevlastním rodičem totožné, jako v případě rodiny

⁹⁷ Dytrych, Z., Schuler, V., Prokopec, J., Matějček, Z. *Porozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivňování*, Praha, MPSV ČSR, 1986

nukleární. Každá rodina si vytváří řadu rituálů a tradic, jako například slavení narozenin, způsob zdobení vánočního stromčeka, jimiž dává najevo sounáležitost svých členů. Děti se musí vypořádat s mnoha novými situacemi, s novým příbuzenstvem včetně případných nevlastních sourozenců, prarodičů a zejména pak s nevlastním rodičem. Děti často mívají problémy s tím, že náleží do dvou rodin. Zároveň si chtějí udržet pouto s oběma biologickými rodiči. Pro mnoho dětí je velmi těžké přijmout, že do jejich rodiny vstupuje někdo nový, mnohdy mívají pocit, že tento nový partner má nahradit jejich rodiče a přirozeně se této změně brání. Děti bývají vůči svým rodičům silně loajální, velká většina z nich proto zpočátku nového partnera, případně partnerku, odmítá. Adaptace dítěte v rodině s nevlastním rodičem závisí převážně na způsobu reakcí rodičů na stres a na jejich duševní pohodě. Pokud náročné okolnosti vyvolávají u rodičů podráždění, úzkost, deprese, dochází velmi často k problémům s adaptací u těchto dětí.⁹⁸

Nevlastní rodina samozřejmě může být smysluplná a uspokojivá. Zpravidla pokud se rozvedli rodiče velmi malých dětí a následně uzavřeli nové manželství. V tomto případě je možné si vytvořit rodinu, jež se velmi podobá tradiční nukleární rodině. Malé děti si dokáží vytvořit s nevlastním rodičem velmi blízký vztah. U dětí do sedmi až osmi let může tento nevlastní rodič převzít tradiční rodičovskou roli. Většina starších dětí, od devíti do patnácti let, nevlastního rodiče zpravidla zpočátku nepřijme. Nevlastní rodič by měl v těchto případech vstupovat do rodičovské role postupně, některé děti po určité době přijmou jeho autoritu, u některých dětí však problémy přetrvávají. Důležité je v tomto směru podotknout, že i pro nevlastního rodiče je úloha „druhého“ rodiče velmi náročná. Významná je v této oblasti efektivní rodinná komunikace, trpělivost, než si dítě k nevlastnímu rodiči vytvoří určitý vztah a zejména také podpora partnera při uplatňování autority u dítěte.

Pokud srovnáme tuto situaci z aspektu pohlaví, pro ženy je situace horší v tom směru, že tradiční úloha ženy jí nařizuje, že by s jistou samozřejmostí měla mít ráda děti svého partnera, i kdyby jí tyto děti odmítaly. Očekává se také od ní, že bude partnerovým dětem poskytovat každodenní péči. Z loajality k vlastní matce však mnoho dětí tuto péči odmítá. Tato očekávání tak mohou v některých rodinách způsobit velká trápení a nevyhnutelně vedou ke konfliktům.

⁹⁸ Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 202

Role nevlastního otce bývá snazší v tom směru, že zpravidla nebývá vystaven tak silnému společenskému tlaku. Ovšem i on se musí vyrovnat s řadou problémů. Ocitá se v rodině, kde jsou již jasně daná pravidla a očekává se od něj, že bude dohlížet na disciplínu a kázeň. Děti si však idealizují svého biologického otce, a pokud se nevlastní rodič snaží převzít roli vychovatele příliš brzy, dochází mezi ním a dětmi k problémům. Děti nechtějí poslouchat někoho, koho neznají a na kom jim prozatím příliš nezáleží. Autorita zpravidla postupně narůstá v souvislosti s množstvím společně stráveného času.

Všichni zúčastnění by měli pamatovat na to, že vztah mezi nevlastním rodičem a nevlastními dětmi by se měl vyvíjet postupně v průběhu času. Nevlastní rodič by měl být trpělivý a měl by se především zdržet nerealistických očekávání. Nevlastní rodič by neměl považovat za samozřejmost, že bude mít okamžitě rád děti svého partnera. Citový vztah k dětem se zpravidla vyvíjí v průběhu času. Rovněž by se nevlastní rodič neměl za každou cenu snažit získat náklonnost dítěte. Může se tak stát, že o lásku dítěte musí soupeřit s druhým rodičem a vzniká tak řada dalších problémů. Nevlastní rodič by se také neměl snažit ihned převzít tradiční rodičovskou úlohu. Mnoho nevlastních rodičů tento pocit má, nicméně v důsledku tohoto se mohou setkat s odporem, zvláště u starších dětí. Noví partneři by si měli vzájemně naplňovat své citové potřeby, měli by si být vždy v případě potřeby k dispozici a vzájemně se podporovat.⁹⁹

4.2. Možnosti využití poznatků sociální pedagogiky

Problematika rozvodů manželství a jejich důsledků je velmi úzce spojena se sociální pedagogikou. Právě v oblasti rodiny a rozvodů manželství může sociální pedagogika nabídnout řadu možností, jak zmírnit negativní důsledky rozvodů. Sociální pedagogika z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských, ale i dalších vědních disciplín. Ve vymezení pojmu a předmětu sociální pedagogiky se různí autoři liší.

⁹⁹ Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 201-217

Většina autorů vychází z širšího pojetí disciplíny, dle kterého se „sociální pedagogika zaměřuje na každodenní život jedince, na zvládání životních situací bez ohledu na věk, akcentuje ochranu jedince před rizikovými vlivy a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které se snaží uvádět do souladu individuální potřeby a zájmy jedince s možnostmi společnosti.“¹⁰⁰

B. Kraus a V. Poláčková vymezují sociální pedagogiku jako „ pedagogickou disciplínu, která se zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.“¹⁰¹

Sociální pedagogika se snaží také pomáhat rodině a škole v různých složitých životních situacích a snaží se tak předcházet vzniku dysfunkčních procesů.¹⁰² Mezi složité životní situace můžeme bezesporu zařadit i rozvod manželství. Sociální pedagogika tak může prostřednictvím svých metod zmírňovat rozvodovou krizi, minimalizovat škody a snažit se zmírnit utrpení všech zúčastněných.

O problematice rozvodů manželství a jejich negativních důsledků se ve společnosti stále málo hovoří. Z médií sice neustále slyšíme o stoupající rozvodovosti manželství, nicméně v oblasti předcházení tomuto jevu, resp. minimalizování negativních důsledků rozvodů manželství, společnost příliš mnoho nedělá. V mnoha případech jsou rozvádějící se manželé natolik vyčerpáni rozvodovými problémy, že nejsou schopni efektivní komunikace a nejvíce pak rozvod manželství odnášejí nezletilé děti. Je proto zapotřebí, aby ve společnosti fungovalo více organizací s proškolenými pracovníky, např. sociálními pedagogy, na které se budou moci rozvádějící se manželé v případě jakýchkoliv problémů obrátit.

Je také třeba již výchovou na základní škole zdůrazňovat význam manželství a zejména význam a důležitost rodiny pro společnost. Důležitá je dlouhodobá a cílená výchova dětí a mladé generace k odpovědnému vztahu a přístupu k manželství,

¹⁰⁰ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 46

¹⁰¹ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 12

¹⁰² Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 12

ale i rodičovství. Ve společenskovedních předmětech věnovat pozornost rodině, jejímu významu a důležitosti nejen pro jedince, ale i pro celou společnost. Současně je důležité, aby si lidé uvědomili, že problémy jsou součástí našich životů. Pokud však na řešení problémů nestačíme, je třeba je řešit pomocí odborníků, sociálních pedagogů, případně psychologů, kteří mohou v těchto krizových situacích pomoci a jsou schopni negativní důsledky minimalizovat.

Společnost by v souvislosti s rozvody a jejich negativními následky měla dbát o širší využívání mediace a zejména pak o obeznámení široké veřejnosti s touto možností. Mnoho lidí v dnešní době netuší, že může této možnosti využít. Mediace je poradenský systém, který by měl pomáhat jedincům ve složitých životních situacích, ale také při složitých rozhodováních v průběhu života. K nejvíce emočně náročným sporům patří spory rodinné, zejména rozvodové. Mediace pro mnohé odborníky představuje nejkonstruktivnější a nejhumánnější způsob, jak řešit a případně vyřešit všechny záležitosti související s rozvodem. Cílem mediace je pak dosáhnout dohody mezi stranami tak, aby se ani jedna z nich necítila poražená, zneužitá či ponížena.¹⁰³ Mediace přispívá zúčastněným ve vzájemné komunikaci, stává se východiskem k řešení porozvodové situace a problémů souvisejících s rozvodem manželství. Snaží se brát v úvahu zejména zájmy a potřeby nezletilých dětí, redukuje emocionální zátěž a finanční náklady rozvodového řízení.¹⁰⁴ Mediace tak v určitém směru lze chápat jako součást sociální pedagogiky, neboť ta také napomáhá rodině řešit různé krizové situace.

4.3. Osobnost sociálního pedagoga a možnosti jeho působení

Jedním z hlavních okruhů naplňujících sociální pedagogiku jsou poruchy rodiny a rodičovství, mezi které můžeme jistě zařadit tíživé životní situace spojené s rozvodem manželství.¹⁰⁵

Mezi hlavní funkce sociální pedagogiky patří funkce integrační. Činnost sociálního pedagoga by se tedy měla zaměřovat na oblasti, resp. činnosti týkající se

¹⁰³ Riskin, L., L., Arnold, T., Kratiny, J., M. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: PALATA, 1997

¹⁰⁴ Oliphant, R.E., Steegh, N.V. *Family Law*. New York: Aspen Publishers, 2004, s. 407-409

¹⁰⁵ Průcha, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2006, s. 89

osob, které potřebují odbornou pomoc a podporu. Jde většinou o osoby, které se nacházejí v různých krizových situacích, psychickém či sociálním ohrožení.¹⁰⁶ Rozvod v mnohých případech mezi krizové situace bezesporu patří. V současné době navíc s ohledem na změny v rodině, kdy rodiče v důsledku svého pracovního vytížení věnují dětem a jejich výchově stále méně času, roste poptávka, zvyšuje se potřeba a užitečnost sociálního pedagoga a jeho význam pro fungující společnost. Zejména v případech, kde rodina neplní své funkce, má sociální pedagogika nezastupitelné místo.

Stát by měl důsledněji dbát na to, aby měl k dispozici více vzdělaných odborníků, sociálních pedagogů, kteří budou schopni rodinám ve složité rozvodové situaci pomoci, případně budou nápomocni při vyrovnávání se s různými negativními následky rozvodu. Bylo by žádoucí, aby se častěji prováděly rodinné mediace, které jsou velmi efektivním prostředkem při řešení mnoha konfliktů. Mohlo by se tímto postupem zamezit mnoha negativním důsledkům, jako například popouzení dítěte vůči rodiči nebo syndromu odcizeného rodiče. Sociální pedagog a jeho působení má nezastupitelnou úlohu při problematice styku dítěte s jedním z rodičů. Sociální pedagog, v daném případě zpravidla jako pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí, má nezastupitelné místo již v prevenci mnoha negativních jevů, neboť zpravidla zastává v soudním řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem roli opatrovníka dítěte a ještě před rozhodnutím soudu zjišťuje, jaké prostředí a jaká úprava styku bude pro dítě nejvhodnější. Už v této době komunikuje s rodiči a snaží se zjistit i stanovisko dítěte. Již v této fázi tedy může být rodičům poradcem, nabádá je, jak se mohou a mají v dané situaci chovat, jakým způsobem by měl probíhat styk s dítětem, vždy se je snaží vést k dohodě tak, aby důsledky rozvodu nebyly pro dítě tolik tragické. Sociální pedagog je tedy s rodiči i dětmi v poměrně častém kontaktu, má možnost se všemi zúčastněnými komunikovat, může tak naučit rodiče i děti, jak tyto složité rozvodové situace lépe zvládat, může pomoci oběma rodičům tak, aby tito spolu dokázali efektivněji komunikovat a aby vše, co činí, bylo ku prospěchu jim i jejich dětem.

Oblastí, kde může sociální pedagog působit, je spousta. Sociální pedagog poskytuje pomoc v nejrůznějších životních situacích, má svoje uplatnění i v případě řešení různých rozvodových konfliktů, problémů v případě porozvodového uspořádání, problémů při styku s nezletilými dětmi, případně v porozvodové adaptaci. Vhodná by

¹⁰⁶ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 34

byla možnost většího využití rozvodového poradenství, odborníků, na které se budou moci rozvádějící se rodiče obrátit a bude jim tak umožněno snáze proplout úskalími rozvodu bez větších problémů.

4.4. Dílčí závěr

V závěrečné kapitole jsem stručně pojednala o porozvodové adaptaci, kde jsem poukázala na skutečnost, že v souvislosti s narůstajícím počtem rozvodů manželství narůstá i počet dětí s nevlastním rodičem. I přes negativní důsledky rozvodu manželství se většina lidí po určité době s rozvodem vyrovná, snaží se pak navázat nový partnerský vztah, případně založit novou rodinu. Zpravidla ve všech případech se musí stanovit nová pravidla pro fungování této rodiny, děti se musí vypořádat s řadou nových situací, mnohdy nového partnera odmítají. I toto životní období může být v mnoha ohledech složité a přinášet řadu konfliktních situací, nicméně při snaze a trpělivosti všech zúčastněných může být i nevlastní rodina smysluplná a uspokojivá.

V závěrečné kapitole práce jsem také poukázala na skutečnost, že problematika rozvodů manželství a jejich negativních důsledků, je velmi úzce spjata se sociální pedagogikou. Současná společnost by si podle mého názoru měla více uvědomovat význam a důležitost rodiny. V dnešní době rozličných informačních technologií je přístup k různým informacím mnohem snadnější, stále se však o této problematice málo hovoří. Já osobně nejúčinnější cestu spatřuji v prevenci. Určitou systematickou výchovou v rodinách i ve školách. Pokud jde o výchovu v rodinách, mohly by například pomoci různé vzdělávací akce, případně semináře, kde by se rodiče v různých krizových situacích snažili rozvíjet vzájemnou komunikaci a řešit různé konfliktní situace. Pokud jde o výchovu ve školách, stála by za zvážení skutečnost, zda by nebylo třeba dát ve školách více prostoru předmětům, které žáci a studenti více využijí ve svém praktickém životě. Již ve školách by děti měly být vedeny k tomu, aby si více uvědomily důležitost a význam rodiny pro celou společnost, měly by být vedeny k odpovědnému výběru partnera a učit se vážit si trvalých životních hodnot.

Rozvod by podle mého názoru neměl být problémem pouze rozvádějících se manželů, ale měl by se týkat celé společnosti. Změny ve státním systému, změna legislativy by mohly pomoci zajistit lepší podmínky pro rodiče, kterému je dítě svěřeno do péče částečně jednak finanční podporou těchto rodin, ale zejména by měla být více podporována možnost předcházení nevhodného působení rodičů na děti, např. výše zmiňovaným rozšířením mediace, ale také např. povinnými návštěvami rodičů psychologa, sociálního pedagoga či jiného odborníka, který by všem zúčastněným v těchto složitých situacích pomohl a vysvětlil, jaké negativní důsledky může mít nevhodné chování rodičů na děti. Rozvod přináší pro děti mnoho ztrát, resp. negativních následků, se kterými se nějak musí vyrovnat. Děti však tuto situaci nezvládnou sami, potřebují k tomu ochranu a podporu svého okolí, svých nejbližších.

Sociální pedagogika tedy může v této oblasti významně přispět ke zlepšení vzdělávání občanů. Společnost by měla důsledněji dbát na to, aby měla k dispozici více vzdělaných odborníků, sociálních pedagogů, kteří budou schopni rodinám ve složité rozvodové situaci pomoci. Mělo by se více dbát na informovanost široké veřejnosti o možnostech řešení těchto složitých životních situací, zejména o možnosti využití mnoha odborníků v této oblasti a také o možnosti využití mediace, jako konstruktivního způsobu řešení konfliktů. Pokud budou rozvádějící se rodiče více informováni, snáze si uvědomí, jak těžce se děti s rozpadem rodiny vyrovnávají. Budou-li lépe obeznámeni, jaké jsou možnosti řešení této složité situace, je zde mnohem větší šance, že bude rozvod nejen pro ně, ale i pro jejich nezletilé děti, snesitelnější.

5. Výzkum zaměřený na problematiku sociálně psychologických důsledků rozvodu manželství

5.1. Cíl výzkumu, stanovené hypotézy

Cílem praktické části diplomové práce je pomocí dotazníkového šetření zjistit, s jakými důsledky je rozvod manželství spojen u žen a u mužů. Budu se snažit zjistit, jaké problémy a negativní důsledky rozvod častěji přináší ženám a jaké mužům. Výzkumné šetření bude zaměřeno zejména na oblast ekonomickou, sociální a s ní související řešení bytové situace po rozvodu manželství. Zaměřím se však i na oblast péče o nezletilé děti po rozvodu manželství a na problematiku vyrovnání se s rozvodem, navázání nového vztahu a případně založení další rodiny. Cílem praktické části diplomové práce je zaměřit se na důsledky rozvodu manželství ve všech těchto oblastech a zjistit, s jakými důsledky je rozvod manželství častěji spojen u žen a u mužů, jak se s těmito následky muži i ženy vyrovnávají a jaké jsou případné rozdíly mezi pohlavími, pokud jde o zvládnutí porozvodové situace.

Porozvodová situace je bezesporu obtížná pro obě pohlaví. V jednotlivých životních oblastech však důsledky nebývají stejné. Jak jsem již popsala v teoretické části práce, existují problémy, které rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Pokusím se zjistit odpovědi na klíčové otázky související s touto problematikou. Složitá porozvodová situace a vyrovnávání se se všemi problémy, které s sebou rozvod manželství přináší, představuje pro všechny zúčastněné období velice bolestné. Každý se s touto situací vyrovnává jinak s ohledem na osobnostní vybavení i různé vnější okolnosti. Jen obtížně lze tuto problematiku vtěsnat do jednoho otazníku, do několika otázek a předem stanovených možností odpovědí. Míra příklonu k jednotlivým variantám však může být určitou inspirací, případně ukazatelem pro další úvahy v této oblasti.

Pro potřeby výzkumné části diplomové práce jsem stanovila následující hypotézy.

Hypotéza č. 1

Ženy podávají návrh na rozvod manželství častěji než muži.

Hypotéza č. 2

Muži častěji než ženy zakládají po rozvodu manželství novou rodinu.

Hypotéza č. 3

Bránění ve styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy, se v rozvedených manželstvích vyskytuje méně často než respektování potřeby styku dítěte s tímto rodičem.

Hypotéza č. 4

Ženy jsou po rozvodu manželství častěji než muži odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory.

Hypotéza č. 5

Muži po rozvodu manželství častěji než ženy řeší bytovou situaci a jsou nuceni si hledat náhradní bydlení.

5.2. Zvolená výzkumná metoda

Za účelem zjištění, jaké vybrané sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství se častěji vyskytují u žen a jaké se vyskytují u mužů, byl zvolen kvantitativní výzkum a metoda dotazníku. Pro metodu dotazníku jsem se rozhodla především z důvodu citlivosti sdělovaných údajů. Dotazník je připojen v příloze diplomové práce.

Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání odpovědí. Jedná se o nejfrekventovanější metodu zjišťování údajů. Je určen zejména pro hromadné získávání údajů, tedy získávání údajů o velkém počtu odpovídajících.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010

Struktura dotazníku

V úvodní části dotazníku jsem se respondentům představila, stručně je seznámila s diplomovou prací, kterou zpracovávám a s náplní mého studia. Současně byla v úvodní části dotazníku formulována žádost o spolupráci, stručné vysvětlení, jakým způsobem dotazník vyplňovat a respondenti byli ujištěni, že dotazník je anonymní a všechny získané údaje budou použity pouze pro účely mé diplomové práce. Závěrem bylo umístěno poděkování za ochotu a čas, který respondenti vyplnění dotazníku věnovali.

Dále již dotazník obsahoval konkrétní otázky, které byly rozděleny do několika okruhů. Formulovala jsem otázky uzavřené a polouzavřené. Uzavřené otázky nabízí konkrétní hotové alternativní odpovědi. Polouzavřené nabízí nejprve alternativní odpověď a poté ještě žádají vysvětlení v podobě otevřené otázky. Může se jednat i o poskytnutí otevřené možnosti mimo nabízené pevné alternativy (př. Jiné...popište).¹⁰⁸ Celkem jsem stanovila 19 otázek.

Úvodní okruh otázek č. 1 – č. 6 zjišťoval faktografické údaje o respondentech, tzn. pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, rodinný stav, počet dětí narozených v manželství, délka trvání manželství a doba, která uplynula od rozvodu manželství.

Druhý okruh obsahoval otázku č. 7, která má za úkol zjistit, zda po rozvodu manželství muži častěji zakládají novou rodinu než ženy. Jednoznačné vymezení a definování rodiny je v dnešní době poněkud obtížné. Doba se velmi rychle mění a tradiční kritéria přestávají platit. Zejména uzavření manželství není v dnešní době nezbytnou podmínkou rodinného života. Přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství, i takováto soužití mohou fungovat jako rodina a splňovat všechny její znaky.¹⁰⁹ Pro účely mé diplomové práce tedy založení nové rodiny neznamená pouze uzavření dalšího sňatku a narození dítěte, ale také existence partnera/partnerky, přičemž z tohoto nového vztahu po rozvodu manželství se narodilo dítě, příp. děti.

Třetí okruh obsahoval otázku č. 8 a měl zjistit, zda ženy častěji podávají návrh na rozvod manželství než muži.

Čtvrtý okruh otázek č. 9 – č. 11 se týkal porozvodového uspořádání a péče o nezletilé děti. Měl zjistit nejčastější způsob úpravy poměrů k nezletilému dítěti

¹⁰⁸ Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010

¹⁰⁹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 80

po rozvodu manželství, jak často se dítě, příp. děti stýkají s druhým rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy a také odpovědět na otázku, zda a případně jak často, dochází k bránění ve styku dítěte s druhým rodičem.

Pátý okruh otázek č. 12 – č. 17 se týkal ekonomické situace po rozvodu manželství. Snahou je zjistit, zda je ekonomická situace po rozvodu u žen horší než u mužů a zda jsou ženy po rozvodu manželství častěji než muži odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory. Do tohoto okruhu byly zahrnuty i zajímavé otázky týkající se ekonomické situace po rozvodu manželství, zejména v jakém směru došlo ke zhoršení ekonomické situace v důsledku rozvodu, jak dotyční tuto složitou situaci zvládali a také otázka týkající se doby vyrovnávání se s tíživou finanční situací, tzn. zjištění, za jak dlouhou dobu se tíživá situace po rozvodu manželství stabilizovala.

Šestý okruh otázek č. 18 – č. 19 řeší bytovou situaci po rozvodu manželství. Snahou je prostřednictvím těchto otázek zjistit, zda jsou to častěji muži, kteří jsou nuceni po rozvodu manželství řešit otázku bydlení a jakým způsobem tuto situaci řeší.

5.3. Charakteristika výzkumného vzorku

Pro účely mého výzkumu jsem připravila 150 kusů dotazníků. Do zkoumaného vzorku jsem zařadila osoby, které si rozvodem manželství prošly a měly v době rozvodu manželství alespoň jedno nezletilé dítě. Jedná se vždy o osoby, jejichž rozvodové řízení probíhalo u Okresního soudu ve Vyškově, tedy bydliště těchto osob je ve velké většině v obvodu tohoto soudu. Do výzkumu jsem se snažila zařadit vždy pár, tzn. muže i ženu tak, aby zastoupení obou pohlaví bylo rovnoměrné. Pouze v jednom případě jsem získala údaje pouze od ženy, neboť muž po rozvodu manželství zemřel. Zastoupení žen tedy nepatrně převažuje nad muži.

Výběrový soubor nejlépe vytvoříme náhodným výběrem subjektů ze základního souboru. Každý člověk v rámci zvoleného základního souboru by měl mít stejnou šanci být vybrán jako kterýkoliv jiný člověk. Já jsem s ohledem na téma mé diplomové práce zvolila metodu tzv. dostupného a záměrného výběru.¹¹⁰ Do výzkumu jsem tedy zařadila ty rozvedené páry, z jejichž manželství pochází alespoň jedno dítě, které znám ze svého

¹¹⁰ Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010

okolí (bydlí v obvodu Okresního soudu ve Vyškově). Současně jsem oslovila i rozvedené páry v rámci svého zaměstnání. Pracuji jako vyšší soudní úřednice u Okresního soudu ve Vyškově na občansko-právním oddělení. S rozvádějícím se páry se denně setkávám ve svém zaměstnání. Během rozvodového řízení však lze jen stěží hodnotit důsledky rozvodu manželství. Páry jsem tedy oslovovala až s určitým časovým odstupem po rozvodu manželství, např. při řízení o vypořádání společného jmění manželů, které probíhá u soudu až po rozvodu manželství. Vždy jsem si však předem ověřila, jestli dotyční splňují požadovaná kritéria, tzn. prošli si rozvodem manželství a v době rozvodu manželství měli alespoň jedno nezletilé dítě.

5.4. Realizace výzkumu

Předvýzkum

Předvýzkum bývá realizován na malém souboru lidí. Jeho cílem je zjistit, zda výzkumný nástroj funguje a jak funguje. Má nejčastěji odpovědět na otázky, zda zkoumané osoby rozuměly stanoveným pokynům, zda rozuměly otázkám ve výzkumném nástroji, zda jsou vybrané osoby vůbec ochotny se výzkumu zúčastnit, zda se dají sesbírané údaje správně vyhodnotit, atd.¹¹¹

Předvýzkum byl realizován s 8 zvolenými osobami, které si prošly rozvodem manželství. Požádala jsem je o vyplnění dotazníku a následně formou interview zjišťovala, zda jsou jednotlivé otázky včetně pokynů k vyplnění srozumitelné. Současně jsem s nimi prošla všechny položky dotazníku a snažila se získat vysvětlení, jak jednotlivé položky chápou a zda jim rozumí. Následně došlo k drobné korekci několika položek a dotazník byl dotvořen do konečné podoby.

Vlastní výzkum

Vlastní výzkum probíhal v období červenec 2011 až leden 2012. Dotazníky jsem rozdala dvěma skupinám lidí. První skupina byla z okruhu mých známých. Celkem jsem takto rozdala 29 dotazníků (14 mužů a 15 žen – bývalý manžel jedné z žen

¹¹¹ Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010

po rozvodu manželství zemřel). Dotazníky dvou párů, tzn. čtyři dotazníky, byly vyplněny chybně, tudíž jsem je z dalšího zpracování vyřadila. Z okruhu mých známých tedy bylo celkem vyplněno 25 dotazníků (12 mužů a 13 žen). Druhou skupinou pak byly rozvedené páry, která jsem oslovila ve svém zaměstnání. Ve velké většině případů se jednalo o řízení o vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství, které probíhalo na mém pracovišti. Ale jednalo si o jiná řízení, pokud dotyční splnili všechny předpoklady (tzn. prošli si rozvodem manželství a v době rozvodu měli alespoň jedno nezletilé dítě). Za dotyčnými jsem se dostavila vždy osobně, stručně jim vysvětlila danou problematiku a požádala o vyplnění dotazníku. Snažila jsem se osobním kontaktem s respondenty předejít nevýhodě dotazníkového šetření, a to nízké návratnosti dotazníků. Celkem jsem takto ve svém zaměstnání oslovila 104 lidí, tzn. 52 párů. Celkem 12 párů, tedy 24 lidí dotazník odmítlo vyplnit. Zbývající dotazník vyplnili přímo na mém pracovišti, v případě jakýchkoliv nejasností se mě dotazovali. Pouze dotazníky jednoho páru, tzn. dva dotazníky, nebyly vyplněny úplně a z dalšího zpracovávání jsem je tedy vyloučila. Pokud tedy jde o respondenty z okruhu mého zaměstnání, dále jsem zpracovávala 78 vyplněných dotazníků, tedy 39 párů. **Celkem jsem tedy zpracovávala 103 dotazníků (52 žen a 51 mužů).** Data jsem statisticky zpracovala, pro následné vyhodnocení bylo použito tabulek a grafů. V případech, kdy jsem porovnávala důsledky rozvodu manželství z aspektu pohlaví, jsem zpracovávala zvlášť údaje u mužů a u žen a tyto jsem vyhodnocovala odděleně tak, aby bylo patrné, jak na dané otázky odpovídali muži a ženy.

5.5. Zpracování a vyhodnocení získaných dat

PRVNÍ ČÁST

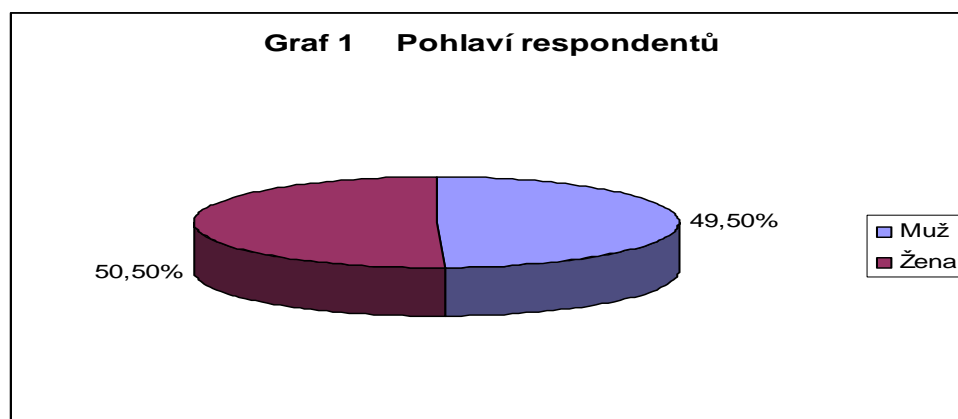
Faktografické údaje o respondentech

Otázka č. 1

Pohlaví

Tabulka 1 Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	%
Muž	51	49,5%
Žena	52	50,5%
Celkem	103	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

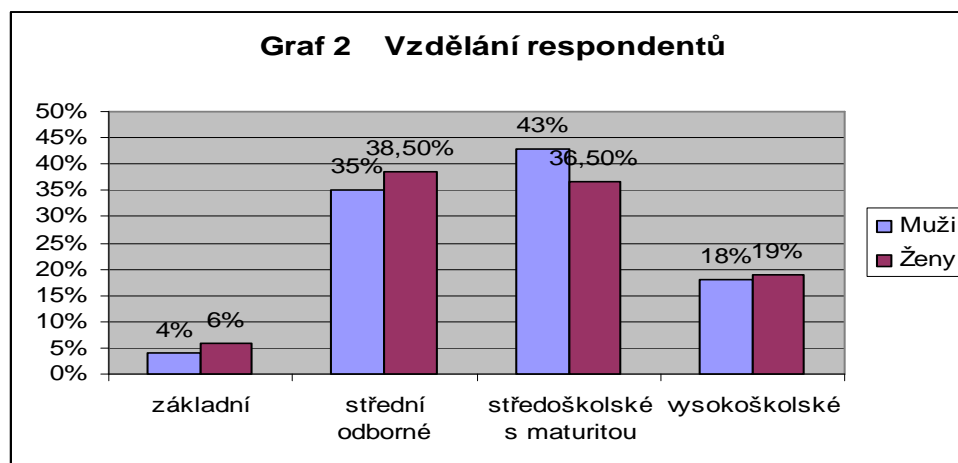
Záměrem mé práce bylo, aby zastoupení obou pohlaví bylo vyrovnané. Oslovovala jsem vždy rozvedené páry a snažila se získat údaje od muže i ženy. Po provedení výzkumného šetření bylo procentuální zastoupení mužů a žen takové, že v 50,5 % odpovídaly ženy a v 49,5% odpovídali muži. Manžel jedné z respondentek po rozvodu manželství zemřel, údaje tak nebylo možno získat.

Otázka č. 2

Vzdělání

Tabulka 2 **Vzdělání respondentů**

Vzdělání	Muži	%	Ženy	%
základní	2	4%	3	6%
střední odborné	18	35%	20	38,5%
středoškolské s maturitou	22	43%	19	36,5%
vysokoškolské	9	18%	10	19%
celkem	51	100%	52	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

V případě mužů 18% respondentů dosáhlo vysokoškolského vzdělání, 43% respondentů uvedlo jako své nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou. 35% respondentů pak označilo vzdělání střední odborné a 4% z celkového počtu dotazovaných mužů uvedlo vzdělání základní.

Pokud jde o ženy, 19% z nich dosáhlo vzdělání vysokoškolského, 36,5% žen uvedlo jako nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou, 38,5% žen označilo vzdělání střední odborné a 6% žen dosáhlo pouze základního vzdělání.

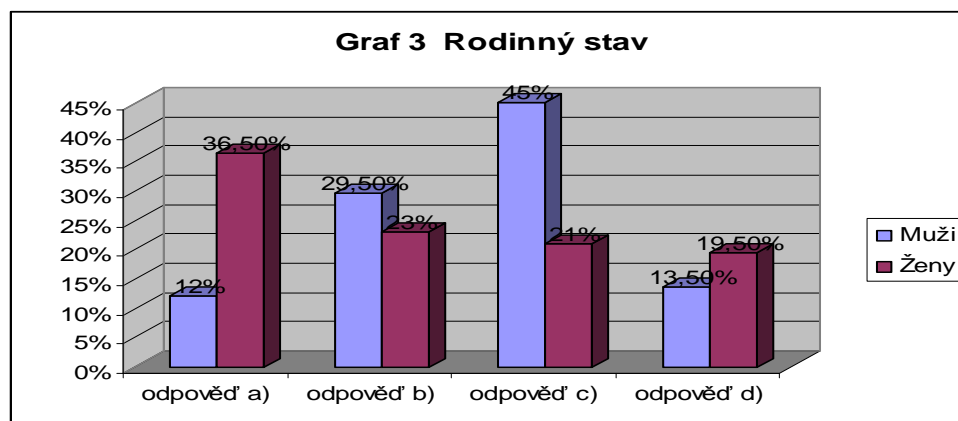
Otázka č. 3

Rodinný stav

Tabulka 3 Rodinný stav

Rodinný stav	Muži	%	Ženy	%
odpověď a)	6	12%	19	36,5%
odpověď b)	15	29,5%	12	23%
odpověď c)	23	45%	11	21%
odpověď d)	7	13,5%	10	19,5%
celkem	51	100%	52	100%

- a) rozvedený/rozvedená (bez partnerky/partnera)
- b) ženatý/vdaná
- c) mám partnerku/partnera (sňatek neplánujeme)
- d) mám partnerku/partnera (zatím bez uzavření manželství, ale do budoucna sňatek plánujeme)

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

- a) rozvedený/rozvedená (bez partnerky/partnera)
- b) ženatý/vdaná
- c) mám partnerku/partnera (sňatek neplánujeme)
- d) mám partnerku/partnera (zatím bez uzavření manželství, ale do budoucna sňatek plánujeme)

V případě mužů 12% z nich uvedlo, že jsou rozvedení, bez partnerky. 29,5% mužů pak označilo, že jsou opět ženatí. Nejčastější odpovědí u mužů byla odpověď c), kdy 45% z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že mají v současné době partnerku, sňatek však neplánují. 13,5% dotazovaných uvedlo, že mají partnerku – zatím se znovu neoženili, sňatek však do budoucna plánují.

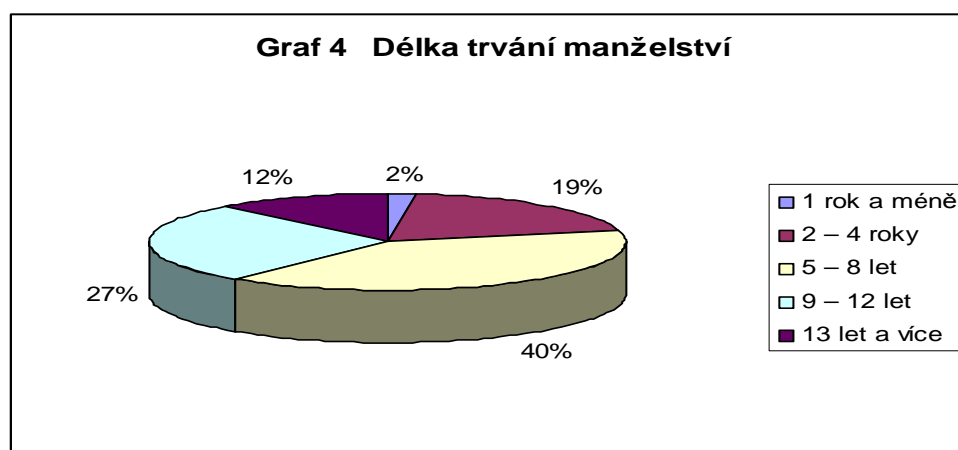
Pokud jde o ženy, 36,5% z nich uvedlo, že jsou rozvedené a partnera v současné době nemají. 23% dotazovaných žen označilo, že po rozvodu manželství znovu uzavřely sňatek, 21% dotazovaných uvedlo, že mají v současnosti partnera, sňatek však neplánují a 19,5% žen odpovědělo, že mají partnera, zatím bez uzavření manželství, ale do budoucna sňatek plánují.

Otázka č. 4

Délka trvání manželství

Tabulka 4 Délka trvání manželství

Délka trvání manželství	Počet	%
1 rok a méně	1	2%
2 – 4 roky	10	19%
5 – 8 let	21	40%
9 – 12 let	14	27%
13 let a více	6	12%
celkem	52	100%

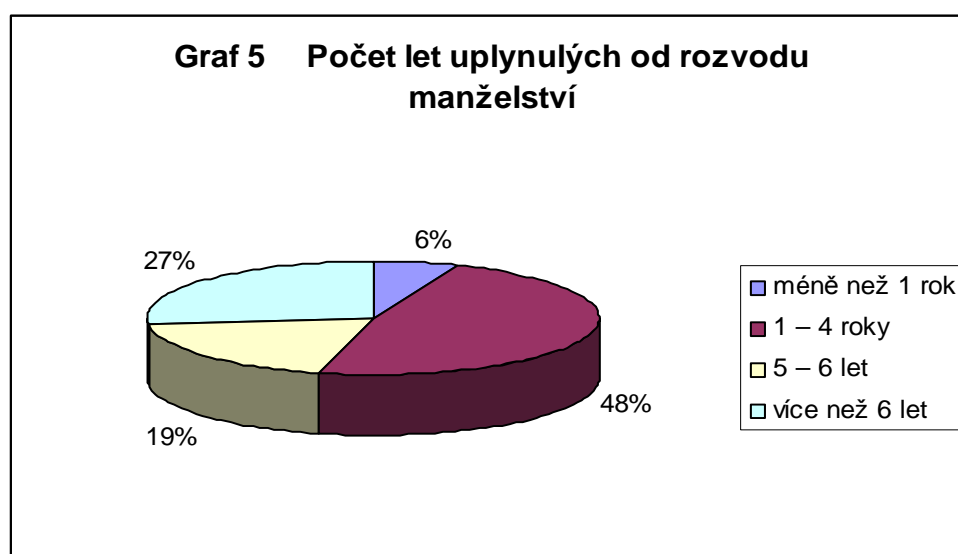
Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Otázka č. 5

Jak dlouhá doba uplynula od rozvodu manželství?

Tabulka 5 Počet let uplynulých od rozvodu manželství

Doba, která uplynula od rozvodu manželství	Počet let	%
méně než 1 rok	3	6%
1 – 4 roky	25	48%
5 – 6 let	10	19%
více než 6 let	14	27%
celkem	52	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Otázky délky trvání manželství a doby, která uplynula od rozvodu manželství, nejsou hlavní oblastí výzkumu, jedná se však o měřítka velmi zajímavá, která mají také vliv na důsledky rozvodu manželství a prožívání porozvodové situace. Pokud jde o délku trvání manželství, 40% rozvedených párů odpovědělo, že jejich manželství trvalo 5 – 8 let. 27% párů označilo, že jejich manželství trvalo 9 – 12 let, v případě 12% rozvedených párů manželství trvalo 13 let a více. 19% párů označilo, že jejich manželství trvalo 2 – 4 roky a pouze 1 pár z celkového počtu dotazovaných uvedl, že jejich manželství trvalo méně než 1 rok.

U otázky č. 5, tedy doby, která uplynula od rozvodu manželství, 48% dotazovaných párů uvedlo, že od rozvodu manželství uplynuly 1 – 4 roky. 19% párů uvedlo, že od rozvodu uplynulo 5 – 6 let. 27% dotazovaných párů označilo odpověď d),

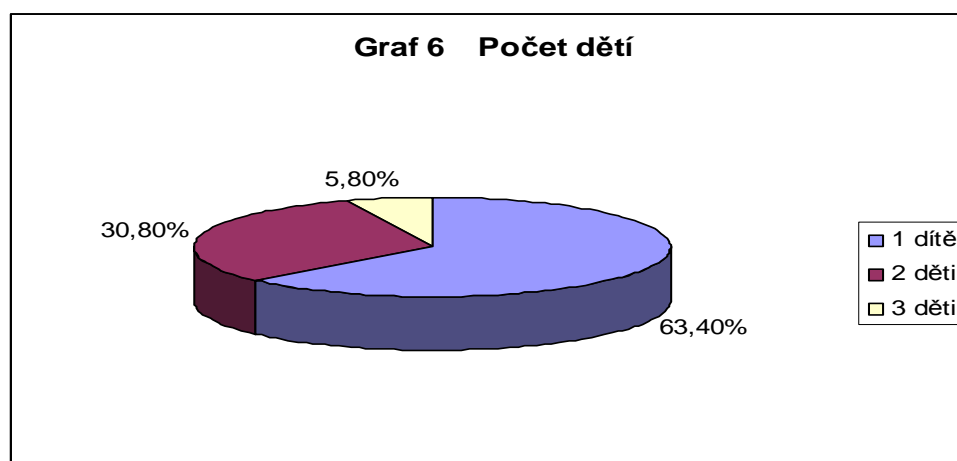
tedy že od jejich rozvodu manželství uplynulo více než 6 let a 6% párů uvedlo, že od jejich rozvodu manželství uplynula doba kratší jednoho roku.

Otázka č. 6

Počet dětí (v manželství, které bylo rozvedeno).

Tabulka 6 Počet dětí (v manželství, které bylo rozvedeno)

Počet dětí	Počet dětí	%
1 dítě	33	63,4%
2 děti	16	30,8%
3 děti	3	5,8%
4 a více dětí	0	0%
celkem	52	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Z celkového počtu dotazovaných párů mělo nejvíce z nich, konkrétně 63,4% párů, v době rozvodu manželství jedno nezletilé dítě. 30,8% dotazovaných párů uvedlo, že v době rozvodu manželství měli 2 nezletilé děti a 5,8% párů mělo v době rozvodu manželství 3 nezletilé děti. Možnost 4 a více dětí neuvedl žádný z dotazovaných párů. Ve výzkumném vzorku tedy převažovaly páry, které měly v době rozvodu jen jedno nezletilé dítě. Můžeme říci, že jde o jakýsi trend současné společnosti. Ve většině rodin v současné době převažuje jedno dítě, výjimkou dnes nejsou páry, které zůstávají bezdětné a věnují se pracovní kariéře či svým koníčkům. Je to jakýsi trend současné konzumně orientované společnosti. Tato skutečnost se mi potvrdila i v mém výzkumu, kde v převážné většině rodin bylo v době rozvodu manželství pouze jedno nezletilé dítě.

DRUHÁ ČÁST

Tato část, konkrétně otázka č. 7, má zjistit, zda po rozvodu manželství častěji zakládají novou rodinu muži nebo ženy.

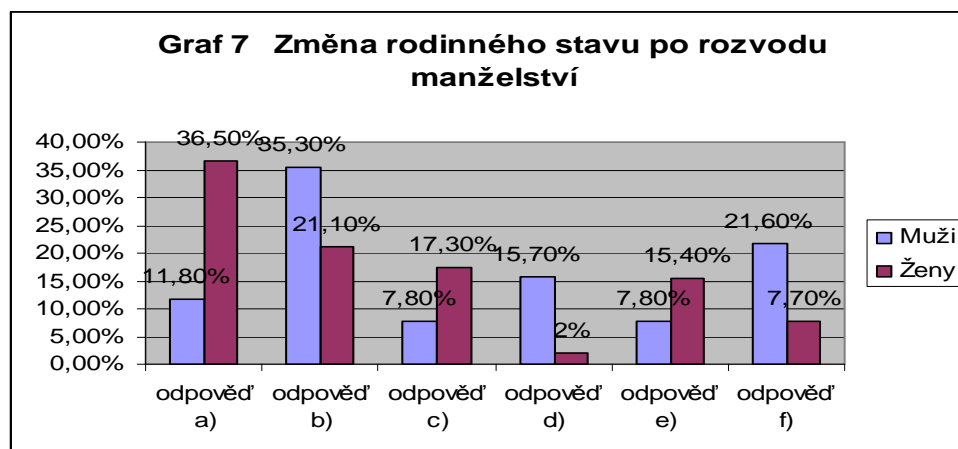
Otázka č. 7

Změnil se od rozvodu manželství Váš rodinný stav? (máte v současné době již novou partnerku/nového partnera?)

Tabulka 7 Změna rodinného stavu od rozvodu manželství

Změnil se od rozvodu Váš rodinný stav?	Muži	%	Ženy	%
odpověď a)	6	11,8%	19	36,5%
odpověď b)	18	35,3%	11	21,1%
odpověď c)	4	7,8%	9	17,3%
odpověď d)	8	15,7%	1	2%
odpověď e)	4	7,8%	8	15,4%
odpověď f)	11	21,6%	4	7,7%
celkem	51	100%	52	100%

- a) Nezměnil, jsem stále rozvedený/á (partnerku/partnera v současné době nemám)
- b) Nezměnil, jsem stále rozvedený/á (mám v současné době partnerku/partnera, sňatek však neplánujeme, děti nemáme)
- c) Nezměnil, jsem stále rozvedený/á (mám v současné době partnerku/partnera, vztah považuji za velmi perspektivní a do budoucna sňatek plánujeme, děti nemáme)
- d) Nezměnil, jsem stále rozvedený/á (mám v současné době partnerku/partnera, se kterým již mám dítě/děti)
- e) Změnil, jsem znovu ženatý/vdaná (s nynější manželkou/manželem však zatím děti nemáme)
- f) Změnil, jsem znovu ženatý/vdaná (s nynější manželkou/manželem již máme dítě/děti)

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Pokud jde o dotazované muže, nejvíce z nich, konkrétně 35,3% z celkového počtu 51 dotazovaných uvedlo, že jsou stále rozvedení, mají v současné době partnerku – sňatek však neplánují a děti nemají. Druhou nejčastější odpovědí v případě mužů byla možnost f) – tito muži, konkrétně 21,6% z nich uvedlo, že jsou znovu ženatí a s nynější manželkou již mají dítě. Třetí nejčastější odpovědí u mužů byla možnost d) – tito muži, 15,7% z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že jsou stále rozvedení – mají však nového partnera, se kterým již mají dítě. 11,8% z dotazovaných mužů uvedlo, že jsou stále rozvedení a partnerku v současné době nemají, 7,8% mužů označilo možnost c), tzn. uvedli, že jsou stále rozvedení, mají však novou partnerku, vztah považují za velmi perspektivní a do budoucna sňatek plánují – děti zatím nemají. Stejný počet mužů také označil možnost e), tzn. uvedli, že jsou znovu ženatí, s nynější manželkou však zatím děti nemají.

Pokud jde o dotazované ženy, nejvíce z nich, konkrétně 36,5% z celkového počtu 52 dotazovaných uvedlo, že jsou stále rozvedené a partnera v současné době nemají. Druhou nejčastější odpovědí v případě žen byla možnost b) – tyto ženy, konkrétně 21,1% z nich uvedlo, že jsou stále rozvedené, mají v současné době nového partnera, sňatek neplánují, děti nemají. Třetí nejčastější odpovědí u žen byla možnost c) – 17,3% z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že jsou stále rozvedené – mají však nového partnera, vztah považují za velmi perspektivní a do budoucna sňatek plánují, děti nemají. 15,4% z dotazovaných žen uvedlo, že jsou znovu vdané, s nynějším manželem však zatím děti nemají, 7,7% žen označilo možnost f), tzn. uvedly, že jsou znovu vdané a s nynějším manželem již mají dítě, příp. děti. Pouze 1 žena označila možnost d), tzn. uvedla, že je stále rozvedená, má však partnera, se kterým již má dítě.

Porovnáme-li odpovědi mužů a žen zjistíme, že nejvíce mužů – 18 z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že jsou stále rozvedení, mají však nového partnera, se kterým sňatek neplánují, děti nemají. Nejvíce žen naopak označilo možnost a), tzn. že jsou rozvedené a partnera nemají. Tuto možnost uvedlo 19 žen z celkového počtu, což je poměrně vysoké číslo. Možnost a) v případě mužů označilo pouze 6 respondentů, což je poměrně veliký rozdíl mezi oběma pohlavími. Může to být způsobeno skutečností, že ve velké většině případů jsou děti svěřovány do péče matkám, které spolu se zaměstnáním, péčí o nezletilé děti a domácnost nemají tolik času, případně možností najít si nového partnera.

TŘETÍ ČÁST

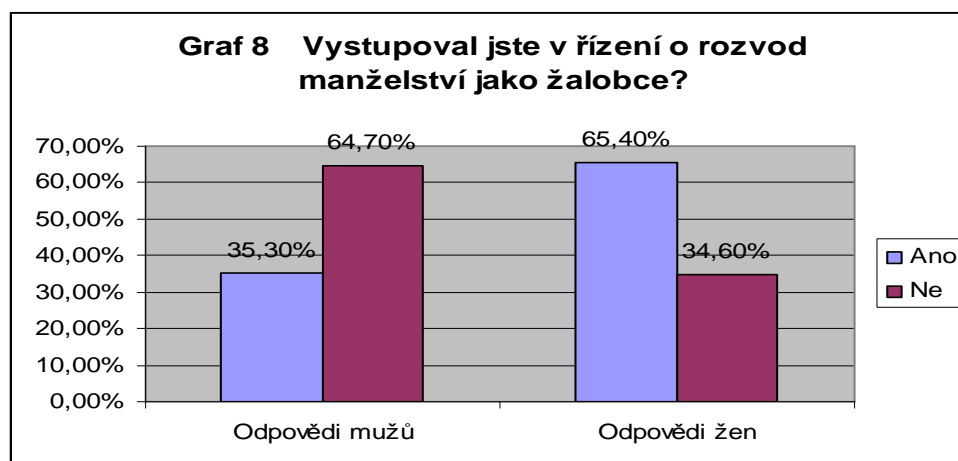
Tato část, konkrétně otázka č. 8, má zjistit, zda žalobu o rozvodu manželství podávají častěji ženy než muži.

Otázka č. 8

Vystupoval/a jste v řízení o rozvod manželství jako žalobce?

Tabulka 8 Odpovědi na otázku č. 8

Vystupoval/a jste v řízení o rozvod jako žalobce?	Muži	%	Ženy	%
Ano	18	35,3%	34	65,4%
Ne	33	64,7%	18	34,6%
Celkem	51	100%	52	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Z celkového počtu 51 dotazovaných mužů uvedlo 35,3% z nich, že v řízení o rozvod manželství vystupovali jako žalobci, 64,7% mužů uvedlo, že žalobu o rozvod manželství podala jejich bývalá manželka. Obdobně tedy i v případě žen 65,4% z nich uvedlo, že byly navrhovatelkami v řízení o rozvod manželství (v celkovém počtu respondentů je počet žen o jednu vyšší než u mužů). Jsou to tedy skutečně ženy, které podávají návrh na rozvod manželství častěji než muži.

ČTVRTÁ ČÁST

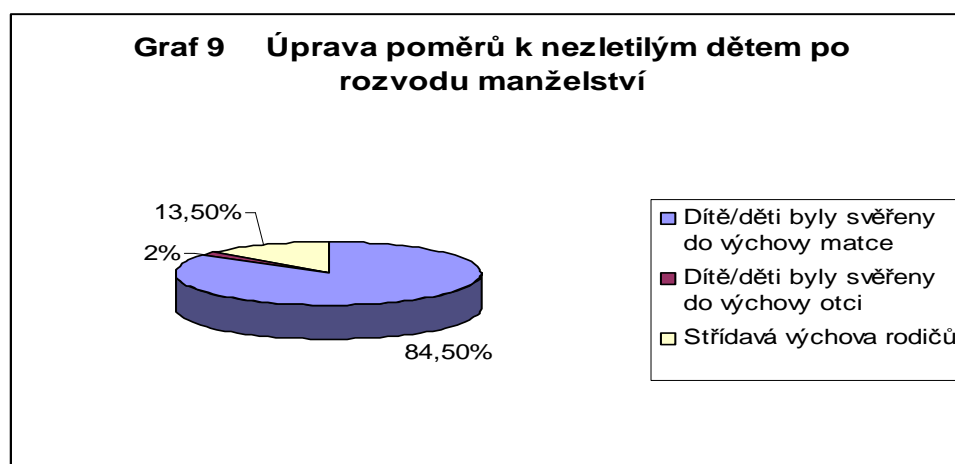
Tato část, konkrétně otázky č. 9 – 11 se týkají porozvodového uspořádání, jejich úkolem je zjistit nejčastější způsob úpravy poměrů k nezletilým dětem po rozvodu manželství, dále zjistit, jak často se děti stýkají s rodičem, jemuž nebyly svěřeny do výchovy a zda, případně jak často, dochází k bránění ve styku dítěte s druhým rodičem.

Otázka č. 9

Jakým způsobem bylo rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilému dítěti/nezletilým dětem?

Tabulka č. 9 Odpovědi na otázku č. 9

Úprava poměrů k nezletilému dítěti/dětem	Počet	%
Dítě/děti byly svěřeny do výchovy matce	44	84,5%
Dítě/děti byly svěřeny do výchovy otci	1	2%
Střídavá výchova rodičů	7	13,5%
Společná výchova rodičů	0	0%
Jiné	0	0%
Celkem	52	100%

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Jak vyplývá z předcházejícího grafu, v případě 84,5% rozvedených dotazovaných párů byly děti svěřeny do výchovy matce. Jde tedy o naprostou většinu všech dotazovaných respondentů a z tohoto výsledku můžeme usuzovat, že pokud jde

o porozvodové uspořádání, svěřování dětí do péče matkám stále podstatně převládá nad ostatními formami porozvodového uspořádání. V poslední době můžeme slyšet, že roste počet případů, kdy jsou děti svěřovány do péče otcům, případně do společné či střídavé výchovy. V mém výzkumu však v naprosté většině případů byly děti svěřeny do péče matce. Druhou nejčastější možností je rozhodnutí soudu o střídavé výchově rodičů, kdy tuto možnost uvedlo 7 rozvedených párů, tzn. 13,5% z celkového počtu dotazovaných. V jednom případě bylo dítě, příp. děti svěřeny do výchovy otci. Možnost společné výchovy neoznačil žádný z dotazovaných párů.

Otázka č. 10

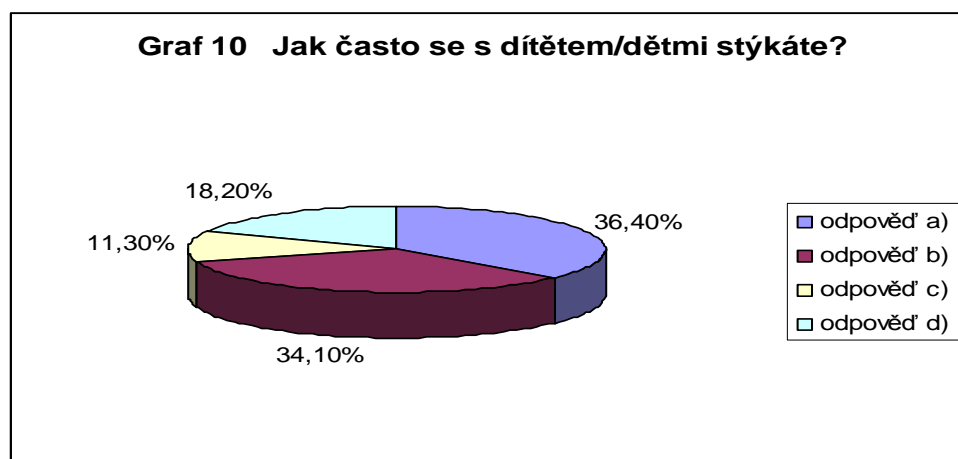
Jak často, resp. v jakých časových intervalech se s dítětem/děťmi stýkáte? (vyplňoval pouze ten z rodičů, jemuž dítě/děti nebyly svěřeny do výchovy).

Tabulka č. 10 Odpovědi na otázku č. 10

Jak často se s dítětem/děťmi stýkáte?	Počet	%
odpověď a)	16	36,4%
odpověď b)	15	34,1%
odpověď c)	5	11,3%
odpověď d)	8	18,2%
celkem	44	100%

- a) S bývalou manželkou/bývalým manželem jsem byl/a schopen/schopna se na všem dohodnout a s dětmi jsem se vídal/a bez jakýchkoliv problémů v podstatě kdykoliv to bylo možné
- b) Soudem byl stanoven pravidelný styk s dítětem/děťmi v rozsahu jednoho víkendu za 14 dní a takto jsem se také s dětmi stýkal/a
- c) S dítětem/děťmi jsem se pravidelně stýkal/a v intervalech delších než jeden víkend za 14 dní (př. jednou za měsíc)
- d) Jiné (stručně konkretizujte)

Odpovědi na otázku č. 10

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

- S bývalou manželkou/bývalým manželem jsem byl/a schopen/schopna se na všem dohodnout a s dětmi jsem se vídal/a bez jakýchkoliv problémů v podstatě kdykoliv to bylo možné
- Soudem byl stanoven pravidelný styk s dítětem/děťmi v rozsahu jednoho víkendu za 14 dní a takto jsem se také s dětmi stýkal/a
- S dítětem/děťmi jsem se pravidelně stýkal/a v intervalech delších než jeden víkend za 14 dní (př. jednou za měsíc)
- Jiné (stručně konkretizujte)

U otázky č. 10 byli vyřazeni respondenti, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy. Odpovídal tedy vždy pouze ten z rodičů, jemuž dítě do výchovy svěřeno nebylo. S ohledem na skutečnost, že ve 44 případech byly děti svěřeny do výchovy matce a v 1 případě otci, odpovídalo tedy 43 mužů a 1 žena (údaje jednoho muže nebylo možno získat, neboť zemřel). Nejvíce zastoupenou odpovědí byla odpověď a), tedy konkrétně 36,4% dotazovaných uvedlo, že byli schopni se s bývalou manželkou/bývalým manželem na všem dohodnout a s dětmi se vídali v podstatě kdykoliv to bylo možné. Druhou nejčastější odpovědí byla možnost b), 34,1% respondentů uvedlo, že byl soudem stanoven pravidelný styk s dětmi v rozsahu jednoho víkendu za 14 dní a takto se také s dětmi stýkali. Nejméně častou odpovědí byla možnost c), kdy pouze 5 mužů uvedlo, že se s dětmi stýkali v intervalech delších než v rozsahu jednoho víkendu za 14 dní (př. jednou za měsíc). 18,2% respondentů zvolilo možnost d) – jiné. Pokud jde o stručnou konkretizaci těchto odpovědí, 1 muž uvedl, že se s dětmi nestýkal vůbec, neboť dle sdělení matky děti neměly zájem se s ním stýkat. Jeden muž uvedl, že s dětmi příliš nekomunikoval, neboť měl finanční problémy, které se však následně vyřešily

a nyní se již s dětmi občas stýká. 2 muži uvedli, že přestože nebylo soudem rozhodnuto o střídavé výchově, stanovili si s bývalými manželkami vždy delší časové období, kdy měli děti u sebe (př. sudý týden byly děti u matky, lichý u otce). Jeden muž uvedl, že jej syn nechtěl navštěvovat, neboť měl problémy s alkoholem. Dnes již tyto problémy nemá, ovšem vztahy se synem už se nepodařilo nikdy obnovit a s dítětem se vůbec nevidá. Dva z mužů uvedli, že se s dětmi stýkali nepravidelně – jen když za nimi děti přišly a jeden muž uvedl, že se s dětmi nestýkal vůbec, aniž by více konkretizoval, z jakého důvodu.

Z výsledků tedy můžeme dovodit, že se s dětmi relativně pravidelně stýká více než 70% rodičů, jimž dítě nebylo svěřeno do výchovy. 11,3% uvedlo, že se s dětmi stýkalo v intervalech delších než jeden víkend za 14 dní. V těchto případech tedy nedochází k pravidelnému kontaktu dítěte s rodičem, pevné vazby tak mohou postupem doby slábnout a dítě za určitý čas nemusí mít zájem se s otcem vídat vůbec, což samozřejmě může mít neblahý vliv jak pro rodiče, jež nemá dítě v péči, tak i pro samo nezletilé dítě.

Pokud jde o respondenty, kteří uvedli možnost d) jiné – pod tímto bodem můžeme najít různé varianty odpovědí. Někteří otcové se s dětmi stýkali, jiní nikoliv, třebaže k tomu měli rozličné důvody, ať už finanční problémy či problémy s alkoholem. Na druhou stranu tuto možnost zvolili i dva otcové, kteří, přestože soudem nebylo rozhodnuto o střídavé výchově, se byli schopni na tomto způsobu kontaktu s dítětem se svými bývalými manželkami dohodnout a s dětmi byli v častém a pravidelném kontaktu.

Jak můžeme vidět z výše uvedených odpovědí, každý životní příběh je jiný a každý se po rozvodu nachází v jiné situaci. Někteří situaci zvládnou relativně bez jakýchkoliv problémů a jsou schopni se na všem dohodnout (v mém případě byli schopni se ohledně dětí dohodnout v 36,4% případech). Jiní důsledně dodržují rozhodnutí soudu, aniž by se třeba snažili o dohodu s bývalým partnerem a kontaktovali dítě častěji. Podle mého názoru jeden víkend za 14 dní není dostačující doba pro kontakt dítěte s druhým rodičem. Oba rodiče mají pro dítě v životě velmi velký význam a jeden víkend za 14 dní nevytváří pro tohoto „druhého“ rodiče dostatek prostoru na to, aby mohl dítě v pozitivním směru ovlivňovat.

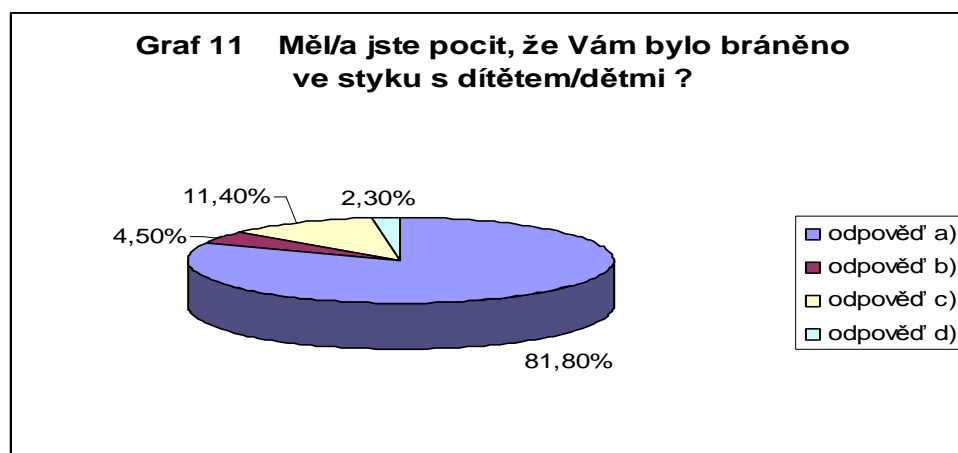
Otázka č. 11

Měl/a jste pocit, že po rozvodu manželství Vám bylo nějakým způsobem bráněno ve styku s dítětem/děťmi. Jakým způsobem případně k tomuto docházelo? (vyplňoval pouze ten z rodičů, jemuž dítě/děti nebyly svěřeny do výchovy).

Tabulka č. 11 **Odpovědi na otázku č. 11**

Měl jste pocit, že Vám bylo po rozvodu manželství bránění ve styku s dítětem/děťmi?	Počet	%
odpověď a)	36	81,8%
odpověď b)	2	4,5%
odpověď c)	5	11,4%
odpověď d)	1	2,3%
celkem	44	100%

- a) Ne, ve styku s dítětem/děťmi mi žádným způsobem bráněno nebylo
- b) Ano, k tomuto docházelo (zdůvodňováno to bylo častou nemocností dítěte)
- c) Ano, k tomuto docházelo (zdůvodňováno to bylo různými nutnými bezodkladnými aktivitami dítěte, jeho koníčky, atd.)
- d) Ano, k tomuto docházelo – z jiných důvodů (stručně specifikujte)

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Z celkového počtu dotazovaných respondentů 81,8% z nich uvedlo, že jim žádným způsobem ve styku s dítětem bráněno nebylo. V případě 18,2% respondentů tedy nějakým způsobem k bránění ve styku s dítěte po rozvodu manželství docházelo. 11,4% mužů uvedlo, že jim bylo ve styku bráněno, přičemž zdůvodňováno to bylo různými nutnými bezodkladnými aktivitami dítěte, jeho koníčky, atd. 4,5% dotazovaných pak uvedlo, že jim také bylo ve styku s dítětem bráněno, přičemž zdůvodňováno to bylo častou nemocností dítěte. 1 z dotazovaných označil možnost d),

tn. jiné. Pokud jde o konkretizaci této odpovědi uvedl, že dle sdělení matky k němu děti údajně nechtěly a neměly zájem se s otcem stýkat.

PÁTÁ ČÁST

Tato část, konkrétně otázky č. 12 – 17 se týkají ekonomické situace mužů i žen po rozvodu manželství. Snahou je zjistit, zda je ekonomická situace po rozvodu u žen horší nežli u mužů a zda jsou ženy po rozvodu manželství častěji odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory. Do tohoto okruhu byly zahrnuty i otázky zjišťující v jakém směru došlo ke zhoršení ekonomické situace v důsledku rozvodu a jak dotyční tuto složitou situaci zvládali.

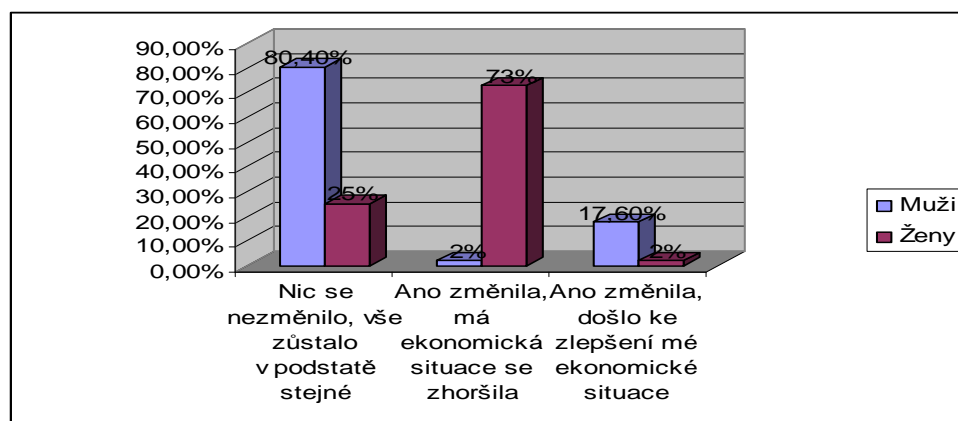
Otázka č. 12

Změnila se nějakým způsobem v důsledku rozvodu Vaše ekonomická (majetková, finanční a sociální) situace?

Tabulka č. 12 Odpovědi na otázku č. 12

Změnila se v důsledku rozvodu Vaše ekonomická situace?	Muži	%	Ženy	%
Nic se nezměnilo, vše zůstalo v podstatě stejné	41	80,4%	13	25%
Ano změnila, má ekonomická situace se zhoršila	1	2%	38	73%
Ano změnila, došlo ke zlepšení mé ekonomické situace	9	17,6%	1	2%
celkem	51	100%	52	100%

Graf 12 Změnila se v důsledku rozvodu Vaše ekonomická situace?

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Pokud jde o ekonomickou situaci po rozvodu manželství, 80,4% mužů uvedlo, že se jejich ekonomická situace nezměnila a vše zůstalo v podstatě stejné. 17,6% mužů uvedlo, že došlo ke zlepšení jejich ekonomické situace a pouze 1 muž uvedl, že došlo v důsledku rozvodu ke zhoršení jeho ekonomické situace. Naproti tomu ženy ve 25% uvedly, že se jejich ekonomická situace nezměnila a vše zůstalo v podstatě stejné. 73% všech dotazovaných žen uvedlo, že došlo ke zhoršení jejich ekonomické situace a pouze 1 žena uvedla, že se po rozvodu její ekonomická situace zlepšila.

Zde můžeme sledovat propastné rozdíly mezi oběma pohlavími. V případě žen v naprosté většině došlo ke zhoršení ekonomické situace v důsledku rozvodu manželství. Pokud jde u muže, ve velké většině nedošlo k žádným podstatným změnám a vše zůstalo v podstatě stejné. Téměř 18% mužů dokonce uvedlo, že se po rozvodu manželství jejich ekonomická situace zlepšila. Zde se tedy potvrdila skutečnost, že ekonomické dopady rozvodu jsou pro ženy zpravidla mnohem tíživější než pro muže.

Otázka č. 13

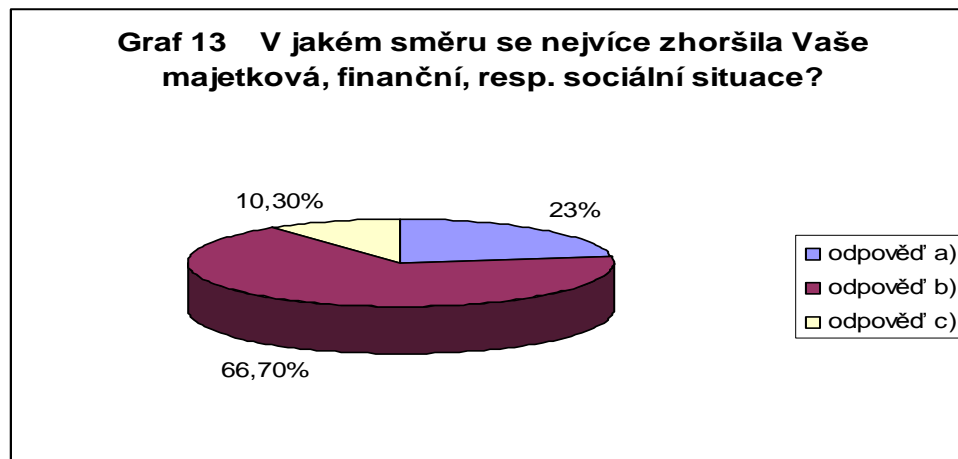
Uveďte, v jakém směru se nejvíce zhoršila Vaše majetková, finanční, resp. sociální situace? (vyplňovali pouze respondenti, kteří uvedli, že u nich došlo následkem rozvodu ke zhoršení ekonomické situace).

Tabulka č. 13 **Odpovědi na otázku č. 13**

V jakém směru se nejvíce zhoršila Vaše majetková, finanční, resp. sociální situace?	Počet	%
odpověď a)	9	23%
odpověď b)	26	66,7%
odpověď c)	4	10,3%
celkem	39	100%

- a) V mém případě došlo k prudkému poklesu životní úrovně, nebyl/a jsem schopen/schopna zabezpečovat základní chod a fungování rodiny, případně uspokojovat své základní potřeby (př. nezůstávaly mi finanční prostředky ani na základní věci, jako např. jídlo, ošacení, atd.)
- b) V mém případě došlo k poklesu životní úrovně, nicméně bylo to způsobeno převážně tím, že před rozvodem manželství jsem měl/a k dispozici dva platy, po rozvodu manželství již pouze jeden. Postupně jsem si však na tuto skutečnost přivykl/a a situaci jsem zvládl/a
- c) V mém případě došlo ke zhoršení majetkové, finanční a sociální situace z jiných důvodů (stručně konkretizujte...)

Odpovědi na otázku č. 13

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Na otázku č. 13 odpovídali pouze respondenti, u nichž došlo v důsledku rozvodu ke zhoršení jejich ekonomické situace. Odpovídalo tedy celkem 38 žen a 1 muž. Nejvíce dotazovaných, konkrétně 66,7%, označilo odpověď b), tzn. že v jejich případě došlo k poklesu životní úrovně, nicméně bylo to způsobeno převážně tím, že před

rozvodem manželství měli k dispozici dva platy, po rozvodu manželství však již plat pouze jeden. Postupně si na tuto skutečnost přivykli a situaci zvládli. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď a), kterou označilo 23% respondentů, kteří uvedli, že v jejich případě došlo k prudkému poklesu životní úrovně a nebyli schopni zabezpečovat základní chod a fungování rodiny příp. uspokojovat své základní potřeby. Pouze 4 respondenti označili možnost c), tedy jiné a k tomuto tři ženy uvedly, že v době rozvodu byly na mateřské dovolené, ihned po rozvodu se tedy jejich ekonomická situace zhoršila, po nástupu do zaměstnání se však situace stabilizovala. Jedna z těchto žen uvedla, že jí navíc bývalý manžel neplatil včas výživné, příp. toto neplatil v plné výši. Čtvrtá z těchto žen uvedla, že se po rozvodu přestěhovala a pořídila byt, její ekonomická situace se tedy zhoršila v důsledku splácení hypotéky na koupi bytu.

Otázka č. 14

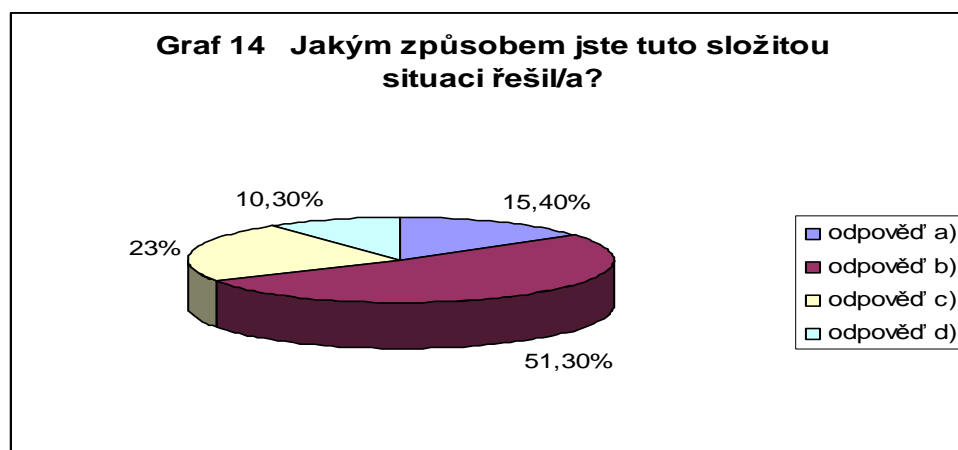
Jakým způsobem jste tuto složitou situaci řešil/a? (vyplňovali pouze respondenti, kteří uvedli, že u nich došlo následkem rozvodu ke zhoršení ekonomické situace)

Tabulka č. 14 Odpovědi na otázku č. 14

Jakým způsobem jste tuto složitou situaci řešil/a?	Počet	%
odpověď a)	6	15,4%
odpověď b)	20	51,3%
odpověď c)	9	23 %
odpověď d)	4	10,3%
celkem	39	100%

- a) Situaci jsem zvládl/a sám/a, bez pomoci kohokoliv jiného
- b) Situaci jsem zvládl/a za pomoci mé rodiny a blízkých přátel
- c) Situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a požádat stát o pomoc a pobíral/a jsem dávky státní sociální podpory
- d) Situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a si půjčovat finanční prostředky u různých finančních a bankovních institucí a dostal/a jsem se tak do ještě větších finančních problémů

Odovědi na otázku č. 14

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

- a) Situaci jsem zvládl/a sám/a, bez pomoci kohokoliv jiného
- b) Situaci jsem zvládl/a za pomoci mé rodiny a blízkých přátel
- c) Situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a požádat stát o pomoc a pobíral/a jsem dávky státní sociální podpory
- d) Situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a si půjčovat finanční prostředky u různých finančních a bankovních institucí a dostal/a jsem se tak do ještě větších finančních problémů

Na otázku č. 14 odpovídali opět pouze jen ti respondenti, u nichž došlo v důsledku rozvodu ke zhoršení ekonomické situace. Nadpoloviční většina z nich, konkrétně 51,3% uvedlo, že situaci zvládli za pomoci rodiny a blízkých přátel. Tato skutečnost jen prokazuje, jak významnou úlohu hraje rodina a blízcí přátelé při řešení těchto složitých životných situací. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď c), kdy 23% dotazovaných uvedlo, že situace pro ně byla natolik složitá, že byli nuceni požádat o pomoc stát a pobírali dávky státní sociální podpory. 15,4% dotazovaných uvedlo, že situaci zvládli sami bez pomoci kohokoliv jiného. 4 respondenti, 3 ženy a 1 muž uvedli, že situace pro ně byla natolik složitá, že si byli nuceni půjčovat finanční prostředky u různých finančních a bankovních institucí a dostali se tak do ještě větších finančních problémů.

Otázka č. 15

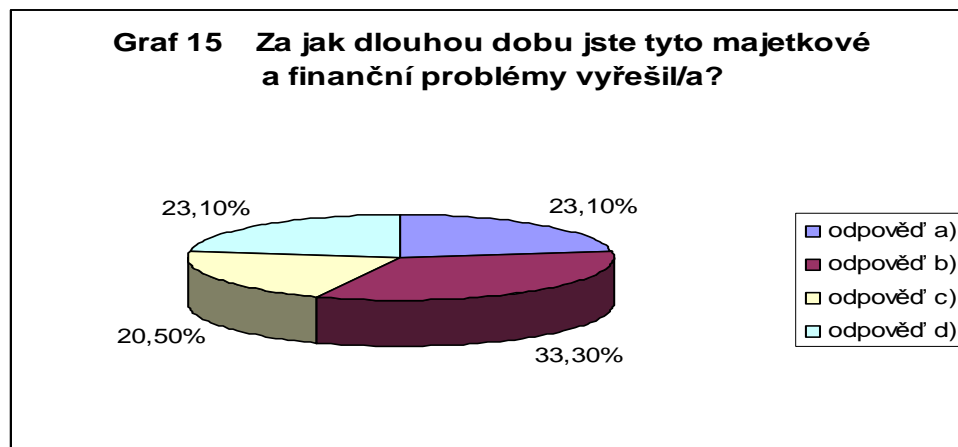
Za jak dlouhou dobu jste tyto majetkové a finanční problémy vyřešil/a? (vyplňovali pouze respondenti, kteří uvedli, že u nich došlo následkem rozvodu ke zhoršení ekonomické situace).

Tabulka č. 15 **Odpovědi na otázku č. 15**

Za jak dlouhou dobu jste toto majetkové a finanční problémy vyřešil/a?	Počet	%
odpověď a)	9	23,1%
odpověď b)	13	33,3%
odpověď c)	8	20,5%
odpověď d)	9	23,1%
celkem	39	100%

- a) Situace se stabilizovala do jednoho roku po rozvodu manželství.
- b) Situace se stabilizovala během 2-3 let po rozvodu manželství.
- c) Situace se stabilizovala za 4 a více let po rozvodu manželství.
- d) Má špatná finanční, majetková situace doposud trvá, dodnes jsem nebyl/a schopen/schopna tyto problémy vyřešit.

Odpovědi na otázku č. 15

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

- a) Situace se stabilizovala do jednoho roku po rozvodu manželství.
- b) Situace se stabilizovala během 2-3 let po rozvodu manželství.
- c) Situace se stabilizovala za 4 a více let po rozvodu manželství.
- d) Má špatná finanční, majetková situace doposud trvá, dodnes jsem nebyl/a schopen/schopna tyto problémy vyřešit.

Pokud jde o otázku č. 15, zastoupení jednotlivých odpovědí bylo poměrně vyrovnané. Nejčastější odpovědí byla odpověď b), 33,3% dotazovaných respondentů uvedlo, že se situace stabilizovala do 2-3 let po rozvodu manželství. Shodný počet respondentů, konkrétně 23,1%, označilo možnost a), tzn., že se situace stabilizovala do jednoho roku po rozvodu manželství, a možnost d), tedy že jejich špatná finanční situace doposud trvá a dodnes nebyli schopni tyto problémy vyřešit. Nejmenší zastoupení měla odpověď c), kdy 20,5% dotazovaných uvedlo, že se jejich finanční situace stabilizovala za 4 a více let po rozvodu manželství.

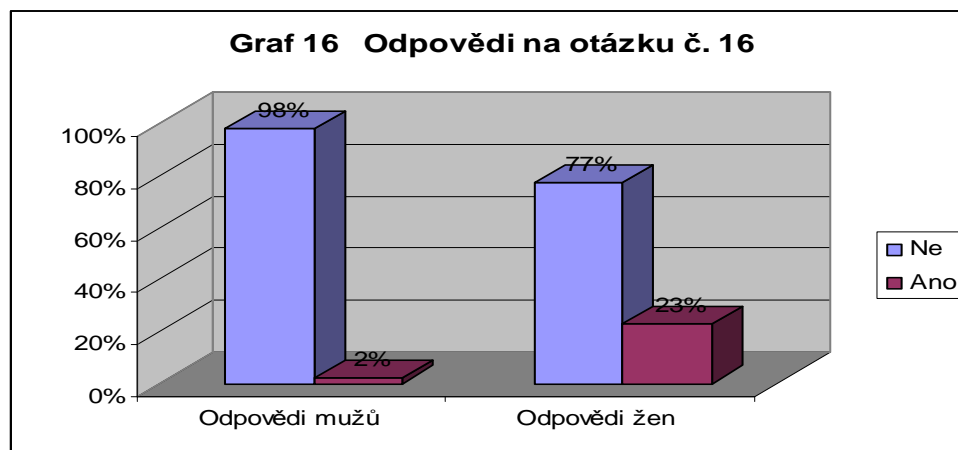
Otázka č. 16

Dostal/a jste se po rozvodu manželství do natolik složité finanční a sociální situace, že jste byl/a nucen/a se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory?

Tabulka č. 16 Odpovědi na otázku č. 16

Dostal/a jste se po rozvodu do natolik složité finanční a sociální situace, že jste byl/a nucen/a se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory?	Muži	%	Ženy	%
Ne	50	98%	40	77%
Ano	1	2%	12	23%
celkem	51	100%	52	100%

Graf 16 Dostal/a jste se po rozvodu manželství do natolik složité finanční a sociální situace, že jste byl/a nucen/a se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory?

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

U otázky č. 16 jsou opět patrné rozdíly v odpovědích mezi muži a ženami. Pouze 1 muž celkového počtu 51 dotazovaných uvedl, že byl v natolik tíživé finanční situaci, že byl nucen se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory. Naproti tomu u žen je situace zcela odlišná. Ženy ve 23% z celkového počtu dotazovaných byly nuceny se obrátit na stát a pobíraly dávky státní sociální podpory. Odpovědi na tuto otázku opět potvrzují, že finanční a ekonomická situace žen je po rozvodu manželství mnohem složitější a tíživější nežli v případě mužů.

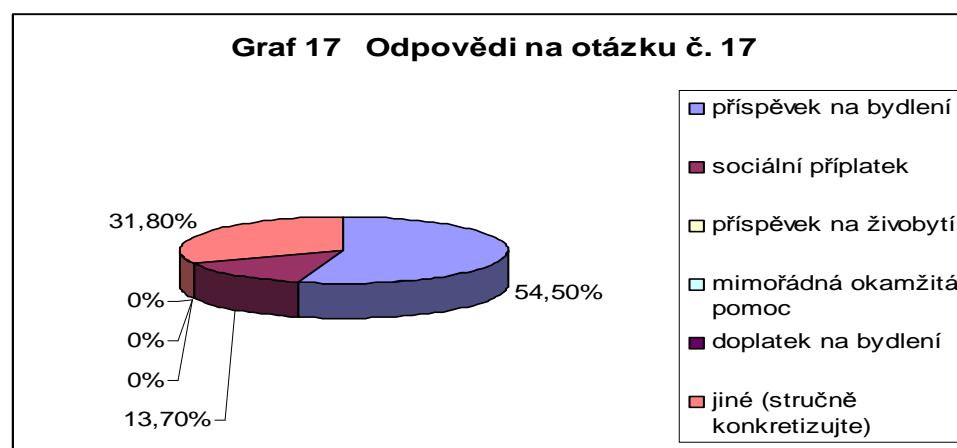
Otázka č. 17

Uved'te, jaké konkrétní dávky státní sociální podpory, příp. dávky pomoci v hmotné nouzi, jste po rozvodu manželství pobíral/a (vyplňovali pouze respondenti, kteří uvedli, že byli v důsledku rozvodu manželství v tíživé finanční situaci a pobírali dávky státní sociální podpory).

Tabulka č. 17 **Odpovědi na otázku č. 17**

Jaké konkrétní dávky státní sociální podpory, příp. dávky pomoci v hmotné nouzi, jste po rozvodu manželství pobíral/a?	Počet	%
příspěvek na bydlení	12	54,5%
sociální příspěvek	3	13,7%
příspěvek na živobytí	0	0%
mimořádná okamžitá pomoc	0	0%
doplátek na bydlení	0	0%
jiné (stručně konkretizujte)	7	31,8%
celkem	22	100%

Graf 17 Jaké konkrétní dávky jste po rozvodu manželství pobíral/a?

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

U otázky č. 17 bylo zjišťováno, jaké nejčastější sociální dávky, případně dávky státní sociální podpory, respondenti pobírali. Odpověď na tuto otázku zahrnovala několik možností. Z dávek státní sociální podpory *příspěvek na bydlení* - touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Zahrnula jsem do možných odpovědí i dávky pomoci v hmotné nouzi. V hmotné nouzi je osoba, kdy nemá dostatečný příjem a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním. Jedná se o *příspěvek na živobytí* (jde o základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu), *doplatek na bydlení* (řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory), *mimořádná okamžitá pomoc* (je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, jež je nutno bezodkladně řešit, jde např. o postižení vážnou mimořádnou událostí, jako jsou např. živelní pohromy, nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí, v případě ohrožení sociálním vyloučením, atd.).¹¹² *Sociální příplatek* je pak dávkou, která pomáhá rodinami s nízkými příjmy a zdravotně postiženým členem krýt náklady spojené se zabezpečováním potřeb těchto dětí.

¹¹² Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#ohn>

Pokud jde o odpovědi na otázku č. 17, je důležité podotknout, že jedna osoba mohla označit i více odpovědí, pobírala-li více dávek státní sociální podpory, příp. dávek v hmotné nouzi. Nejčastější zvolenou možností byla možnost a), kdy celkem 12 dotazovaných (11 žen a 1 muž) pobírá příspěvek na bydlení. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď f) – jiné, kdy ve všech sedmi případech dotazovaní uvedli, že pobírali příplatek na dítě. 3 respondenti pak uvedli, že pobírali sociální příplatek, neboť pečovali o nemocné, příp. postižené dítě. Pokud jde o příspěvek na živobytí, mimořádnou okamžitou pomoc a doplatek na bydlení, tyto možnosti neoznačil žádný z respondentů.

ŠESTÁ ČÁST

Tato část, konkrétně otázky č. 18 – 19, se týká řešení bytové situace mužů i žen po rozvodu manželství. Snahou je prostřednictvím těchto otázek zjistit, zda jsou to častěji muži, kteří jsou nuceni po rozvodu manželství řešit otázku bydlení a jakým způsobem tuto situaci řeší.

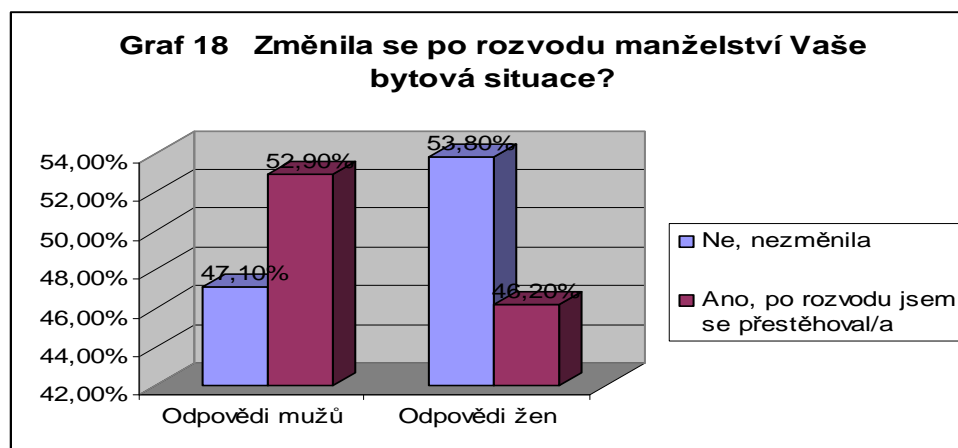
Otázka č. 18

Změnila se po rozvodu manželství Vaše bytová situace? (přestěhoval/a jste se po rozvodu manželství?)

Tabulka č. 18 Odpovědi na otázku č. 18

Změnila se po rozvodu Vaše bytová situace?	Muži	%	Ženy	%
Ne, nezměnila	24	47,1%	28	53,8%
Ano, po rozvodu jsem se přestěhoval/a	27	52,9%	24	46,2%
celkem	51	100%	52	100%

Odpovědi na otázku č. 18

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Odpovědi na otázku č. 18 byly u obou pohlaví poměrně vyrovnané. 27 z celkového počtu 51 dotazovaných mužů uvedlo, že se po rozvodu manželství změnila jejich bytová situace, tzn. že se po rozvodu manželství přestěhovali. Jde o 52,9% z celkového počtu dotazovaných mužů. 24 mužů – 47,1% uvedlo, že se po rozvodu manželství nepřestěhovali a i po rozvodu manželství bydleli jako doposud.

Pokud jde o ženy, 28 z celkového počtu 52 dotazovaných žen (53,8%) označilo, že se jejich bytová situace nezměnila a i po rozvodu manželství bydlely jako doposud. 24 žen – 46,2% uvedlo, že se po rozvodu jejich bytová situace změnila, resp. že se po rozvodu manželství přestěhovaly. Pokud tedy jde o řešení bytové situace po rozvodu manželství, častěji tuto otázku museli řešit muži, nicméně počet mužů jen nepatrně převyšoval nad počtem žen a i poměrně vysoký počet žen se musel s bytovou otázkou po rozvodu manželství vypořádat.

Otázka č. 19

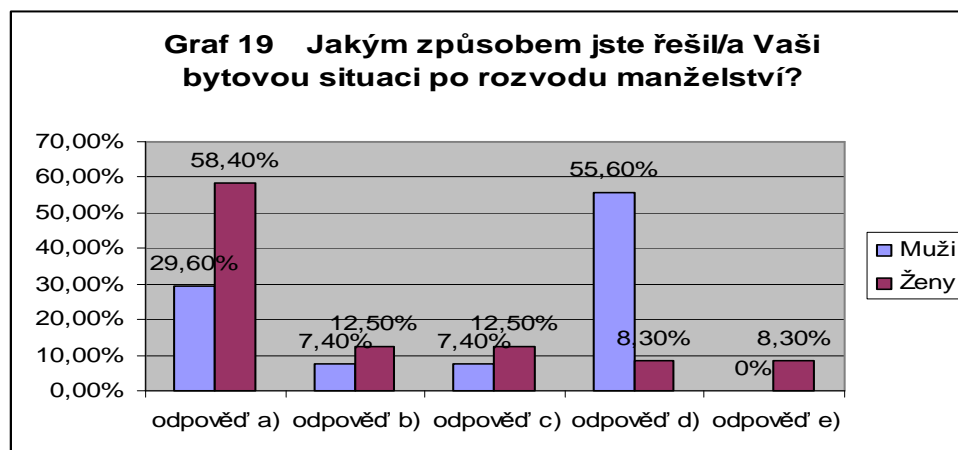
Jakým způsobem jste řešil/a Vaši bytovou situaci po rozvodu manželství? (vyplňovali pouze respondenti, u nichž došlo po rozvodu manželství ke změně bydliště).

Tabulka č. 19 Odpovědi na otázku č. 19

Jakým způsobem jste řešil/a Vaši bytovou situaci po rozvodu manželství?	Muži	%	Ženy	%
odpověď a)	8	29,6%	14	58,4%
odpověď b)	2	7,4%	3	12,5%
odpověď c)	2	7,4%	3	12,5%
odpověď d)	15	55,6%	2	8,3%
odpověď e)	0	0%	2	8,3%
celkem	27	100%	24	100%

- a) Přestěhoval/a jsem se k rodičům, příbuzným, známým, příp. novému partnerovi/nové partnerce
- b) Koupil/a jsem si nemovitost (dům, byt)
- c) Situaci jsem řešit nemusel/a, odstěhoval/a jsem se do nemovitosti, která byla našim majetkem již v době trvání manželství
- d) Zpočátku jsem situaci řešil/a nájmem bytu/domu, později jsem si opatřil/a vlastní bydlení, příp. se přestěhoval/a k novému partnerovi/nové partnerce
- e) Jiné (stručně konkretizujte.....)

Odpovědi na otázku č. 19

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Odpovědi na otázku č. 19 byly u obou pohlaví odlišné. Nejvíce mužů, konkrétně 55,6% odpovědělo, že zpočátku situaci řešili nájmem bytu/domu, později si opatřili vlastní bydlení, případně se přestěhovali k nové partnerce. Druhou nejčastější odpovědí

u mužů byla odpověď a), 29,6% mužů tedy uvedlo, že se po rozvodu manželství přestěhovali k rodičům, příbuzným, známým, příp. nové partnerce. Odpověď b) a c) označilo shodně 7,4% dotazovaných mužů, tzn. 2 z dotazovaných mužů si koupili nemovitost (dům, byt) a rovněž 2 muži situaci řešit nemuseli, neboť se odstěhovali do nemovitosti, která byla společným majetkem ještě v době trvání manželství. Možnost e) v případě mužů neoznačil žádný z nich.

Nejčastější odpovědí u žen byla odpověď a), 58,4% dotazovaných žen uvedlo, že se přestěhovaly k rodičům, příbuzným, známým, příp. novému partnerovi. Shodný počet žen označilo odpověď b) a c), kdy 12,5% žen uvedlo, že si koupily nemovitost (dům, byt) a rovněž 12,5% žen uvedlo, že situaci řešit nemusely, neboť se odstěhovaly do nemovitosti, která byla společným majetkem ještě v době trvání manželství. Odpověď d) a e) pak rovněž označil v obou případech shodný počet žen, kdy 2 ženy – 8,3% uvedly, že zpočátku situaci řešily nájmem bytu/domu, později si opatřily vlastní bydlení, příp. se přestěhovaly k novému partnerovi. Shodný počet žen označil možnost e) – jiné, kdy obě ženy uvedly, že od rozvodu manželství až dosud mají pronajatý byt (jedna žena uvedla, že těsně po rozvodu bydlela v domě manžela, ten jí však v domě se synem nechtěl a situaci tedy musela řešit nájmem bytu).

5.6. Interpretace výsledků

Podle všech předcházejících údajů, zejména pomocí tabulek a grafů, jsem jednotlivé otázky zanalyzovala a z výsledků ověřovala platnost stanovených hypotéz.

Hypotéza první

Ženy podávají návrh na rozvod manželství častěji než muži.

Tato hypotéza se **potvrdila**. V dotazníku se zjištěním této skutečnosti zabývala otázka č. 8. V mém výzkumu pouze 35,3% dotazovaných mužů uvedlo, že v řízení o rozvod manželství vystupovali jako žalobci. Oproti tomu 65,4% z celkového počtu dotazovaných žen uvedlo, že podávalo žalobu o rozvod manželství, tzn. počet žen, které podávaly u soudu žalobu o rozvod manželství podstatně převyšuje počet mužů. Jsem si vědoma skutečnosti, že tato otázka se sice bezprostředně netýká důsledků rozvodu manželství, nicméně s ohledem na téma práce, kdy porovnávám důsledky rozvodu manželství z hlediska pohlaví, jsem považovala za zajímavé tuto hypotézu do výzkumu zařadit. Hypotéza č. 1 tedy byla potvrzena. Jsou to skutečně ženy, které častěji než muži podávají u soudu návrh na rozvod manželství.

Hypotéza druhá

Muži častěji než ženy zakládají po rozvodu manželství novou rodinu.

Druhá hypotéza se rovněž **potvrdila**. Jak jsem již uvedla v teoretické části práce, jednoznačné vymezení a definování rodiny je v dnešní době poněkud obtížné. Uzavření manželství v současné době již není nezbytnou podmínkou rodinného života. Přibývá dětí, které se rodí mimo manželství a i takováto soužití mohou fungovat jako rodina a splňovat všechny její podstatné znaky. Pro účely mé diplomové práce tedy založení nové rodiny neznamena pouze uzavření dalšího sňatku a narození dítěte, ale také existenci partnera/partnerky, přičemž z tohoto nového vztahu po rozvodu manželství se narodilo dítě, příp. děti. V dotazníku se touto skutečností zabývala otázka č. 7. Z grafu u této otázky je patrné, že 15,7% z celkového počtu dotazovaných mužů označilo možnost d) a 21,6% z celkového počtu dotazovaných mužů označilo možnost f). Můžeme tedy říci, že 37,3% z celkového počtu dotazovaných mužů po rozvodu manželství založilo novou rodinu. Pokud jde o ženy, pouze 2% z celkového počtu dotazovaných žen označilo možnost d) a 7,7% z celkového počtu žen označilo možnost

f). V případě dotazovaných žen tedy pouze 9,7% z nich založilo po rozvodu manželství novou rodinu.

Počet mužů, kteří po rozvodu manželství založili novou rodinu tedy podstatně převažuje nad ženami. Takto vysoký rozdíl mezi pohlavími mne překvapil. Předpokládala jsem, že bude mužů více nežli žen, neboť po rozvodu manželství jsou děti zpravidla svěřeny do péče matkám, ty spolu s plněním povinností v domácnosti, péčí o děti a zaměstnáním, zřejmě nemají tolik času a příležitostí najít si partnera a založit novou rodinu. Velmi mne však překvapil takto vysoký rozdíl mezi muži a ženami.

Hypotéza třetí

Bránění ve styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy, se v rozvedených manželstvích vyskytuje méně často než respektování potřeby styku dítěte s tímto rodičem.

Třetí hypotéza byla **potvrzena**. V dotazníku se touto hypotézou zabývala otázka č. 11. Pro potřeby mého výzkumu jsem vyčlenila ty respondenty, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, resp. na otázku odpovídal vždy pouze ten z rodičů, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy. Pokud jde o výsledky, 4,5% z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že jim bylo bráněno ve styku s dítětem a zdůvodňováno to bylo častou nemocností dítěte. 11,4% dotazovaných uvedlo, že jim rovněž bylo bráněno ve styku s dítětem a zdůvodňováno to bylo různými nutnými bezodkladnými aktivitami dítěte, jeho koníčky, atd. 1 z respondentů (2,3%) rovněž uvedl, že mu bylo bráněno ve styku s dítětem, přičemž označil možnost d) – jiné. Při konkretizaci této odpovědi uvedl, že dle sdělení matky k němu děti údajně nechtěly a neměly zájem se s otcem stýkat. Dle odpovědí tedy k bránění ve styku dítěte s druhým rodičem docházelo v 18,2% z celkového počtu dotazovaných rodičů, jimž dítě nebylo svěřeno do výchovy. Třetí hypotéza tedy byla rovněž potvrzena. Bránění ve styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy, se v rozvedených manželstvích vyskytuje méně často než respektování potřeby styku dítěte s tímto rodičem.

Hypotéza čtvrtá

Ženy jsou po rozvodu manželství častěji než muži odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory.

Čtvrtá hypotéza byla **potvrzena**. Majetkovou, ekonomickou, resp. finanční situaci po rozvodu manželství se zabývaly otázky č. 12-17. Odkázanost na pomoc státu a dávky státní sociální podpory řešily otázky č. 16-17. Pokud jde o ekonomickou situaci po rozvodu manželství, velmi mne překvapily velké rozdíly v odpovědích, srovnáme-li obě pohlaví. 80,4% mužů uvedlo, že pokud jde o jejich ekonomickou situaci, nic se po rozvodu manželství nezměnilo a vše zůstalo v podstatě stejné. 17,6% dotazovaných mužů dokonce uvedlo, že se jejich ekonomická situace zlepšila. Oproti tomu 73% z celkového počtu dotazovaných žen uvedlo, že se jejich ekonomická situace zhoršila, 25% pak uvedlo, že se nic nezměnilo, resp. vše zůstalo v podstatě stejné. Překvapily mne tak markantní rozdíly mezi oběma pohlavími. Výzkumem se jednoznačně potvrdila skutečnost, že pokud jde o majetkovou, finanční, resp. sociální situaci, jsou na tom ženy podstatně hůře než muži a dopady v této oblasti jsou pro ně mnohem tíživější.

Hypotéza č. 4 však konkrétně řešila odkázanost na pomoc státu a dávky státní sociální podpory. Pouze 1 muž – 2% z celkového počtu dotazovaných uvedl, že se po rozvodu manželství dostal do natolik složité finanční a sociální situace, že byl nucen se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory. 98 % mužů uvedlo, že sociální dávky po rozvodu manželství nepobírali. Pokud jde o ženy, 77% z celkového počtu žen uvedlo, že sociální dávky nepobíraly, 12 z nich – 23% však bylo po rozvodu manželství v natolik složité finanční situaci, že byly nuceny se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory.

Počet žen, které byly po rozvodu manželství odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory, opět podstatně převažuje nad muži. Hypotéza č. 4 tedy byla potvrzena.

Hypotéza pátá

Muži po rozvodu manželství častěji než ženy řeší bytovou situaci a jsou nuceni si hledat náhradní bydlení.

Pátá hypotéza byla rovněž **potvrzena**. Při vyhodnocování výsledků mne překvapila poměrná vyrovnanost odpovědí obou pohlaví. Předpokládala jsem, že ženy s dětmi po rozvodu zpravidla zůstávají v dosavadním bydlišti a častěji jsou to tedy

muži, kteří jsou tak nuceni řešit bytovou situaci. Při vyhodnocování výsledků však bylo zjištěno, že 52,9% z dotazovaných mužů uvedlo, že se po rozvodu manželství přestěhovali. 47,1% z nich tedy uvedlo, že i po rozvodu manželství bydleli jako doposud. Oproti tomu 46,2% z celkového počtu dotazovaných žen uvedlo, že se po rozvodu manželství přestěhovaly a 53,8% označilo, že se jejich bytová situace nezměnila a i po rozvodu manželství bydlely jako doposud.

Hypotéza pátá se tedy rovněž potvrdila. Překvapila mne však poměrná vyrovnanost odpovědí, pokud srovnáme obě pohlaví. Z výzkumu vyplynulo poměrně vysoké číslo počtu žen, které jsou po rozvodu manželství nuceny řešit bytovou situaci a hledat náhradní bydlení.

Překvapením pro mne byly rovněž i odpovědi na otázku č. 19, tedy otázku týkající se řešení této bytové situace. V případě mužů nadpoloviční většina z nich uvedla, že zpočátku bytovou situaci řešili nájmem domu či bytu, později si opatřili vlastní bydlení, příp. se přestěhovali k nové partnerce. Pokud však jde o ženy, téměř 60% z nich uvedlo, že bytovou situaci řešily tak, že se přestěhovaly k rodičům, příbuzným, známým, příp. novému partnerovi. U tohoto posledního okruhu mne velmi překvapily odpovědi respondentů, u otázky č. 18 tedy poměrná vyrovnanost odpovědí, srovnáme-li obě pohlaví a u otázky č. 19 velké rozdíly, pokud jde o řešení bytové situace. Můžeme však shrnout, že hypotéza č. 5 tedy byla rovněž potvrzena.

5.7. Závěrečné vyhodnocení výzkumu

Domnívám se, že cíle, které jsem si stanovila pro diplomovou práci, se mi podařilo splnit. Ve svém empirickém šetření se mi podařilo potvrdit všech 5 hypotéz. Stanovila jsem tyto hypotézy:

1. Ženy podávají návrh na rozvod manželství častěji než muži.

Hypotéza byla potvrzena.

2. Muži častěji než ženy zakládají po rozvodu manželství novou rodinu.

Hypotéza byla potvrzena.

3. Bránění ve styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy, se v rozvedených manželstvích vyskytuje méně často než respektování potřeby styku dítěte s tímto rodičem.

Hypotéza byla potvrzena.

4. Ženy jsou po rozvodu manželství častěji než muži odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory.

Hypotéza byla potvrzena.

5. Muži po rozvodu manželství častěji než ženy řeší bytovou situaci a jsou nuceni si hledat náhradní bydlení.

Hypotéza byla potvrzena.

I přes skutečnost, že všech 5 hypotéz, které jsem si stanovila, byly potvrzeny, byla pro mne největším překvapením skutečnost, jak obrovské negativní dopady má rozvod manželství na ženy v ekonomické oblasti. Přestože jsem předpokládala, že situace pro ženy bude v tomto směru tíživější a složitější než u mužů, velice mne překvapily propastné rozdíly mezi oběma pohlavími. Více než 80% mužů uvedlo, že se po rozvodu manželství pro ně v tomto směru nic nezměnilo, 17,6% mužů dokonce označilo, že se jejich ekonomická situace po rozvodu zlepšila. Pokud šlo o ženy, 73% dotazovaných žen uvedlo, že u nich došlo ke zhoršení ekonomické situace. Podle mého názoru se jedná o velmi vysoké číslo. S ohledem na skutečnost, že ve velké většině případů jsou stále svěřovány děti do péče matkám, v mnohých případech jistě tuto složitou situaci cítí ují a prožívají i nezletilé děti.

Dalším překvapením pro mne byly odpovědi na otázky týkající se bytové situace po rozvodu manželství a možnosti jejího řešení. Předpokládala jsem, vzhledem ke skutečnosti, že jsou v převážné většině rozvádějících se rodičů děti svěřovány do péče matkám, že tyto matky s dětmi zůstanou ve svém dosavadním bydlišti, neboť zde děti vyrůstaly a mají zde svůj domov a budou to tedy zpravidla muži, kteří jsou nuceni po rozvodu manželství tuto změnu bydliště řešit. Po provedení výzkumu však pro mne byla velkým překvapením vyrovnanost odpovědí mužů i žen. 52,9% všech dotazovaných mužů uvedlo, že po rozvodu manželství muselo řešit bytovou situaci. Na tutéž otázku však kladně odpovědělo i 46,2% všech dotazovaných žen. Odpovědi obou pohlaví byly tedy velmi vyrovnané a velmi mne překvapilo, kolik žen musí po rozvodu manželství i tuto situaci nějakým způsobem vyřešit.

Práce na diplomové práci i výsledky výzkumu pro mne byly velmi přínosné, neboť mi pomohly nahlédnout na problematiku, se kterou se často setkávám ve svém

zaměstnání, z úplně jiného úhlu pohledu. V praktické části práce jsem měla poprvé možnost vyzkoušet si obtížnost provedení výzkumu. Byla jsem si vědoma citlivosti tématu mé diplomové práce. I když jsem předpokládala obtížnost realizace mého výzkumu, předpokládala jsem s ohledem na mé zaměstnání, kdy jsem s rozvádějícími se páry v podstatě v každodenním kontaktu, že okruh respondentů, kteří budou ochotni dotazník vyplnit, bude širší. Velmi jsem byla překvapena neochotou respondentů dotazníky vyplnit. Mnohými respondenty mi bylo sděleno, že to vnímají jako jistý zásah do jejich soukromí a nechtějí se vracet do minulosti. Pro jiné byl rozvod bolestnou záležitostí a žádným způsobem se k němu nechtěli vracet. Někteří respondenti zpočátku nesouhlasili a až po opakovaných ujišťováních z mé strany, že dotazník je skutečně anonymní, nakonec svolili. S ohledem na všechny tyto obtížnosti jsem si proto vědoma, že výsledky mé práce nebudou mít obecnou platnost a nelze je žádným způsobem zobecňovat. Také jsem si vědoma skutečnosti, že téma práce je velmi obsáhlé a nelze je v jedné práci pojmout zcela vyčerpávajícím způsobem. Pro další práci týkající se obdobného tématu by bylo žádoucí zvolit pouze jednotlivé oblasti a zpracovat je podrobněji.

Závěr

Diplomová práce „Sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství (komparace z aspektu pohlaví)“ si vytyčila za cíl pojednat o rozvodech manželství obecně, zejména však o jejich důsledcích a vymežit problémy, které rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům.

Problematika důsledků rozvodu manželství je v současné době velmi aktuální. Rozvodem jsme si prošli mnozí osobně nebo prostřednictvím našich blízkých či známých. Hlavním cílem mé diplomové práce bylo zjistit, s jakými důsledky je rozvod manželství spojen u žen a u mužů. V teoretické části práce jsem pojednala obecně o změnách, kterými si naše společnost prošla. Zaměřila jsem se postavení obou pohlaví ve společnosti, jejich rolích v rodině i na trhu práce, pojednala jsem o rozvodu manželství obecně, o jeho historickém vývoji, vymezila současnou právní úpravu. Současně jsem se zaměřila na nejčastější důsledky rozvodu manželství, na porozvodovou adaptaci a formování nových rodinných vztahů. Teoretickou část práce jsem pak završila pojednáním o možnostech sociální pedagogiky při řešení dané problematiky. V praktické části práce jsem pak zjišťovala, jaké problémy a negativní důsledky rozvod častěji přináší ženám a jaké mužům. Výzkumné šetření bylo zaměřeno zejména na oblast ekonomickou, sociální a s ní související řešení bytové situace po rozvodu manželství. Zaměřila jsem se však i na oblast péče o nezletilé děti po rozvodu manželství a na problematiku vyrovnání se s rozvodem, navázání nového vztahu a případně založení další rodiny. Cílem praktické části diplomové práce bylo zaměřit se na důsledky ve všech těchto oblastech a zjistit, jak se s důsledky rozvodu vyrovnávají muži a ženy a jaké jsou případné rozdíly mezi pohlavími, pokud jde o zvládnutí porozvodové situace. Domnívám se, že cíle, které jsem si stanovila pro diplomovou práci, se mi podařilo splnit.

Má práce je zaměřena spíše na ty stinné stránky rozvodu manželství. Ne vždy musí být rozvod manželství nutně spojen s problémy a negativními důsledky. V převážné většině případů se však rozvod manželství negativně dotkne všech zúčastněných. Rozvod a porozvodová situace většinou představuje složitý komplex různých problémů. Já jsem se snažila zachytit pouze ty oblasti, které vnímám jako

nejdiskutovanější a nejpálčivější. Pokud jde o důsledky rozvodu manželství, matky s nezletilými dětmi se ve velké většině případů následkem rozvodu ocitají v tíživé finanční situaci. Mnohé z nich jsou odkázány na pomoc státu a dávky státní sociální podpory. U mužů je zase rozvod manželství spojen se ztrátou každodenního kontaktu se svými dětmi. Mnoho otců je s dětmi v kontaktu pouze jeden víkend během 14 dnů, což jistě není dostatečná doba na to, aby otec mohl na své dítě pozitivně působit a ovlivňovat jej žádoucím způsobem. Za velmi pozitivní považuji, že celkem 36,4% mužů odpovědělo, že se ohledně styku s dětmi byli schopni s bývalou partnerkou bez jakýchkoliv problémů na všem domluvit a s dětmi se vídali podle potřeby jak rodičů, tak nezletilých dětí. Což pro mne bylo velmi pozitivním zjištěním.

I přes mnohá úskalí a negativní důsledky rozvodu mají rozvádějící se manželé výhodu v tom, že jsou to lidé dospělí, zodpovědní za své činy, kteří se mohou rozhodnout, co se svým životem dál. O dětech však toto tvrdit nelze. Děti se během rozvodových sporů bohužel mnohdy stávají oběťmi rozhodnutí a jednání svých rodičů. To, jak rodiče i děti rozvodovou situaci zvládnou, záleží vždy na rodičích samotných. Pokud situaci nezvládnou vlastními silami, mají možnost se obrátit na různé instituce, poradny, příp. využít i rodinnou mediaci. Mnoho lidí však o této možnosti nemá tušení, je proto dle mého názoru třeba v tomto směru více učinit a zvýšit tak informovanost široké veřejnosti v této oblasti.

O tom, že je téma mé práce velmi úzce spjato se sociální pedagogikou, jistě není pochyb. Zejména v oblasti rodiny a rozvodů manželství může sociální pedagogika nabídnout řadu možností, jak zmírnit negativní důsledky rozvodů. Nejúčinnější cesta, jak předcházet rozvodům a jejich negativním důsledkům, spočívá dle mého názoru v prevenci. Narůstající rozvodovost velmi úzce souvisí se všemi změnami, kterými si naše společnost prošla. Jednou z hlavních příčin rozvodů může být upadající morálka naší společnosti, lidé dnes neberou ohled na druhé a upřednostňují své vlastní zájmy. Nárůst poznatků a masové užívání různých informačních technologií vede ke ztrátě komunikace mezi lidmi. Dochází ke znehodnocování mezilidských vztahů vůbec a k narušování vztahů partnerských. Děti jsou naší budoucností. Podle mého názoru je nutné již děti od základní školy vést k odpovědnějšímu způsobu života. Už u našich dětí bychom se měli snažit dbát o pěstování kvalitních mezilidských vztahů, zdůrazňovat význam a důležitost komunikace ve vztazích, vést je k toleranci a ohleduplnosti vůči

druhým a směřovat je formou různých besed a přednášek k tomu, aby si byli schopni uvědomit náročnost dlouhodobého soužití v manželském páru, aby byli připravováni na to, jak chránit a udržet kvalitní vztah a vážili si trvalých životních hodnot.

Resumé

První kapitola mé diplomové práce se zabývá postavením muže a ženy v současné společnosti, jejich rolami v rodině i na trhu práce. Zabývá se také rodinou, jejími funkcemi a změnami v podobě současné rodiny i v podobě současné společnosti. V kapitole jsem dále stručně vymezila pojem gender a pojednala o nerovném postavení obou pohlaví v současné společnosti, zejména v rodině a na trhu práce.

Druhá kapitola je věnována samotnému rozvodu manželství, stručně pojednávám o historickém vývoji právní úpravy zániku manželství a vymezuji současnou právní úpravu. Zaměřuji se převážně na řízení o rozvod manželství a poukazuji také na tři způsoby zániku manželství – rozvod sporný, nesporný a tzv. tvrdostní klauzuli. Zmiňuji se také o tzv. psychosociálním rozvodu.

Třetí kapitola je věnována sociálně psychologickým důsledkům rozvodu manželství. Zabývám se v ní převážně psychologickými důsledky rozvodu manželství, dále důsledky v oblasti ekonomické a pojednávám také o vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Zaměřuji se také na důsledky rozvodové situace pro děti, vlivu rozvodu na psychiku dítěte a zmiňuji i velmi negativní důsledky rozvodu manželství, kterými jsou popouzení dítěte a syndrom odcizeného rodiče.

Poslední kapitola teoretické části práce je pak věnována porozvodové adaptaci, formování nových rodinných vztahů a zabývám zde se také možnostmi využití poznatků sociální pedagogiky při řešení dané problematiky.

V praktické části mé diplomové práce jsem se snažila zjistit, jaké důsledky s sebou rozvod manželství přináší. Prostřednictvím dotazníkové šetření jsem u rozvedených párů zkoumala, s jakými důsledky se po rozvodu manželství museli vyrovnávat, a to zejména v oblasti ekonomické, sociální a v oblasti péče o nezletilé děti. Zaměřila jsem se i na problematiku vyrovnávání se s porozvodovou situací, možnostmi navázání nového partnerského vztahu a případně založení nové rodiny. Důsledky ve všech těchto oblastech jsem porovnávala z hlediska pohlaví a snažila se vymezit, které problémy rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Získaná data jsou vyhodnocena formou tabulek a grafů. Výsledky jsem pak shrnula v závěrečném vyhodnocení.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou rozvodovosti a nejčastějšími důsledky rozvodu manželství. Teoretická část práce se věnuje postavení muže a ženy v současné společnosti, jejich rolím v rodině i na trhu práce. Zabývá se proměnami v rodině a jejích funkcích, ale i změnami v celé společnosti. Zejména však popisuje rozvod manželství, jeho historický vývoj i současnou právní úpravu. Poukazuje na nejčastější důsledky rozvodu manželství, zejména v oblasti ekonomické, sociální, péče o nezletilé děti a pojednává také o porozvodové adaptaci. V empirické části práce je formou dotazníkového šetření zjišťováno, jaké problémy rozvod častěji přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Současně byly zjišťovány rozdíly mezi pohlavími, pokud jde o zvládání porozvodové situace.

Klíčová slova

dítě, důsledky rozvodu, gender, manželství, muž, rodina, rozvod, rozvodovost, sociální pedagogika, syndrom odcizeného rodiče, žena

Annotation

This thesis discusses the issue of divorce and the most common consequences of divorce. The theoretical part of the thesis discusses the status of man and a woman in current society, their roles in the family and in the labor market. It examines changes in the family and in its functions, but also the changes in the whole society. In particular it describes the divorce, its historical development and the current legislation. This paper also mentions the most common consequences of divorce, especially in the economic and the social sphere, the care for underage children and also discusses the post-divorce adaptation. The empirical part of this thesis, in the form of a questionnaire, explored which difficulties connected to divorce are more common for women and which are more typical for men. Also examined were the differences between the sexes in the case of managing the post-divorce situation.

Key words

child, consequences of divorce, gender, marriage, man, family, divorce, divorce rate, social pedagogy, parental alienation syndrome, woman

Seznam použité literatury:

1. Seznam použitých právních předpisů

1. **HOLUB, J., NOVÁ, H.** *Zákon o rodině, Komentář a předpisy souvisící.* 6. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2004, 750 s., ISBN 80-7201-451-X
2. **Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,** ve znění pozdějších předpisů

2. Seznam použité literatury

3. **BAKALÁŘ, E.** *Nové pohledy na rozvodovou tematiku.* 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 1993, ISBN 80-85529-06-8
4. **BAKALÁŘ, E.** *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít.* 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2002, ISBN 80-7021-605-0
5. **BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D., NOVÁKOVÁ, M. a kol.** *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné,* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-157-3
6. **BAKOŠOVÁ, Z.** *Sociálna pedagogika ako životná pomoc.* 3. rozšířené vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, public promotion, 2008, 250 s. ISBN 978-80-969944-0-3
7. **BIDDULPH, S.** *Mužství. Jak zvládat všechny mužské role.* Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-209-6
8. **BOURDIEU, P.** *Nadvláda mužů.* Praha: Karolinum, 2000, ISBN 80-7184-775-5
9. **BRTNÍKOVÁ, M.** *Svět muže, ženy a jejich dětí.* Praha: Horizont, 1991, ISBN 80-7012-044-4

10. **DYTRYCH, Z., SCHÜLER, V., PROKOPEC, J., MATĚJČEK, Z.** *Porozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivňování*, Praha, MPSV ČSR, 1986
11. **DYTRYCH, Z., SCHÜLLER, V., PROKOPEC, J.** *Rodiče nezletilých dětí a rozvod*. 1. vyd. Praha, 1986
12. **EVERETT, C., EVERETT, S., V.** *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000, ISBN 80-7197-169-3
13. **GARDNER, R., A.** *Syndrom zavrženého rodiče*, zkrácený překlad. Praha: MPSV, 1996
14. **GAVORA, P.** *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozšířené vyd. Brno: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-185-0
15. **HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., LINKOVÁ, M.** (eds.). *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav akademie věd ČR, 2006, ISBN 80-7330-101-6
16. **HRONCOVÁ, J., KRAUS, B. a i.** *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2006, ISBN 80-8083-223-4
17. **HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.** *České rodinné PRÁVO*. 3. přepracované vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, ISBN 80-210-3974-4, ISBN 80-7239-192-5
18. **CHODĚRA, O.** *Partnerství, manželství a paragrafy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002, ISBN 80-247-0217.7
19. **KARSTEN, H.** *Ženy – muži, Genderové role, jejich původ a vývoj*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 183 s. ISBN 80-7367-145-X

20. **KLAPILOVÁ, S.** *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství univerzity Palackého, 1996, 65 s. ISBN 80-7067-699-8
21. **KRAUS, B.** *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
22. **KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al.** *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2
23. **KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ, H., MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z.** *Práce a péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, ISBN 978-80-86429-94-6
24. **KUEHN, E.** *Divorce: Finding a place*. Minnesota: Capstone Press, 2001, ISBN 0-7368-0747
25. **MAŘÍKOVÁ, H.** (ED) *Proměny současné české rodiny (Rodina – gender – stratifikace)*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, ISBN 80-85850-93-1
26. **MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol.** *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-164-1 (1. svazek), ISBN 80-7184-310-5 (2. svazek)
27. **MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.** *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7
28. **MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.** *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H, 1992, ISBN 80-85467-53-4
29. **MOŽNÝ, I.** *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, ISBN 80-86429-58-X
30. **OAKLEYOVÁ, A.** *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-403-6

31. **OLIPHANT, R.E., STEEGH, N.V.** *Family Law*. New York: Aspen Publisher, 2004, ISBN 0-7355-4420-4
32. **PLAŇAVA, I.** *Manželství a rodiny*. Brno: DOPLNĚK, 2000, 296 s. ISBN 80-7239-039-2
33. **PLAŇAVA, I.** *Po rozvodu*. MONA, 1986
34. **PONĚŠICKÝ, J.** *Fenomén ženství a mužství (psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy)*. Praha: TRITON, 2003, ISBN 80-7254-350-4
35. **POUPĚTOVÁ, Š.** *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 2009, 176 s. ISBN 978-80-247-2046
36. **PRUCHA, J.** *Přehled pedagogiky*. 2. akt. vyd. Praha: Portál, 2006, 272 s. ISBN 80-7178-944-5
37. **RENZETTI, C., M., CURRAN, D., J.** *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, ISBN 80-246-0525-2
38. **RISKIN, L.A., ARNOLD, T., KEATING, J.M.** *Mediace aneb Jak řešit konflikty*. Praha: PALATA, 1997, ISBN 80-901710-6-0
39. **SINGLY, F.** *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, 128 s. ISBN 80-7178-249-1
40. **SMITH, H.** *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2
41. **TEYBER, E.** *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, ISBN 978-80-7255-163-7

42. **TOMEŠ, J.** (ed) *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7419-009-4

43. **WAITE, L., J. – GALLAGHER, M.** *The Case For Marriage: Why Married People are Happier, Healthier and Better Off Financially*. New York: Broadway books, 2000, 260 s., ISBN 0-7679-0632-2

44. **WARSHAK, R.A.** *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, 237 s. ISBN 80-7178-089-8

3. Seznam použitých internetových zdrojů

45. **DUDOVÁ, R.** *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit.2011-10-03]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=233&1st=108>

46. **DUDOVÁ, R.** *Ekonomické zajištění rodin rozvedených matek*. [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit.2011-10-03]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25053/Ekonomicka-situace-matek-po-rozvodu.html>

47. www.epravo.cz. *Rozvod a jeho následky z hlediska výživy manžela*. [online]. [cit.2011-10-03]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozvod-a-jeho-nasledky-z-hlediska-vyzivy-manzela-15951.html>

48. Český helsinský výbor. *Co je syndrom odcizeného rodiče*. [online]. [cit. 2011-11-08]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008040701>

49. **LUKÁNY, J., POUPĚTOVÁ, Š.**, *Odcizení v rodině a Gardnerův „PAS“*. [online]. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z: <http://www.lukany.com/node/28>

50. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi*. [online]. [cit. 2012-2-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#ohn>

Seznam příloh

Vzor vlastního dotazníku

PŘÍLOHA

Dotazník

Vážená paní, vážený pane,

jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií Brno, studijního oboru sociální pedagogika a pracuji na diplomové práci na téma: „Sociálně-psychologické důsledky rozvodu manželství (komparace z aspektu pohlaví).“

Má diplomová práce je zaměřena na rozvod manželství a na důsledky, které s sebou rozvod manželství přináší. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Současně žádám o pravdivé zodpovězení níže uvedených otázek. Pokud jde o samotné vyplnění dotazníku, toto je velmi jednoduché. Vaši odpověď, resp. odpověď, se kterou se nejvíce ztotožňujete, vždy označte křížkem ve čtverečku u každé otázky.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze pro účely mé diplomové práce.

Děkuji Vám za ochotu a čas, který jste vyplnění tomuto dotazníku věnovali.

Bc. Lucie Moravcová

1. Pohlaví

- muž
- žena

2. Vzdělání

- základní
- střední odborné
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

3. Jaký je v současné době Váš rodinný stav?

- rozvedený / rozvedená (bez partnerky / partnera)
- ženatý / vdaná
- mám partnerku / partnera (sňatek neplánujeme)
- mám partnerku / partnera (zatím bez uzavření manželství, ale do budoucna sňatek plánujeme)

4. Jak dlouho trvalo Vaše manželství? (doba od uzavření sňatku po pravomocné rozhodnutí soudu o rozvodu manželství)

- 1 rok a méně
- 2 - 4 roky
- 5 – 8 let
- 9 – 12 let
- 13 let a více

5. Jak dlouhá doba uplynula od Vašeho rozvodu manželství ? (od data pravomocného rozhodnutí soudu o rozvodu manželství)

- méně než 1 rok
- 1 – 4 roky
- 5 – 6 let
- více než 6 let

6. Počet dětí (v manželství, které bylo rozvedeno)

- 1
- 2
- 3
- 4 a více

7. Změnil se od rozvodu manželství Váš rodinný stav? Máte v současné době již novou partnerku/nového partnera?

Nezměnil, jsem stále rozvedený/rozvedená (partnerku/partnera v současné době nemám)

Nezměnil, jsem stále rozvedený/rozvedená (mám v současné době partnerku/partnera, sňatek však neplánujeme, děti nemáme)

Nezměnil, jsem stále rozvedený/rozvedená (mám v současné době partnerku/partnera, vztah považuji za velmi perspektivní a do budoucna sňatek plánujeme, děti nemáme)

- Nezměnil, jsem stále rozvedený/rozvedená (mám však partnerku/partnera, se kterým již mám dítě/děti)
- Změnil, jsem znovu ženatý/vdaná (s nynější manželkou/manželem však zatím děti nemáme)
- Změnil, jsem znovu ženatý/vdaná (s nynější manželkou/manželem již máme dítě/děti)

8. Vystupoval/a jste v řízení o rozvod manželství u soudu jako žalobce? (podával/a jste žalobu o rozvod manželství, resp. byl/a jste návrhovatelem rozvodu?)

- Ano
- Ne, žalobu o rozvod manželství podal/a můj bývalý manžel/ka

9. Jakým způsobem bylo soudem rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilému dítěti/nezletilým dětem?

- Dítě/děti byly svěřeny do výchovy matce
- Dítě/děti byly svěřeny do výchovy otce
- Dítě/děti byly svěřeny do střídavé výchovy rodičů
- Dítě/děti byly svěřeny do společné výchovy rodičů
- Jiné (př. jedno dítě svěřeno do péče matce, druhé dítě svěřeno do péče otce)

10. Vyplňte pouze v případě, pokud bylo dítě/děti svěřeny do péče jednoho z rodičů (vyplní pouze ten z rodičů, jemuž dítě/děti **nebyly** svěřeny do výchovy).

Jak často, resp. v jakých časových intervalech se s dítětem/děťmi stýkáte ?

- S bývalou manželkou/bývalým manželem jsem byl/a schopen/schopna se na všem dohodnout a s dětmi jsem se vídal/a bez jakýchkoliv problémů v podstatě kdykoliv to bylo možné
- Soudem byl stanoven pravidelný styk s dítětem/děťmi vždy v rozsahu jednoho víkendu za 14 dní a takto jsem se také s dětmi stýkal/a
- S dítětem/děťmi jsem se pravidelně stýkal/stýkala v intervalech delších než jeden víkend za 14 dní (př. jednou za měsíc)
- Jiné (stručně konkretizujte).....

11. Vyplňte pouze v případě, pokud bylo dítě/děti svěřeny do péče jednoho z rodičů (vyplní opět pouze ten z rodičů, jemuž dítě/děti **nebyly** svěřeny do výchovy) .

Měl/a jste pocit, že po rozvodu manželství Vám bylo nějakým způsobem bráněno ve styku s dítětem/děťmi (jakým způsobem případně k tomuto docházelo)?

- Ne, ve styku s dítětem/děťmi mi žádným způsobem bráněno nebylo
- Ano, k tomuto docházelo (zdůvodňováno to bylo častou nemocností dítěte)
- Ano, k tomuto docházelo (zdůvodňováno to bylo různými nutnými bezodkladnými aktivitami dítěte, jeho koníčky, atd.)

Ano, k tomuto docházelo - z jiných důvodů (stručně specifikujte).....
.....

12. Změnila se nějakým způsobem v důsledku rozvodu Vaše ekonomická (majetková, finanční a sociální) situace?

- Nic se nezměnilo, vše zůstalo v podstatě stejné
- Ano, změnila – má ekonomická situace se zhoršila
- Ano, změnila – došlo ke zlepšení mé ekonomické situace

13. Vyplňte pouze pokud ve Vašem případě došlo následkem rozvodu ke **zhoršení** ekonomické situace.

Uveďte, v jakém směru se nejvíce zhoršila Vaše majetková, finanční, resp. sociální situace?

V mém případě došlo k prudkému poklesu životní úrovně, nebyl/a jsem schopen/schopna zabezpečovat základní chod a fungování rodiny, případně uspokojovat své základní potřeby (př. nezůstávaly mi finanční prostředky ani na základní věci, jako např. jídlo, ošacení, atd.).

V mém případě došlo k poklesu životní úrovně, nicméně bylo to způsobeno převážně tím, že před rozvodem manželství jsem měl/a k dispozici dva platy, po rozvodu manželství již pouze jeden. Postupně jsem si však na tuto skutečnost přivykl/a a situaci jsem zvládl/a.

V mém případě došlo ke zhoršení majetkové, finanční a sociální situace z jiných důvodů (stručně specifikujte).....

14. Vyplňte pouze pokud ve Vašem případě došlo následkem rozvodu ke **zhoršení** ekonomické situace.

Jakým způsobem jste tuto složitou situaci řešil/a?

- situaci jsem zvládl/a sám/sama, bez pomoci kohokoliv jiného
- situaci jsem zvládl/a za pomoci mé rodiny a blízkých přátel
- situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a požádat stát o pomoc a pobíral/a jsem dávky státní sociální podpory
- situace pro mne byla natolik složitá, že jsem byl/a nucen/a si půjčovat finanční prostředky u různých finančních a bankovních institucí a dostal/a jsem se tak do ještě větších finančních problémů

15. Vyplňte pouze pokud ve Vašem případě došlo následkem rozvodu ke **zhoršení** ekonomické situace:

Za jak dlouhou dobu jste tyto majetkové a finanční problémy vyřešil/a?

- situace se stabilizovala do 1 roku po rozvodu manželství
- situace se stabilizovala během 2-3 let po rozvodu manželství
- situace se stabilizovala za 4 a více let po rozvodu manželství
- má špatná finanční, majetková situace doposud trvá, dodnes jsem nebyl/a schopen/schopna tyto problém vyřešit

16. Dostal/a jste se po rozvodu manželství do natolik složité finanční a sociální situace, že jste byl/a nucen/a se obrátit na stát a požádat o dávky státní sociální podpory?

- Ne (sociální dávky jsem po rozvodu nepobíral/a)
- Ano (po rozvodu manželství jsem byl/a v tíživé finanční situaci a pobíral/a jsem dávky státní sociální podpory)

17. Vyplňte pouze v případě, že jste byl/a v důsledků rozvodu manželství v tíživé finanční situaci a **pobíral/a** jste dávky státní sociální podpory.

Uveďte, jaké konkrétní dávky státní sociální podpory, příp. dávky pomoci v hmotné nouzi, jste po rozvodu manželství pobíral/a

- příspěvek na bydlení

- sociální příspěvek
- příspěvek na živobytí
- mimořádná okamžitá pomoc
- doplatek na bydlení
- jiné (stručně specifikujte.....)

18. Změnila se po rozvodu manželství Vaše bytové situace? (přestěhoval/a jste se po rozvodu manželství?)

- Ne, nezměnila (i po rozvodu manželství jsem bydlel/a jako doposud)
- Ano, po rozvodu manželství jsem se přestěhoval/a

19. Vyplňte pouze pokud ve Vašem případě došlo následkem rozvodu **ke změně bydliště**.

Jakým způsobem jste řešil/a Vaši bytovou situaci po rozvodu manželství?

- Přestěhoval/a jsem se k rodičům, příbuzným, známým, příp. novému partnerovi/nové partnerce
- Koupil/a jsem si nemovitost (dům, byt)
- Situaci jsem řešit nemusel/a, odstěhoval/a jsem do nemovitosti, která byla naším majetkem již v době trvání manželství
- Zpočátku jsem situaci řešil/a nájmem bytu/domu, později jsem si opatřil/a vlastní bydlení, příp. se přestěhoval/a k novému partnerovi/nové partnerce
- Jiné (stručně konkretizujte.....)